

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT AZ IRODALOM ÉS TÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

ALAPÍTOTTA

ÉS DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS TANÁCSÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

Dr. KARDOS SAMU

felelős szerkesztő.

FŐMUNKATÁRSÁK:

DARNAY KÁLMÁN, UJHELY GÉZA és ZOLTAI LAJOS

Sümeg.

Budapest.

Debreczen.

RENDES MUNKATÁRSÁK:

1. Dr. BARCSA JÁNOS
ev. ref. kollégiumi tanár Debreczenben.	8. PETROVAY GYÖRGY
földbirtokos Nagykürü.
2. DVORTSÁK GYŐZŐ
Sáros vármegye főlevéltárnoka.	9. RÉVÉSZ KÁLMÁN
ev. ref. esperes Kassán.
3. Dr. KARDOS ALBERT
a Csokonai-Kör titkára.	10. Dr. SEBESS DÉNES
országgyűlési képviselő M.-Vásárhelyen.
4. Dr. LENGYEL MIKLÓS
a deési kir. főgimn. tanára.	11. SIMON GÉZA
az m.-szigeti ev. ref. lyceum főkönyvtárnoka
5. Dr. MAGASHÁZY BÉLA
Borsod vármegye főlevéltárnoka.	12. Dr. gróf WASS GYÖRGY
vármegyei aljegyző Deésen
6. Dr. APSAI MIHÁLY JÁNOS
Máramaros vármegye főügyésze.	13. Dr. VERSÉNYI GYÖRGY
az Erdélyi Irod. Társ. főtítkára Kolozsvárt.
7. OLÁH GÁBOR
a debreczeni kollégium s. könyvtárnoka.	14. Dr. VÉRTESY GYULA
kir. tanfelügyelő Nagyszebenben.

★

ELŐFIZETÉSI DIJ: Egy évre 12 kor. Fél évre 6 kor. Egyes füzet ára 1 kor.

Mindenemű leveleket, előfizetési pénzeket és hirdetési díjakat a szerkesztő címére (Debreczen, Piacz-u. 58. sz. I. e.) kell beküldeni.

Bizományosok:

- {
1. Budapesten : Ranschburg Gusztáv, Ferencziek-tere.
 2. Debreczenben : Hegedüs és Sándor, Kossuth-utca.
 3. Kolozsvárt : Stein János, Deák Ferencz-utca.
 4. Miskolczon : László Adolf könyvkereskedése.
 5. Pozsony : Stampfel Károly könyvkereskedése.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Zoltai Lajos: A sz. kir. városi rangra emelt Debreczen életének első esztendeiből. (Ötödik közlemény.)	1—10
Dr. Versényi György: Szentiváni Mihály élete. (Első közlemény.)	11—17
Dr. Bányai Elemér: A Toldi-trilogia az irodalomban. (Első közl.)	18—27
Szinyei Gerzson: A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig. (Ötödik közlemény.)	28—33
Dr. Kardos Albert: Csokonai-kultusz régi versgyűjteményekben.	34—41
Dr. Kardos Samu: Ujfalvi Sándor Emlékiratai 1854. és 1855-ből. (Ötödik közlemény.)	42—46

Adattár.

Báró Jósika Samuné: Báró Jósika Miklóshoz írott levelek: Kemény Zsigmondé, Irányi Dánielé, Czecz Jánosé. (Első közl.)	47—51
Dr. Gráner Ernő: Deák Ferencz levele sógorához Osterhuber Lászlóhoz 1833.	52—57
Dvortsák Győző: I. Rákóczi Ferencz sárosi főispáni székébe történt beiktatása alkalmával Dobai András által elmondott üdvözlő beszéd.	58—60
Leszli Andor: Közlemények a borsod-miskolci múzeum ereklyegyűjteményéből: Szemere Bertalan, Kossuth Lajos, báró Perényi Zsigmond és Görgei Arthur levelei.	61—66
Dr. Apsai Mihály János: Izabella királyné rendelete Hagymási Kristófhöz 1557.	67—68
Dr. Magasházy Béla: Szoboszlai Pap István levele Palóczy Lászlóhoz 1844.	69—70
Dr. Kardos Samu: A széki gróf Teleki család históriája 1609—1839. (Ötödik közlemény.)	71—75
Dr. Kardos Samu: Br. Wesselényi Miklós ifjúkori naplófeljegyzései. (Ötödik közlemény.)	76—79
Dr. Kardos Samu: Br. Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei. (Ötödik közlemény.)	80—84
Dr. Kardos Samu: Kossuth Lajos budai fogságából írt levelei. (Ötödik közlemény.)	85—89
Dr. Kardos Samu: Régi írók és államférfiak levelei: A) II. Ferdinánd országgyűlési meghívó-levele 1633. Magyar fordítása: Kardos Alberttől. B) Széchi Mária Fekete Lászlóhoz. C) Petőfi Sándorné Petőfi Istvánhoz. D) Szemere Bertalan özv. gr. Batthyány Lajosnéhoz. E) Tompa Mihály Lévai Józsefhez. F) Arany János Petőfi Istvánhoz.	90—95
Z i. Folyóiratok szemléje.	96—100
Vegyesek: Garay János Bajzához. Dr. Bányai Elemér közlése. — A város levéltáraiból: három kisebbrendű okirat. I. Rákóczi Gy., Dobózi I. és thuri Borbély A.-tól. Közli: Z—L.	101—102
Szerkesztő postája a borítékon.	
Mellékletek: II. Ferdinánd országgyűlési meghívó-levele és báró Perényi Zsigmond levelének hasonmása.	
Hirdetések.	103—104

Előfizetőinkhez! Ugy a helybeli, mint a vidéki t. cz. olvasóink közül mindazokat, kik az eddigelé megjelent füzeteket megtartották, a legmélyebb tisztelettel arra kérjük, miszerint sziveskedjenek a hátralékos előfizetési pénzeket a mult számunkhoz csatolt postautalványon **mielőbb** beküldeni, nehogy a különben is roppant sokba kerülő folyóirat nyomtatása és szétküldése tekintetében bárminemű fennakadás következhessek be.

**A „Régi Okiratok és Levelek Tára“
szerkesztősége és kiadóhivatala.**

1
Prémyi Sigmundtól.
Az igazságügyi ministeriumhoz.

Szombat napon vett hivatalos fölösölttatásom. Következében - habár
öskintén megvalloa igen ohajtottam volna, hogy a
választás ne engem találjon - nem késem eximel
készségemet kifejezteni, a Földvárj dajis ügyében
ítélendő egyes börtönműany Enkörsége elvállalá'
sára, tisztelettel kérvén minister urat, hogy ren-
delése folyván a helybeli törparancsnokságot -
ha még meg nem történt volna - utasítani,
s egyben ebbeli működésben megkezdésére
netalán meghívó adatrakat velem közleni mel-
lőztapél.

Debrecen május 6. Étg.

Eredetije a Borod - miskolci múzeum
Eredetije egyetemében Miskolcon.

Prémyi Sigmund

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT.

A szabad királyi városi rangra emelt Debreczen életének első esztendeiből.

— Egy névtelen Naplója 1696—1700-ról. —

— Közli és ősmerteti: **Zoltai Lajos.** —

(Ötödik közlemény.)

1699. *Die 16 Julii.*

Erdödi Ferencz és Balla Mihály uramék Méltóságos *Károlyi* Sándor Uramhoz ö Nghoz küldetnek, ha találtatik hat szép kanca lovat kérjenek ö Ngátul.¹

Die 25.

Nemes Szabolcs Vármegye praetendalván nyári quantumban bizonyos számu pénzt, annak relaxatiojára küldöttük Paládi Pál és Károlyi István uramékat Kállóban. Mivel már 900 forintokat meg attunk az téli quantumban, még 900 forintokat praetendálnak, melyre magunkat obligatusoknak nem ismerjük.²

Die eodem. Kegyelmes Urunk ö Felsege az N. Városnak szöllő parancsolattya olvastatik, melynek continentiaja ez: hogy ez előtt 14 esztendőkkal, midön az Török Császártól az Hattiserifet³ obtinealtuk, akkori Fő Vezérnek és Effendinek⁴ való

¹ Ugyanezen évi Jegyzőkönyv szerint Erdödi uraimékat „valami hat vad kanczák” vételére küldték Károlyba; — a lovak közül négyet „Bécsben Levenburg Camerae Aulicae Consiliariusnak, kettőt pedig váradi Profont Mester Tejeczki Urnak” ígérték volt. (Jkv. 1699. Jul. 14. 528. l.)

² A városnak Szabolcs vármegyében fekvő birtokai után követelték ezt az adót. Szabolcschoz tartoztak: Elep, Álomzug, Kösélyszeg, Ohat, Zám, Mátá, Hegyes, Gut, Macs, Monostor, Szent-György, Parlag, Zelemér, részint örökös, részint zálogos puszták. Ellenben a város saját ősi határa, továbbá Ondód, Fegyvernek, Nagycsere, Nagyerdő, Apafája, Bódogfalva, Ebes, Szepes, Pacz, Fancsika, Bánk, Haláp Bihar vármegyékhez számítottak.

³ *Hetteserif*, helyesen Hattiserif, hatt v. *hatt* = irat, rovás török-, és *saríf* vagy *e* vokállal ejtve serif = tekintélyes, a próféta ivadéka jelentésű persa szónak összetételéből áll. E helyen = szultáni irat. Analogiaja: hatti humajun = császári irat.

⁴ *Efendi*. Polgári állásu tisztviselőket megillető czim. Ozman török szó = ur. (Velics A. Magyarorsz. török kincstári defterek II. k. szómagyarázat és dr. Kunos I.: Ozman-török nyelvkönyv.)

fizetésért, úgy mint a Vezér részirül 5000 oroszlanýos tallérokat,¹ az Effendi részérül 500 hasonló talléroért Maurocordatus,² a Császár tolmácsa kezességet vállalt volt és követünk Bonyhádi János adós levelet adott volt ezen summa pénzrül interessével edgyütt; meg nem fizettük egy kevés summán kívül, mely az interestis alig adaequallya, melyrül panaszt tett ő Felsege előtt; azért parancsoltatik, hogy legalább egy holnap alatt ki szedgyük és oly kiszén tartsuk, hogy mikor az ő Felsege solennis legatioja, az Török Császárhoz meg fog indulni, az követ magával el vihesse és ott meg fizethesse. Mely dologról beszélgetvén és tudakozván, recognoscaltatott, hogy akkori követünk adott ugyan contractust, amint az után való leveleis Maurocordatusnak at-testallya és hogy Palágyi Pál uram is referallya, hogy Erdély-országa ajándékon adván 1500 aranyakat, ő kegyelme vitte bé és azon adósságban fizette, de hogy interest igértünk volna, senki nem recognoscallya, melyre nézve végeztetik, hogy az Felseges Udvarhoz fel kelljen küldeni: erre penig választatik *Sárándi Dániel* uram, mellé adjungálandó személlyel, ugymint *Tholdi Pál* urammal.³

¹ A nagysinki országgyűlés 1664-ben úgy rendelkezett, hogy az arany 4, öreg tallér 2, oroszlanós tallér 1 frt 80 dénárban járjon. (Szilágyi S. Erdélyi országgyűl. emlékek XIII: 52.) — E pénznemeket ugyanígy számították az Erdélyre 1688-ban felvetett hadi adók szétosztásánál is. (Alvinczi P. Okmánytára II: 264.)

² Teljes neve a görögnek: Skerlett Maurocordatus Alexander.

³ E nagy esetet, mely sok nehéz fejtörést okozhatott annak idejében előjáróinknak, más, jobb írással a Tanácsí Jegyzőkönyvbe is bevezették, még július 14-diki keltezéssel. A Napló írója amonnan egyszerűen lemásolta. A görög származású Maurocordatus eme követeléséről Szűcs István is megemlékezik. (Debreczen Város Tört. III: 680.) Azóta előkerült források alapján részletesebben is szólhatunk ez ügyről. Mielőtt követeink a fényes portára, Drinápolyba indultak volna, Palágyit a tanács 1685 febr. 18-án az erdélyi országgyűlésre küldötte a körülöttünk forgó, bágygiasztó dolgok megjelentésére s az ország segítsége kérésére (1685. évi Diárium). Gyárfás Pál ugyanakkor a portán lévő erdélyi követnek az utasításában benne volt az is, hogy a budai, egri és váradi basák zsarolásai ellen a debreczeniek részére orvoslást sürgessen a nagyvezirtől. Gyárfás május 2-dikán már Drinápolyban találkozott Bonyhádiékkal. E napon Apafihoz írott leveléből tudjuk meg, hogy követeink a következő kívánságokkal mentek a portára: 1. A hatalmas szultán adná hattiserifjét a debreczeniek anyyi ideig való igaz hűségéért; 2. adókat szállítsa lejjebb, legalább a folyó esztendőre (tízezer tallér volt a török részre járó egyévi summa vagy szerződött adó); 3. engedje el az Egrébe követelt 4000 kila lisztet, a minden hétre parancsolt 400 hetiszert meg 100 szekerezt; 4. egyéb szállításokra se szoríttassanak. (Török-Magyar Okm. Tár IX. 15. és 43. l.) A hattiserifét csakugyan megkapták, Gyárfás uram eleget vigyázván arra, hogy valamit olyat abban ne elegyítsenek, amely Apafinak és a nemes országnak praejudicaljon. S noha — mint e Napló is említi, igen nagy árt fizettek érte, — mégis semmi hasznát nem látták. Élénk s meghatározó színekkel festi Debreczennek ezután elkövetkezett siralmas állapotját eleinknek 1685 őszén Apafi fejedelemhez küldött levelek (Török-Magyar Okm. Tár IX. 97.) Ez a levél és más panaszos esdek-lések indították a fejedelmet meg Erdély rendeit arra, hogy a szebeni

29. Júlii.

Komáromi György és Lévai István Uraimék Cassára expedíaltatnak Méltóságos Gróff *Nigrelli* Generalis Uramhoz ő Ngához, olyan panasszal, hogy egy *Longevall*¹ nevű Badensis herczeg gyalog Regimentyibül való Hauptmann Eperjesen a vásárra ment becsülletes kalmár vagy kereskedő városunkbeli Atyáncfiait meg háborította s két lovokat elvette, azt praetendálván, hogy az ő báltya, ugyan *Longevall* nevű Capitan az el mult ősszel Becskeknel egy flintát² ajándékozott városunkbeli fellyül említett Komáromi György urnak, mellyért ő klme egy jó paripát vagy két hordó bort igirt volna. Külömben nem is szabadulhattanak; hanem egy Guska nevű eperjesi ember fl. 80 Rhs. kezességet vállalt, hogy 12 nap alatt a puskát fel küldik. Mivel a fl. 80. említett *Longevall* Uram meg vette a kezessen, méltóztatnék említett Generalis Uram ő Nga azon Capitánnak parancsolni, hogy adná vissza azon fl. 80 s másképpen is ilyen injuriáért (mivel Komáromi György Uram semmit sem ígért azon ajándékon adott flintáért) tétetne ő Naga satisfactiot.

Die 4. Augusti.

Komáromi György és Lévai István atyáncfiak Cassáruul meg érkezvén referállják, hogy Mlsgos Generalis *Nigrelli* Uramtul

tanácskozáson — 1685 decz.—1686 aug. — az ország közönséges pénzéből Bethlen Elek és Sárosi János által negyedfélezer tallérral — Naplónk szerint 1500 arannyal — segítség fel a debreczenieket; a fényes portán lévő hitelezők megnyugtátása végett pedig az ország neve alatt irjanak Maurocordatosnak. (Szilágyi S. Alvinczy Péter Okm. Tára I: 50.) Ez már 1686 nov. 29-én kérétté Nándorfehérvárról Sárosi János erdélyi követ által Apaft, hogy parancsolja meg a debreczenieknek tartozásuk kifizetését. (Szilágyi S. id. m. II: 43) Am a miéink nem fizettek. Talán mert nem jutott rá pénzök; épen ezután Carafa sarca, török, tatár és német hadak csaknem mindenökből kifosztották őket; talán mert csakhamar 1691-ben felszabadultak a török járom alul s az ottomán porta tolmácsának követelését nem tartották egészen jogosultnak. Maurocordatos azonban számon tartotta a debreczeniek kontraktusát s várta a kedvező alkalmat, amikor annak diplomáciai uton érvényt szerezhet. Az alkalmam a karloviezi béke megkötésénél nyílt meg. Ekkorára Maurocordatos követelése kamatos-kamattal együtt 14 esztendőktől fogva 31,000 m. frtból állott; melyben 5000 tallér 9000 frt volt a tőke. Ennyiórt vállalt volt kezességet érőtünk a hattiserif kiváltásakor. Azonban a császár főkövetésének Ötting grófnak sikerült a követelést 26.5 oroszlanos tallérban végezni és szerzeni el, a melyet Ő Felsége előlegezett a debreczeniekért. Maurocordatos és fia pedig 4068 Rh fr. 45 krról adtak nyugtát Ötting gróf és Paget lord előttemezése mellett. (Utóbbi 1702 jan. 14-én Debreczenen keresztül utazott hazájába.) Debreczen városa még 1701 elején megtérítette Leopold királyunknak az előlegezett összeget Kassán a szepesi kamaránál. (Városi Jkv. 1701: 29. 87.)

¹ Ugyanigy hívták azt a belga származásu hadnagyot is, aki Rákóczi Ferencz levelezéseit 1701-ben a bécsi udvarnak elárulta.

² *Flinta* = tüzköves puska. Francia szerkezetű lövő fegyver, amely a kurucz korszakban nálunk is általánosan elterjedt. (Czuberka Alfréd felolvasása 1906. jan. 18-án a Szt.-István Társulatban).

ő Ngátul parancsolatot obtinealtanak az eperjesi Commendansra, hogy Longevall nevű Capitannyal az fl. 80 adassa vissza, a puska Generalis Uram ő Nga kezénél maradt.

Die 6. August.

Kegyelmes Urunk ő Fölsége parancsolattya érkezik, mellyben citáltatunk pro die 21. Aug. a *fejervári Collegium* számára annak előtte *Bellen Gábor* collatiójából esztendőnkint Taxankból, mellyel Erdély országának tartozott városunk, administralni szokott fl. 2000 végett, mellyet miulta ezen Nemes Magyar Ország-hoz reapplicaltattunk, meg nem adtunk, — az ország Statusi instantiajára.¹

Die 6.

Item a Mlgos Magyar Cancellaria ujjobban is intimallya, hogy a Maurocordatus 5500 tallérig való praetensióját cum interesse complanallyuk, melly felől már expedíáltuk embereinket a Felséges Udvarhoz; ugyan mind két dologrul postán irtunk oda fel ő Kegyelmeknek.

A takarodásra essős idők járnak.

Die 12. Aug.

Méltóságos Váradi Püspök *Benkovics* Agoston Uramhoz ő Ngához expedíalt Pap Miklós és Komáromi György Uraimék Váradrul meg érkezvén referállyák, hogy a Dézma és Nona dolgában az hegyeken való sok injuriáinkat repraesentalván, ezekre lépett:

1. hordót nem kíván.
2. Vecturával nem terhel bennünket ezután, hanem minden helyben ott maradgyon a Dézma és Nona, az hol proveniált.
3. A sajtó borra, minden száz cseberre husz tudódgýék.
4. A melly bort egyszer dézmási bé vesznek, azt többször vissza nem adattya ő Nga.

Ezen dolgokra való hajlása ő Ngának pro hic et nunc igen jó.

¹ Az enyingi Török család magvaszakadtakor Bethlen Gábor Debreczent a fiscus számára foglalta el s 1629-ben kelt alapító levele által az évi 2000 frt földesuri censust „lelkiért“ a gyulafejevári collegium szegény diákjai tartására rendelé. A Rákóczi ház bukása idejében, 1657-től 1665-ig, több évről elmaradt Debreczen a census fizetésével; de Apafi az általa 1662-ben Enyedre által helyezett Bethlen collegium részére ismét követelte azt. A debreczeniek utoljára 1683-ról fizették be a 2000 frtot. 1693 után pedig arra hivatkozva, hogy most már szabad királyi várost megillető kiváltságaik vannak, tudni sem akarnak róla. Hosszabb-rövidebb megszakításokkal félszázadnál tovább tartott perlekedés keletkezett ebből. Utóvégre Debreczen hajlandó volt néhány ezer frttal kielégíteni az enyedi collegiumot. Azonban Mária Terézia az egyességet megsemmisítette. (V. ö. „Debreczen a török uradalom végén“ és „Domokos Márton főbíró és kora“ cz. tanulmányaimat; — utóbbi a „Debreczen“ 1903. ápr. 28 és köv. számaiban).

Die 15.

Pósalaki János és Monori István Uraimék Cassára, a Nemes Camará(ra) expedíaltatnak a dézmálás alkalmatosságával eddig esni szokott alkalmatlanságoknak orvoslása végett, a mint Mlgos. Váradi Püspök Uram ő Nga resolválta magát azon bor dézma dolga aránt, a Nemes Camara is arra lépjen.

Die 17.

Hortobágyi Veredarius¹ Szabó Lőrincz *budai* posta mester Franciscus Martinus Clar Uram levelét producallya, melyben erőssen culpál bennünket, hogy az említett Veredariussal nem jól bánunk. persequalljuk, exequalljuk etc. A vád penig nem való, mert egyébképpen nem persequaltuk. hanem a mi földünkön szántott, vetett és a dézmát, nonát kérjük rajta; másodsor, hogy bort nem engedünk árulni nékie.

Die eodem. A Nemes Szepesi Camara is írja, hogy a Censuban, melly ab Anno 1693 esztendőnként ezer-ezer forintot téssen, mindgyárt három ezeret administraljunk, mert in casu contumaciae mind vámot, mind harminczadot meg szedetnek rajtunk. Mellyrül irtunk Cassára küldött embereinknek ő Kegyel-méknek.²

Eodem. Quartélyosink tülünk el mennek, két Compania, ugymint *Vangenheimb* és Groff *Lantieri*, Szoboszlóra; adtunk alájok 13 szekeret; adjungálván melléjek Varga György atyánkfiát.

Die 22. Aug.

Dobozi István Uram a Nemes *Bihar Vármegye* gyűlésiből expedíaltatik Cassára, a Commissiora, Computusra. Mi is quietan-tiainkat ő Klmére bíztuk.

Die 24. Aug.

Pósalaki János és Monori István Uraimék Cassáról megérkeznek, referalván, hogy egyebet a Dézma dolgában nem obti-nealhattanak, hanem Instantiánkat pro informatione Mlgos Váradi Püspök Urnak ő Ngának includalván, ő Klmek kezében adták. A Census dolga felölis instantiát adtanak ő Klmék, hogy legyen várakozásban a Nemes Camara, mig oda fel Udvarnál determi-naltatik; de a Nemes Camara absolute nem akar várakozni; hanem pro quindena fl 3000 kíván kemény fenyegetéssel.

¹ Veredarius = postaszolga; — legény.

² Az 1694. és 1695-ben csaknem másfél évig fennállott királyi biz-tosság (br. Heisspühl Károly, gr. Löwenburg János és Teschner Antal va-lának tagjai) állapította meg, hogy a szab. királyi várossá emelt Debre-czen a rendes adón felül évenként 1000 magyar forint királyi censust fizessen; ellenben a város polgáraitól a külföldről behozott, vagy innen oda kivitt árukért az egész harminczad fizetésére kötelezett vágó marha, bor, sör és réz kivételével, — fél harminczad fizetését kívánta. (Szücs I. Debreczen Tör. III. 666.)

Die 27. Aug.

Szabó Andrásné házánál a Német-utczai szegeleten egy nagy casus esett. Egy Komáromi Szabó János nevű ember nyolcz száz forintot felkért; egy csomó on golyóbist, számvető pénzt és holmi egyet, mást egy csomóban kötött arany gyanánt és zálogban kezében adta, olyan conditióval, hogy ad azon pénzre ugymint az fl. 800-ra háromszáz kő sőt, ketteit a summában, hogy árra abbul tudógyék ki, sava per fl 2,04. Százát Interestre vagy discretioban adgya. Azon hamis sacsót pedig a Palatinus pecsétivel pecsételte volt bé, valami levélről le szakasztván. Mellyet azon hamis ember el menetele után észre vévén említett Szabó Andrásné hozta a pénzt Biró Uram eleiben és minden felé lovasok küldetnek keresésére.¹

Die 1. Septembris.

Pap Miklós, Komáromi György és Lévai István Uraimék Cassáruul hozott Nemes Camara levelével Váradra Mlsgos Püspök Uramhoz ő Ngához expedíaltatnak.

Die 4.

Meg érkezvén referállyák, hogy említett Püspök Uram ő Nga condescendált, hogy hordót a Dézmának nem kíván, vecturával sem fogja terhelni embereinket. Item 100 Cseberbül in ratione fatigationis et expensarum 2 Csebet ki enged. Mellyről irt ő Nga a Nemes Camarának.

Die eodem.

Dobozi István, Váczi János, Lévai István Uraimék azon ő Nga levelével Cassára expedíaltatnak, olyan véggel is, hogy Ekler² Uram ő Nga jöveteli hallatván, udvarollyák ő Ngát.

Die 12.

Megérkeztenek ő Klmék, reportalván, hogy a Dézma dolgában jó választ adott a Nemes Camara. Ekler Uram ő Nga aránt

¹ Nemes Báthori Szabó András vagyonos debreczeni polgár. Háza a kis templom mellett Piacz—Széchenyi-utca sarkán, a mai Podmaniczky ház helyén állott. 1716. okt. 23-án kelt végrendeletében a kis templom építésére 6000, a sz. biblia kinyomatására 500, a kollegiumnak 1500, más különféle kulturális és emberbaráti célokra 875, a város tisztviselőinek 560 m. forintot hagyományozott; megnevezett házának fele részét is a kistemplom épületére, másik felerészét pedig a város számára rendelte. Szépen gondoskodott rokonairól is. E legatumok 1717. és 1718-ben be is folytak a város pénztárába. Első felesége, akiről itt szó van, Szűcs Anna; második Mészáros Anna volt. Utóbbi 1719 marc. 20-án tett végrendeletében saját javaiból ugyanazon közcélokra ismét 962 frtot hagyományozott. (Báthori Szabó András testamentuma régi másolatban a kollegium levéltárában; — Mészáros Annáé 1788-ban hitelesített másolatban a városi levéltárban. Végrend. gyűjt. 1719. 1. sz. a.)

² Ekler, Bécsből leküldött valamely magasabb rangú császári és királyi tiszt volt.

is éppen alkalmas időben mentenek; mind ő Ngával, mind Praefectus Urammal eléggé beszéllettenek. ő Ngok Erdélyben menvén, Tokaig edgyütt jöttek ő Klmékkal ő Ngok.

Alkalmatlan száraz. poros, sovány idő, mind a szőlőkre, mind a szántó emberekre.

Die 21.

Praedicator Uramék ellenzván a régi Dicséreteknek a Templomban való közönséges éneklését, és némelly Soltárokat is a közönséges éneklésnek rendibül el hagyván, a Nemes Tanács és Communitas reá izen ő Klmékre, hogy tegyenek dispositiót az Ecclesiában mellyik énekek énekeltesse, mellyikek nem, más-kint a Partiálissal revidealtattjuk. Király Mihály és Monori István Uramék által izente a Nemes Tanács. Veresegyházi Tamás Uram illetlenül excipialta ő Kket; sok becstelen szókkal élt, mind közönségessen a Nemes Tanács ellen, mind singulariter némelly becsülletes emberek ellen. Kin a Nemes Tanács igen meg indult és solennis panaszt akart ő Klme ellen indítani, mind azáltal, mivel ő Klmét mind Collegái, mind maga reflexiója meg győzték, hirtelen tett mondásit meg bánta; arra igirvén azért magokat ő Klmék, hogy minthogy nem mindenik dicséret alkalmas a régiek közül, hogy publice énekeltesse, ő Klmék fogják excerpálni, mellyikeket lehessen énekelni buzgóságossan, mellyiket nem. A dolog pro hic et nunc abban maradtott.¹

Die 23.

Nagy foggyatkozás volt a napban; reggeli 8 órától fogva 11 óráig tartott. A napnak csak egy kicsiny részecskeje látszott.

Die 23.

A Partialis itt Debreczenben celebraltatott; innen Generalis gyűlésre mennek Krasznára.²

¹ Efféle határozatok, amelyekkel a debreczeni tanács a hitélet ébrentartását, az istenitisztelez canoni rendjét igyekezett biztosítani, gyakoriak a régi városi jegyzőkönyvekben. Így pl. 1699. decz. 13. a közgyűlés rendeli: Praedicator Uraméknak Tiszteknek gyakorlására való hivataloknak alkalmasosságával eleikben kell adni ő kkk. 1. Hogy az Esküth s Keresztelő pénzt magok a N. Tanács hire nélkül feljebb verték, abban a N. Tanács eddig sem consentialt, tovább sem akar consentialni. 2. Elvégeztetett volt közönséges tetszésből, hogy a vasárnapi délyesti órákon Catechizállanak s praedicatioval halottat ne temessenek; de azt is ő kelmék nem observállják. (Jkv. 1699: 594.) Ismét 1700 jan. 10-én „Praedicator Uraméknak injungaltatik, hogy a Catechizatiót továbbis continuallyák. (Jkv. 1700: 620.)

Veresegyházi Tamás, 1675-ben Baselen hittudori oklevelet kapott; előbb bihari, majd szoboszlói, végre 1696-ban debreczeni lelkész; 1686-tól fogva superintendens. Meghalt 1716 márc. 29. Eltemették a Hatvan-utcán kívül levő új temetőben.

² Partialis = részleges egyház kerületi gyűlés.

Die eodem. A Felséges Eugenius Sabandiai Herczeg számára¹ küldvén Kővár vidékirül hozzánk *Gróf Teleki Mihály Uram*² 16 kancza lovakat s hat csikókat, kézhez vettük és magunk embereitül *Kecskemétre* hajtván, el küldöttük két szekér kísérvél és lovasokkal. Füzéri István Városunk szolgáját, tolmácsát adjungálván melléjük.

Die 1. 8-bris.

Lévai István és Balla János Atyánkfiak Cassára, Cassae Bellicae Praefectus Daniel *Schindler* Uram hivatallyára Cumpusra expediáltatnak.

Eodem. Erdélyben Komáromi György és Monori István Atyánkfiak expediáltatnak, az *enyedi Collegiumnak* esztendőnként annak előtte általunk praestalni szokott, ellenünk való pratensiója végett, mely a Felséges Udvarnál régen agitaltatik ellenünk.

Die 5.

Az dézma szedés el kezdetik³

Die eodem. Sok hordó volt a vásárban; de mind el költ más nap.

Die 6.

Említett Atyánkfiak Cassáru! megjönek, referalván, hogy Cassirus Urammal semmire sem mehettenek, mivel a Regimentek Quietantiáit kívánnya, melyeket mind ez ideig Főhadi Commissarius uram fel nem küldött.

Die 11. 8-bris.

Erdélybül fellyül említett követ Atyánkfiak megjönek, referalván, hogy a reájok bizott dologban semmi jó végre nem mehettenek; a praetensiorul csak nem akar a Gubernium le tenni, kire nézve kéntelenek leszünk már a Felséges Udvarnál magunkat a mivel lehet s tudhattuk ez aránt oltalmaznunk.

Die 13. 8-bris.

Olasziban országos vásár kiáltatik:⁴ 1. Vizkereszt napjára. 2. *Virág hétben* Csötörtökön. 3. Pünkösd előtt való Csötörtökön. 4. Kis asszony napján, — Mlsgos Várad Püspök Uram ő Nga akarattyábul.

¹ Eugén savoyai herczeg; a nagy hadvezér.

² II. vagy ifjabb Teleki Mihály, a hires cancellár fia.

³ Erre vonatkozólag előző napon, okt. 4-én ezt határozta a közgyűlés: „A dézma dolgában concludaltatik, mivel ennek előtte a lakosokra felvetett és ki szedett buzából adatott meg a dézma, az helyében fordittassék és buza dézma ne vétessék, az árpából, zabbul, pedig (lévén szűksége a városnak) exigaltassék“. (Jkv. 1699. 560.)

⁴ Várad-Olasziban.

Die 17 8-bris.

Leo Comes ab Ulfeld Collonellus Uram ő Nga ezen ment által Bécs felé, feleségestül, bagásiastul.

Eodem. A régen itt heverő puska poros hordókat 17 szeke-
reken Ujvárosra küldgyük, kik felől olyan parancsolat vagyon,
hogy Egerbe vitetessenek.

Die 18. 8-bris.

Az hegyi szüret Pénteken kezdődik.

Eodem. Egy fel vetés seu két holnapi Portio exigálása de-
terminaltatik.¹

Tegnap előtt eső lett, sem ebben, sem az el mult holnap-
ban nem esett.

Die 19. 8-bris.

A kis Tanács ház boltozattya alul az árkusok el szedetvén,
vaklásához kezdenek.

Die 23.

A szüretre minden felé Lakosink fel takarodnak.

Nagy dér, fagy, hideg szolgál.

Die 24.

Mais hideg, dér, fagy continualodott.

Item. Egy sámsoni Nagy Benedek nevű ember Biró uram
disznai mellé fogadott emberét meg ragadván derékon, azért,
hogy a tilalmas erdőről disznait el hajtotta, a fia lánscával fejét
öszve vagdalván megölte.

(Oktober 24-től november 15-ig nincs semmi bejegyezve.
Ugyanez időről a tanácsi jegyzőkönyv is csaknem üres. A hegyi
szüretnek ideje alatt a debreczeni városházán is szünetelt a tör-
vénykezés s minden más hivatali munka.)

Die 15. 9-bris.

A Felsőleges Aulicanak már harmadik Decretuma jöven a
T. N. Szepesti Camarára, hogy ezen a földön lévő Szabad Ki-
rályi Városok Regius Censusarul és az harminczad aránt való
immunitásarul, hogy tudniillik ezen városok perennaliter birjáké
azon harminczadtul való szabadságot, vagycsak bizonyos eszten-
dőkig, tenne informatiót; mellyre eddig semmi választ nem adván

¹ Portio = a császári kvártélyos katonának kiszolgáltatandó élel-
madag. A bécsi kormány egy portiot ekorban rendszeren 6 frtban számította,
holott egy portio egy katonának való hus, kenyér, bor s lovának való
abrak, széna, szalma, szállás illetményt foglalt magában. Rendkívül gyü-
lölt és rettegett adónem volt. A debreczeniek úgy látszik két havonként
repartiálták.

a nemes Camara, dolgunknak vége penig az harminczad aránt oda fel ettül az Informatiotul függén, ezen harmadik Decretummal Lévai István Atyánfiát Erdélyben Mlsgos Baron Tavonath Cameræ Praefectus Uramhoz ő Nghoz küldgyük, postán, olyan véggel, hogy bennünket ő Nga a Nemes Camarán s a Felséges Aulican recommendallyon.¹

Említett Mlsgos Tavonath Uram ő Nga Feleségeis feles cseléddel ezen ment által Erdély felé az Ur után.

Die 21.

Felljül nevezett Lévai István Atyánkfia Erdélybül megérkezik, referálván, hogy Praefectus Uram ő Nga jó szívvvel látta, dolgaikat a nemes Camarának maga levele mellé includalván a Decretumnak párját recommendalta.

Die 24.

Ujjobban Lévai István Atyánkfia azon Prefectus Uram ő Nga levelével Cassára a Nemes Camarára expedialtatik.

Die 27.

Commissarius Schweiger Uram Pál Deák Uram Regimentyének ad fl. 1261 assignalván bennünket, a jövőndő Quantumnak defalcatiojára, minthogy a Mlgos Commissio bennünket régtül fogva tilalmaz, hogy senki assignatiojára semmit ne fizessünk, mert nem fogja a Cassa Bellica acceptalni, kéntelenítettük Monori István Atyánkfiát sietséggel postán Cassára a Mlsgos Commissiora expedialni, olyan instructioval, hogy ezen dolgot repraesentallya, adgyunké vagy ne Commissarius Schweiger Uram parancsolattyára ezen summa szerint.

(Folytatjuk.)

¹ Báró Tavonatról l. R. O. L. T. II. évf. I. f. 8. lapját.

Szentiváni Mihály élete.

Irta : Dr. Versényi György.

— Első közlemény. —

Sepsiszentiványi *Szentiváni* Mihály született 1813 május 30-án Nyárad-Gálfalván, a régi Marosszéken. De akkor ott még nem levén szervezett önálló unitárius egyházközség, Nyárad-Szent-Lászlón keresztelték meg,¹ Apja volt Szentiváni Sámuel,² anyja Pálffy Zsuzsa. A család háromszéki eredetű, de ősidőktől fogva Gálfalván telepedett meg, hol tekintélyben élt s előkelő szerepet játszott. A ház, melyben a költő született, ma is szép falusi uri udvarház. Egyik utód könnyelműsége miatt elveszett, illetőleg Tholnay Jánosné szül. Szentiváni Zsuzsánnára jutott, ki vallásának, az unitárius egyháznak buzgó áldozatrakész hive volt s az egyházért sokat tett. Hálála után fia, Tholnay Gábor az 1848—49-iki híres őrnagy birtokába került. Most a Tholnay Regináld tulajdona. Orbán Balázs közli a ház képét is a *Székelyföld leírása* című nagybecsű munkájában. (IV. 63.)

A költő fejlődésére, lelkületére kellemesen, kedvezően hatott a Nyárad szép völgye s törzsökös székely népe, törül metszett nyelvével, ősi tiszta erkölceivel. De a családi kör lehangoló, elriasztó volt kedélyére. Apja eszes, képzett ember, ki táblabíró, recticator, majd derékszékbíró, főkirálybíró is volt. De ellenszenves, gögös, rideg modoru, zsarnok természetű. E mellett a politikában is konzervatív, míg a fia erős szabadelvű. A házban mindenki rettegett tőle. Gálfy Sándor, e szintén jeles tehetségű költő egyszer meglátogatta barátját, Szentiváni Misit. Gyakran beszélte aztán, hogy az apa szobájába vonulva folyvást egyedül maradt. Délben, este az inas szétnyitotta előtte az ebédlő ajtaját. Ő mereven, komoran lépett be s foglalt helyet az asztalnál, ahol senki egy szót sem szólt, siri csendben, mintegy félve végezték az étkezést. Az asszony pedig nem épen mintaasszony volt. Az érzékeny költő mindannyiszor pironkodva közelgett egy-egy társalgó csoport-hoz : tán anyjáról szóló beszédet szakitnak félbe.

¹ Nagy János nyáradszentlászlói unitárius lelkész szives közlése.

² Született 1782 okt. 6-án, meghalt 1842 decz. 7-én.

Nem csoda hát, ha ilyen körülmények közt kerülte a szülei házat s a régi, pátriarchális, boldog élet szép szálló igéjét: mindenütt jó, de legjobb otthon, keserűen így fordította meg egyik legjobb elbeszélésében: mindenütt rossz, de legrosszabb otthon.

Az iskolai évek különben is elvonták a szülői háztól. Az alsóbb iskolákat Székelykeresztúron végezte. Az 1819—20. iskolai év őszén iratkozott be „kis declinista“-nak, 1820 juniusában lett „nagy declinista“, 1821 februárjában comparista, juniusban conjugista, 1822 februárjában etymologista. Az 1822 juniusában és 1823 februárjában vizsgálatot tevők közt neve nem fordul elő. Bizonyosan tartós betegsége miatt otthon maradt, mert 1823 juniusában etymologistából átlépett a syntaxistába.¹ A felsőbbeket a kolozsvári unit. főgymnasiumban végezte. Kolozsvárt a lyceumban hallgatta a jogot.

Az időre esik Erdélyben a szabad szellemnek mind hatalmasabb megnyilatkozása, *Wesselényi* Miklós, *Kendeffy* Ádám vezérei az új áramlatnak, bálványképei az ifjuságnak.

Az 1834-iki országgyűlés erős szabadelvű reformtörekvésekkel nyílt meg. Az új eszméktől áthatott lelkes ifjuságnak egyik vezére Szentiváni Mihály. Összeköttetésben állott az erdélyi országgyűlési ifjuság a pozsonyival. A pozsonyi ifjuság 1834 jun. 27-ről keltezve lelkes felhívást intéz az erdélyihez, az unióért való közös küzdelem érdekében. Szentiváni tagja volt a pozsonyi *Országgyűlési Társalkodási Egyesület*-nek is, ahonnan tudósításokat nyert a tárgyalásokról, ő meg az erdélyi eseményekről tudósította amazokat. Sőt mint Kossuth Pozsonyban, ő Kolozsvárt akart kiadni országgyűlési tudósításokat. De az ügy iránt semmi részvétel nem mutatkozott s amint *Ormós* Zsigmond 1835 jan. 17-én kelt levelében tudósítja, egyetlen egy előfizetőt sem sikerült találni.²

Mint követi irtok az országgyűlési küldöttséggel fenn is járt Bécsben, Brünnben. (Orbán B. Székelyföld leírása, IV. 367. Kővári László, Nemzeti Társalkodó. 1844. I. 1.)

Az országgyűlés itt is eredménytelenül oszlott szét s a sötétség emberei megrettenve a pirkadó hajnal fényétől, itt is megfélemlítéssel akartak célhoz jutni.

Az 1834 febr. 11-iki diáktüntetés vezére, Kabós Ferencz titokzatos, mindmáig megfejthetetlen eltűnése nagy megdöbbenést keltett. Általános volt a hit, hogy a kormány sikkasztotta el s emésztette el, vagy vetette titkos, életölő höltnőbe.³

¹ Szabó Emil dr. szíves közlése a székelykeresztúri unit. gymn. évkönyveiből. Az osztályok akkori nevei: infima classis, kis declinista, nagy declinista, comparista, conjugista etymologista, syntaxista, poéta, rhetor.

² Jakab Elek: Szentiváni Mihály élet-iratához. Figyelő, IV.

³ Lásd részletesen *Bodor* Lajos című értekezésében. Erdélyi Múzeum, 1894. VII, VIII, IX.

Szentiváni is érezte nemsokára a bosszuállást, zsarnokharag ostoressapását. Valami állás, megélhetés után kellett néznie. A családi birtok szép birtok volt, de azt az élő szülők nem adták ki kezökből s különben sem akkora, hogy olyan terjedelmes családot eltartson. Amennyire Nagy János nyárádszentlászlói unitárius lelkész kérésemre szíves készséggel felkutatta, Mihálynak testvérei voltak: *Sámuel*, szül. 1807 okt. 26-án s Szent-Ábrahámon halt el. Gyermekai közül *Jolán*, Gál Lászlóné, ma is él; *Gyula* Kolozsvárt halt meg 1877 jun. 7-én. *Karolina*, szül. 1811 május 11-én. Gálfalvi Lajoshoz ment férjhez s Sóváradon halt meg. Ugyanott hunyt el *Domokos* nevű fia. *Zsuzsa* leánya é Marosvásárhelyt. *Flóra*, vagy ahogy a családban kényeztettek: Flóri, Flórka, szül. 1815 okt. 19-én, Roth Károlyhoz ment férjhez s Nyárad-Szentlászlón halt meg 1876 aug. 26-án. *Borbára*, szül. 1818 febr. 1-én, Bereczky Zsigmond neje volt, Sentháromságon lakott és halt meg., számos gyermeke él. *Róza* szül. 1819 okt. 7-én. Férje Szentkirályi Ferencz. Gagyban laktak, ott halt meg. Gyermekai: Árpád, aki nem régen katholizált; Vilma, Kaáli Nagy Domokosné, Maros-Szentkirályt; Ferencz őrnagy. *Mózes*, szül. 1822 decz. 8-án. Ma is él Folyfálván. Fia. Sándor, árvaszéki ülnök Marosvásárhelyt. *Ferencz*, szül. 1824 aug. 26-án.

Tehát nyolczan voltak testvérek, akik mind felnőttek, szárnyra keltek. Ezeknek neveltetése elég gondot adott, sok költségbe került. Aki már megkereshette kenyerét, nem ülhetett vesztleg az ősi kurián.

Mihályt költői és tudományos törekvései a tanári, akkor szép és független pályára vonzották. Az egyházi főtanács 1837 febr. 5-én Kolozsvárt tartott ülésében meg is választotta a kolozsvári unitárius főgymnasium tanárává. Mielőtt székét elfoglalta volna, a berlini egyetemre óhajtott menni két évre, de a kormány a már kiadott utlevelet visszavonta. Aztán a Bécsbe való mehetésre kért engedelmet. De addig huzták-halasztották, annyi hercezhurczát csináltak, hogy Szentiváni 1839 februárjában az el sem foglalt tanári állásról lemondott.¹

Ekkor történt, hogy rövid időre haza ment s az otthoni kellemetlen benyomások hatása alatt fogant meg lelkében a fennebb említett novellájának eszméje: Mindenütt rossz, de legrosszabb otthon!

Visszajött Kolozsvárra. Nem volt reménye, hogy Marosszéken boldogulhat, különben is szülőmegyéje akkor még határozottan konzervatív volt. Megválasztották ugyan táblabírónak, tiszteletbeli főjegyzőnek. De ebből ugyan meg nem élhetni. A kormányshoz juthatásra a történetek után még kevesebb kilátása lehetett. Független lelke irtózott is az ilyen függő helyzettől. Biztosabb, kecsgetőbb reménye volt Kolozs vármegyénel. S valóban előbb

¹Jakab Elek. Jelzett helyen.

derékszékíró lett, majd az 1841. júl. 5-én kezdődő megyegyűlés a két aljegyzői állásra Kabós Miklós és Szentiváni Mihályt választotta meg, a kiket nyomban fel is eskettek.¹ Előhaladásra azonban nem igen lehetett kilátása, mert ellensége volt a konzervatív, nagy befolyású, unitárius Sala-család. E mellett ekkor lépett a közpályára Nagy Elek, egy kitűnő képzettségű, népszerű fiatal ember. Nagy befolyású rokonai általában az unitáriusok az ő pártján voltak. (Jakab Elek. Figyelő, V. 326.) Jegyzői kis fizetését irodalmi munkálkodásával szaporította 1840 májusától 1842 júniusáig bezárólag a Brassai-féle *Vasárnapi Ujság*-ban az *Ujság* című közleményeket írta. (Vas. Ujság, 1842. decz. 18. sz.) Szerkesztője volt a *Remény* 1840-iki folyamának s segédszerkesztője az *Erdélyi Híradó*-nak.

E helyzetében pár év alatt nagy írói munkásságot fejtett ki. Írt költeményeket. Versei a *Remény* 1839—1841. évfolyamában jelentek meg. Feltűnést keltettek s különösen kedvelték népdalait. E téren az irodalom uttörő munkása. Eltanulta a székely népdalok rythmusát, egyszerű, természetes, üde hangját, naiv felfogását. Igen népszerűvé vált a *Bekecs alatt Nyárad tere* kezdetű dala, amelyet a közönség közben-közben hol Krizának, hol Gyujtó Sándornak, hol Gálffy Sándornak, vagy Bereczky Sándornak tulajdonított. Annyi igaz is, hogy a dallamát csakugyan Bereczky Sándor írta. Ezt sokáig szélteben dalolták, nem egy embernek volt kedvelt nótája. Kár volna feledésbe mennie. Ujra fel kellene eleveníteni.

Épen ilyen felkapottak voltak többi szép dalai: *Kertemben egy kis almafa, Kalapomon hervadó bokréta, Szőlőhegy tetején, Jó keresztény vagyok én, Hej Kolozsvár, cifra köhalom, Tul a Rikán Sepsiszéken, Az én hazám Firtos alatt Enlaka, Fáj a szívem, majd meghasad, Én vagyok egy árva gyerek.*

Mindezeket Kriza is közli a *Vadrózsák*-ban, de némi apróbb változtatásokkal. Eljárásáról nem ad számot s így nem tudom, vajjon önkényes változtatások-e, vagy tán a költő kézírataiból állította helyre az eredeti szöveget, avagy az utóbb javított szöveget.

Ide sorolható a *Székelytámadt* című kis lyrikus elbeszélés is, a „Székelytámad” mondájának feldolgozása.

Schedel (Toldy Ferencz) a „Figyelmező”-ben (1839. 17. sz.) ismertetvén a *Remény* 1839-iki kötetét, meleg hangon, nagy elismeréssel szól ez almanachról, jeligéül vevén Berzsenyitől: Erdély! mennyköveid forrnak bent, esküszöm, áldozz! Azt mondja: „Erdély annyi nyomós gondolkodó, alapos tudós, annyi lelkes s általában nálunknál poétaibb lelkületű férfi hazája, költészeti literatúránkra nézve eddig — csodálatos! — csak alig létezett.” Rövid (nagyon rövid!) pillantást vet az erdélyi írókra s ilyen előzmények után nevezetes jelenségnek tartja e könyvet. Azt mondja

¹ Erdélyi Híradó, 1841. II. 3. sz.

fiatal íróiról, hogy teljesen jártasok legujabb költészetünkben, birtokában vannak a nyelvnek, írásnak és a formáknak, ami annál felültebb, mert az erdélyi írók olvastára az ember az *Orpheus*, vagy a *Magyar Muzeum* korába képzei magát. S így folytatja: „Ezek közt néhányan velősen kifejezett poétai tehetséget bizonyították, s különböző irányzat és osztályban valóban a legszebb remény záloga e kedves adomány, sőt egyrészt több, mint remény: valóság már, öröndetes birtok“.

Az 1840-iki kötetéről szólóban (1840. 21. sz.) már takarékoskodik a dicséretekkel. Azt mondja a *Remény* íróiról: „Ámbár kifejezett poétai talentumot köztök nem találunk s versezeteik csak variációi többször zengetett témáknak, reproductiói ismeretes gondolatoknak s érzeményeknek: már csak az is méltatást és kész elismerést érdemel, hogy a nyelvet, a kül- és belformákat bizonyos fokig majd mindnyájan magokévé tették s dolgozataik izlést, jó példányok szorgalmas olvasását tanusítják“. Mégis kijelenti, hogy Szentiványi versével bővebb bizonyítását adja poétai kedélyének s mutatónak közli a *Visszaemlékezés*-en kívül: *Kertemben egy kis almafa s Fáj a szívem, majd meghasad* kezdetű népdalait.

Nagy Ignác az *Athenaeum*-ban ismerteti (1841. 60. és 62. sz.) a *Remény* 1841-iki kötetét. Elismerőleg szól Szentiváni novelláiról, de népdalairól hozzánemértőleg azt mondja; „Bár kidolgozásuknál fogva éneklésre kissé alkalmasabbak lennének, mert minden népdal csak azáltal lehet tulajdonkép azzá, ha a köznép magáévá teheti és ajkairól visszhangoztatja“. Hiszen épen hangjok, alakjok olyan, hogy mindjárt megtalálták dallamukat, ajkára vette, magáénak vallotta a nép s ma is szájról-szájra járnak.

Öntudatosan foglalkozott a népköltéssel s mint Toldynak írja 1840 jun. 6-án kelt levelében, készült megírni a népdalok theoriáját. (Jakab Elek: Szentiváni Mihály életéhez. Figyelő, V.)

Mig népdalaiban helyes ösztönnel a népies versalakokat használja: 4+4, 4+3, 4+2+3, 4+4+3, 4+4+2, 6+6, egyéb költeményeiben a rimes jambusi és trocheusi sorokat.

A két versszakos „*Honfi*“ mintha valami emlékvers-féle volna. Közjónak él a honfi s nem gondol egyéni boldogulására. Töredék is. Utána ezt veti: etc. A *Vándoremlék* helyzetdal. Az ifjut messzeveti vándorélete rónától, bérctől, de az emlékezet mindig visszavisszi. Messze van a lányka, de minden rá emlékezteti; hiven emlékszik reá boldog álmaiban. Ilyen helyzetdal A *visszaemlékező* is. Szeretett, de sorsa elszakítja a nőtől, ki boldog lett egy boldog férj ölen. Egy áldott nő s kis gyermek őt is boldogítja. De néha szíve meg-megsajdul, hogy boldogsága tán csak képzelődés, mert szeretni csak egyszer lehet. A „*Kis lány búja*“-ban egy kis leány siratja elpusztult kedves madarát.

Ez e kis leány a költő testvére, Róza. Kedves, okos, szellemes leány, kit a költő különösen szeretett. Kedves madara megdöglött s hazaérkező testvérének sirva panaszkolta el. Napokig

nem tudta bánatát feledni. Ennek emléke e költemény. (Jakab Elek fent id. műve.)

„*A vértanu*“-ban erősebb érzés csendül meg, a költőnek erős szabadságszeretete. A szabadságért vértanuhalált szenvedőnek éneke. Vége:

Életem most sirba száll le
Kínos vérpadon,
Érted, égi szent szabadság,
Érted, drága hon!

Szellemhangja bűverővel
A velőkre hat,
S győzhetetlen zászlóidhoz
Ezreket ragad.

Ámde vérem fölvirágozik
Majd a sir alól,
Néma hantom érzhangnál is
Ékesebben szól.

Harcot állnak hű vitézid
Diadalmason,
S újra élsz, oh szent szabadság,
Ujra él a hon.

„*A Dévai váron*“ című költeményben szintén a szabadság érzése rajzik fel a költő szívében. Végső versszakai:

Alázd meg Déva büszke sziklavárát,
Szabj a növénynek kénytető szabályt,
Lánczold le a nap serkentő sugárát,
Gátold meg a kiáradt habdagályt;

Parancsolj hallgatást a fülmilének,
Erőltess csuszni a királyi sást,
Vess kényhatárt a lég szabad lehének,
Bird hódolásra a kevély havast:

S ha ezt tehetted, üldözd a szabadság
Szent ihletét s a honfi lángokat.
Az ember porszem, füst a földi nagyság,
De a magasztos szellem égre hat.

A *Hon és Külföld*-ben (1841. 9. sz.) azt jegyzi meg Szigeti Gyula Mózes e költeményről: magasabb repületű, s a szerkesztő, Szilágyi Ferencz, aki pedig Szentivánnak legnagyobb politikai ellenfele, csillag alatt megtoldja: lélek, magas érzés és hév kebel szüleménye.

„*A kor fia*“ helyzetdal, de nyilvánvalóan erős egyéni érzések kifejezője. Hazát és hölgyet szeretett.

De, hajh, a hősök honja
Ma sirhalom;
Legyőzte részvétlenség
S vad hatalom.

Gyökérben megromolva
Az ó világ,
Veszélyes hang a jobb elv,
Vagy kábaság.

Hazám leglelkesebbjei
Elhültenek,
S a hű fiak lesujtva,
Tiltott nevek.

S tovább:

Más nyerte életemnek
El angyalát;

Mert hölgyet üldözöttek
Ki kába ád?

De felemelt fővel mondja:

Elveszve mindenem, mi
Szent volt nekem;
Csak egy van: imádásod
Nagy érdekem!

Éretted a gyalázat,
A veszteség
Csak édes; édesebb, mint
Sok nyereség.

Ő a hazaszeretetéért üldözött, megbélyegzett a hatalom előtt s belejátszik ez szerelme bus történetébe is. Rédiger Esztert. Rédiger Károly kettősmezei gazdag földbirtokos leányát szerette. De nem adták hozzá. Lehet, hogy szegénysége, lehet, hogy betegsége miatt is. De ő meg volt győződve, hogy üldözött volta miatt.¹ Mint Jakab Elek mondja: a szép leány Kis Károlyhoz, egy szilágysági jeles fiatal emberhez ment férjhez.

(Folytatjuk.)

¹ Jakab E. i. m. Figyelő V.

A Toldi-trilogia az irodalomban.

(Két közlmény.)

Irtá : dr. Bányai Elemér.

A Toldi-trilogia első darabjának feltűnése eseményt keltett az irodalomban. A Kisfaludy-társaság, az Akadémia, a sajtó egyértelmű nézete találkozott ama megállapításban, hogy az elbeszélő költesnek új erőssége, kiválóan értékes képviselője támadt Arany személyében. Ez alapon szövődött a Petőfi és Arany között való barátság is, mely voltaképen ama bizonyosságnak volt a dokumentálása, hogy a költemény is, írója is megkülömböztetett figyelmet érdemelnek. A *Toldi*-val szemben kifejezésre jutó irodalmi vélekedések nem ismeretlenek tehát a közönség előtt s nem hiányzanak ama monografiában sem, miket *Lehr* Albert adott közre az Arany-kultusz növelése érdekében.¹ Kevésbbé ismeretesek már a trilogia két másik darabjával szemben képviselt nézetek. Régi

¹ A szabadságharcz után akkor vált aktuálissá a *Toldival* való foglalkozás, mikor Arany eladta költeményét Heckenastnak, aki új kiadást rendezett belőle és 1853 folyamán megjelentette. A *Hölgyfutár* 1853 évfolyamának Hírharang rovatában a következő — *Toldira* vonatkozó — közléseket találjuk:

154-ik szám: „Heckenast kiadó ur Arany János koszorus eposzát „Toldit“ sajátjává tevén, ezt népszerű kiadásban mielőbb a közönség keze közé fogja juttatni . . . s így a „Toldi“ méltó sorsban részesülend, az egész haza ismerni fogja és büszke leend rá.“

197-ik szám: „Arany remek Toldija Heckenastnál a lehető legszebb kiadásban fog rövid idő alatt megjelenni. Mint *ritkaságot* felemlítjük, miszerint a nevezetes műre nincs előfizetés nyitva stb.“

203-ik szám: „Arany remek eposzát „Toldit“ (T. Estéje) hallomás szerint befejezte, s egy új eposzon dolgozik, melyből már egy jeles mutatóvány „Keveháza“ meg is jelent.“

245-ik szám: „Toldi“ Arany Jánostól második kiadásban is megjelent már. Bár mielőbb a harmadik kiadásról is megemlékezhetnénk“.

256-ik szám: „Arany János *arany* „Toldi“-jának német fordítása is második kiadást ért. Hisszük, hogy rövid idő alatt a harmadik magyar kiadásról emlékezhethünk: ki nagyszerűt akar és tud élvezni, vegye meg a „Toldi“-t. — Ezenkívül arcképalbumában is ir a *Hölgyfutár* Aranyról s ugyanakkor arcképét is bemutatja.

A *Divatcsarnok* 1854 január havi 3, 4 és 5. számaiban legterjedelmesebb ismertetést olvassuk Toldiról. Kemény Zsigmond báró ama tanulmánya ez, melyet Arany Toldijának hatása alatt írt és egyik legértékesebb kommentára évek óta immár a nevezetes költeménynek. A *Divatcsarnok*

hirlapok, szépirodalmi ujságok tárcza- és hirrovatába vannak beletemetve ezek a kritikák és irodalmi jelentések, miket kiásni és előkotorni az Arany-kultusz szempontjából ma sem hiábavaló feladat. Ezt a feladatot elvégezni érdemes munkának itéltük s az eddigi kutatások teljessé tétele okából időszerűnek véljük most közreadásukat.

* * *

A kritika és a közönség Toldi megjelenése óta egyre várta a trilogiának tervezett költemény további darabjait. Nemvolt közönyös iránta senki s miként Toldi szerelménél majd igazolhatjuk, Petőfitől kezdve a legkiválóbb írókig, a szépirodalmi és politikai zsurnalisztika összes számottevő lapjáiig mindenki érdeklődött, még pedig állandóan a költemény sorsa iránt s szép szóval, biztatásokkal, szemrehányásokkal, — ahogy lehetett, iparkodtak Aranyt ösztökélni. Petőfi már nem élt, mikor Arany másodszor hozzáfogott Toldi Estéjéhez. Azok a nagy lélekből fakadó hatalmas gorombaságok, mikkel a Toldi folytatásait egykor rajta követelte, már nem kereshették fel Aranyt, hogy önbizalmában erősítsék. A Petőfi szerepét azonban folytatták a szabadságharc után Tompa, Szilágyi István, a barátok, jóakarók és a sajtó. Olykor felbukkant a lapokban egy-egy hír, mint a Délibáb közlése,¹ melyet a többi lapok is

eme közléseire vonatkoznak az *Uj Magyar Muzeum* utalásai: „Találunk könyvismertetést is . . . és Arany Toldiáról . . . Toldi ismertetése azonban szigorú buvárkodás, részletekre kiterjedő s valóban kritikai magyarázat. (1854. I. k. 195. l.) Nem függ össze ezzel a közléssel, de Toldira vonatkozik és az *Uj Magyar Muzeumban* jelent meg ez a jelentés is:

„Fordításokról szólván németből magyarra, emlékezzünk egyúttal néhány fordításról magyarból németre. Arany népies eposza Toldi, mely pár héttel ezelőtt jelent meg második magyar kiadásban, *Kertbeny* német fordításában most már harmadik kiadásra készítetik elő. Ezenkívül *Toldit* még két más német fordításban várhatjuk. Az egyiknek kiadására *Heckennast* vállalkozott, a másik németországon fog megjelenni. Ez utóbbit a derék német nyelvész *Stier wittenbergi* oktató készíti, ki *Zrinyi* hőskölteményét is fordítás alá vette. A mit *Zrinyiből* láttunk, azt reménylteni velünk, hogy e fordítás irodalmunknak kiváló becsületére válandik“. (1854. I. kötet, 96. lap.

Toldira vonatkozik még a „*Vasárnapi Ujság*“ 1854. évfolyama első számának ismertetése a Heckennast-féle kiadás alkalmából. Ez már nem közönséges jelentés, sem banális bókolás, hanem komoly ismertetés, mely így végződik: „Olvasóink sokszor hallhatták emlegetni a népies költszetet. Olvassák el „Toldi“-t. Itt feltalálják egész lényében, egész dicsőségében. Csak az ily művek olvasása s hű felfogása őrzi meg az izlést azon urficska költők rakoncátlanságaitól, kik a magyar népet csak betyárkodásban szeretik feltüntetni, megtanulnak egy-egy pórias, körmönfont kifejezést vagy tájszót s azt hiszik, hogy már bírják a kulcsot a nép szívéhez“.

¹ Ez a jelentés, amelyet Tompához írott levelében Arany alaptalanul nyilvánított, — így szolt: „Koszorus költőnk, Arany János néhány nap óta fővárosunkban mulat, s azon örvendetes hírrel lepett meg beuntünket, hogy *mig mi hosszas elnémulásán szomorkodánk, azalatt ő örökbecsű költeményét Toldit (T. Estéje és szerelme) fejezte be, s azonkívül egy a Kunvilágból merített hőskölteményén dolgozik*“.

átvettek, s melynek eredeti tendenciája az volt, hogy erkölcsi kényszerűségbe hozzák Aranyt tartozása beváltására. Mert a Toldi trilógiát a nemzet iránt való tartozásnak ítelték s egy-egy darabjának megszületését fontos irodalmi esemény gyanánt üdvözölték. A várakozás ekkora erejével szemben semmi tényleges oka nem lehetett tehát Aranynak az aggodalomra. A biztatás, költői ereje előtt való meghodolás azonban mind hiába való volt. Toldi Estéjéhez szükségesnek látta mindezek ellenére az ismeretes utószót hozzáfűggeszteni. 1854 őszén végre megjelent Toldi Estéje.

Az első kritikát bizalmas levél alakjában Tompától kapta október 21-én Arany. Nem valami áradozó, magasztalásokkal és elfogultságokkal teletömött levél ez, hanem egy mérsékelt hangu, óvatos bírálat, melyben Tompa figyelme olyan részletekre is kiterjed, miket rajta kívül Aranynak egyetlen kritikusa sem vett észre és nem is méltányolt. Kifogásolja mindjárt a sajtóhibákat, aztán az ilyen kifejezéseket: *tünette* — *tüntette* helyett, *büntetett* — *bün-tett* helyett. Szeretné, ha az összetett szókat, mint ez: — *ellenségré* — nem használná; kérdi továbbá, hogy jártány-erőt, miként írja, *jártányi-erőnek*. Legérdembévágóbb megjegyzése a Toldi és az olasz között való párviadal jelenetre vonatkozik. Ott, hol Toldi az olaszt megöli, egy strófa hiányzik — mondja Tompa. Láttatni kellene a holtan fekvő olaszt a gyengébbek kedvéért. Az utószót is hibáztatja, mert úgy véli, hogy ezzel „lovat adott a kritikusoknak“. Egyébként tetszik neki a költemény. Kiemeli a Gyulafiak szerelméről szóló részt, a viadal erőteljességét, de legszebbnek találja a negyedik éneket. Azonban az utolsó is szép, „szóval nekem az egész költemény *teljesnek látszik*“. Nem hiszi, hogy csak pusztán tudomásul veszik. Ezek a Tompa megjegyzései a Toldi Estéjéről. Teljesnek *látszik* előtte e költemény, vannak szép, erőteljes részletek is benne, minek alapján nem hiszi, hogy csak úgy en passant fognak foglalkozni vele. Elragadtatásnak, hozsanázásnak semmi nyoma a levélben, még kevésbé annak a nagy exaltationak, mely Petőfit egészen elbódította Toldi olvasásakor. És ez érthető — a tehetség, az egyéniség és gondolkodásmód ama különbözőségénél fogva, mely Tompában és Petőfi-ben élt.

Petőfi Toldit nem pusztán, mint egy művészi hatású költői munkát tekintette, hanem, mint szimbolumát is azoknak a törekvéseknek, mikért ő küzdött s miknek művészi megnyilatkozásául jelentkezett elébe Toldi. A nép gyermeke, mely bevonul mint költészeti anyag és politikai erő az életbe, hogy érvényesítse jogait és százados elnyomatás után végre szóhoz jusson, egyszóval az igazi magyar nemzet, a századok során át lekötözve tartott öserő. — ez volt előtte Toldi, saját lelkének visszhangja és politikai ábrándjainak megtestesülése. Petőfi előtt *tünette* és *jártányi*-féle aprólékosságok szembe sem ötlöttek, de a költemény lényege, hatása és értéke felől sem volt kétségben, mikor elolvasta. Meg-

találta magát benne, eszményeit és lelkének nemesebb tartalmát. Hogy a XII-ik énekben néminemű pongyolaságok is lehetnek, amint azt nemrégiben felfedezték s hogy görcsövi vizsgálatok esetleg más apróbb hiányosságokat feltárhatnak, nem kutatta és nem kereste. A költemény lényege felől azonban egv pillanatig sem volt bizonytalanságban. Nem azt mondta, hogy teljesnek *látszik* előtte, hanem a benyomások ereje alatt valósággal betört Aranyhoz episztoláival, felmagasztalta, minden dicséretet, elismerést ráhalmozott és kihurezolta az irodalmi nyilvánosság kellős közepébe olyan dicsőítő szavakkal, mit csak nagy és őszinte lelkek, kikben óriási arányu morális érzés él, adhatnak. Tompa más fajta egyéniség volt és más kvalitásokkal bíró lélek, aki ilyen magassfoku elragadtatásokra nem igen volt képes, mint azt Aranyhoz, — és általában az élethez való viszonya mutatta. November havában felel Arany a Tompa kifogásaira s mindenekelőtt „tünnetté“-vel és „jártányi erő“-vel végez. Kijelenti, hogy nem sajtóhibák bizony ezek, hanem szándékosan alkalmazott szavak, miket a nép is használ. „Ellenségvér“-re elismeri kifogását, de nem baj, — „elcsusz“. Az olasz megölésére nézve is igaza lehet Tompának, de nem akarta — ugymond — ezt a részt elnyujtani. Az utószót pedig az indokolja, hogy nem akarta azt a látszatot felkelteni, mintha hét év alatt mind csak a Toldi Estéje hat énekét írta volna. Megvallja egyben, hogy nem várta azt a kedvező fogadtatást, melyben a kritika részesítette. Tompa deczember végén újra felel, de ismét csak mellékességekre szorítkoznak megjegyzései. A „tünette“ most már neki is tetszik, a hiányzó strófát a haldokló olasznál azonban tovább is vitatja arra való hivatkozással, hogy a népet, a nép gondolkodását és izlését ő jobban ismeri, bármit mondanak is a „pesti bölcsek“. A Tompa és Arany levelezésének Toldi Estéjére vonatkozó része itt aztán be is zárul. Végző eredményül leszűrődik a Tompa helyeslése „tünnetté“-ről, — minek gyakori emlegetése különben már kissé komikusan hangzik — és kifogása a hiányzó strófáról a párviadal jelenetben, egyébként ujólag teljesnek *látszik* előtte, sőt nagy gyönyörűséggel olvasgatja.

A lapok közül legkorábban¹ a *Pesti Napló* méltatja okt.

¹ Az első jelentést Toldi Estéjéről a hivatalos *Budapesti Hirlap* adja 1854 okt. 17-iki számában. Ez azonban nem kritika, sem nem ismertetés, hanem egyszerű pár soros „riport“, mely így hangzik: Toldi koszaros írójának, Arany Jánosnak, amazzal egybefüggő költői beszélye „Toldi Estéje“ hat énekben közelebb hagyta el a sajtót. Sietni fogunk e gyönyörű művet mielőtt megismertetni, addig elég legyen e név: Arany. — Decz. 22-iki számában aztán jelenti, hogy T. E.-ről „egyik jeles írónk avatott tollából“ mindjárt a jövő év elején ismertetést hoz. — A Budapesti Hirlap után egy nappal, okt. 18-án a *Pester Lloyd* jelenti *Tagesneuigkeiten* rovatában T. E. megjelenését. „Zu Arany's bekanntem Heldengedichte — írja P. L. — „Toldi János“ erschien ein Anhang: „Toldi Estéje“ betitelt“. Végig lapoztuk a *Pester Lloyd* 1854. évfolyamát, de semmi nyomát

25-iki számában érdeme szerint Toldi Estéjét. A tárczarovatban — ss. jelzésű bíráló (Greguss Ágost) négy hasábon keresztül ír a feltétlen magasztalás hangján a költeményről. Mint feltűnően sikerült részeket, megemlíti a Gyulafiak szerelmét, Bencze alakját, Arany humorát és nyelvét. Egyetlen megjegyzése, melyben némi nagyon is halvány s homályos értelmű kritika lappang, Gyulai Pálnak egy év múlva alkalmat adott, hogy a Toldi Estéjéről szóló cikkeiben kikeljen ellene és megrovásban részesítse, anélkül, hogy tényleges ok lett volna rá. „A versek gördülete — így szól a P. N. megjegyzése s a rímek Aranynál fontosabb szerepet játszanak, mint a legujabb költői nemzedék szükségesnek vagy épen lehetőknek is tartja; s igen-igen ritkán történik, hogy a formai szépséget fel kelljen áldozni a főbb, tartalombelinek“. Ezek lettek volna ama inkriminált részek, mi miatt Gyulai Pál szükségesnek gondolta Aranyt védelmezni. A P. N. különben a Toldi költemények készülő német fordításáról is hirt ad s csupán a sajtóhibák miatt emel szót.

Kevésbé szakszerű és kiforrott, de sokkal közvetlenebb és őszintébb a Tóth Kálmán ismertetése a *Hölgyfutár* október 28-iki

nem láttuk T. E. iránt való érdeklődésének. Ezzel a pár szóval a Pester Lloyd elintézte a nevezetes irodalmi ügyet. Toldi János neve felületességből és közbimbósságból került bele a P. L. jelentésébe, tudvalevőleg Toldi Miklós az Arany költeményeinek hőse. Az a Toldi János, kivel a Pester Lloyd Arany Toldiját összetéveszti, egy híres magyar akrobata, vagyis díjbirkózó, aki az ötvenes években tűnt fel Pesten és külföldön hatalmas erejével és a lapok sokat foglalkoztak vele. Megjegyezzük még, hogy a többi német lapok, melyek hírvivatainkban mindenféle jelentéktelen eseteket érdemesnek tartottak felvenni, egy szóval sem említették Toldi Estéjének megjelenését. Így a Pest-Ofner Zeitung, Pester Post, Pester Sonntagsblatt stb. — kiknek ez a figyelmetlensége Aranyra és a magyar irodalommal szemben mindenestre érthetetlen.

Az akadémia kiadásában megjelenő *Uj Magyar Muzeum* 1854-iki évfolyamában két ízben is megemlékezik Toldi Estéjéről. Nem rendszeres bírálatok ezek, sőt nem is bírálatok, hanem rövid irodalmi jelentések, miket valószínűleg Toldi Ferencz írt, aki tudvalevőleg ebben az időben magánleveleiben is nagyban buzdította Aranyt az utolsó Toldi vagyis Toldi Szerelme befejezésére. Az első jelentés ez:

„Heckenast vevé meg Arany János „Toldi“-ának harmadik részét, melynek címe „Toldi Estéje“, s mely magában is egész műt képez. Így aztán csak „Toldi“ második, középső része marad még hátra, mely — mint értesülünk — Toldi Miklós fénykorát ábrázolja; s reméljük, e második rész teljes befejezése már nemsokára fog haladni“.

A második jelentés nemsokkal a Toldi Estéje megjelenése után jelent meg és így hangzik:

„Az Arany-féle Toldi-trilógiának harmadik tagja, különben önálló egész. Esméje a közép és új kor küzdelmének reflexét a köznapi élet egy hősen mutatni fel. Amaz leáldozik Toldival, ez hajnallik a magyar föld felett is Lajos királyban. Rövid figyelmeztetésünk egyelőre csak azon mély hatást vallja be, melyet a mély észszel koncipiál s kimondhatatlan költői szépségekkel felruházott gondolat tett reánk. Vajha a közép-tagot, Toldi Delét is mielőbb vennők. E költemény hervadhatatlan ifjúságban fog élni, míg magyar irodalom lesz“.

számában. Ami kritika benne, naiv és fiatalos, elismerő szavai azonban jól illenek egy olyan fiatal íróhoz, aki maga is versel s akinek hangja, Aranynál szemben csakis tiszteletetadó és legnagyobb mértékben elismerő lehet. A tiszteletnek ez a nyilvánítása külsőleg is kedvesen tűnik fel a cikk technikai elhelyezésében, mely külön lapon, Toldi Estéjének koszoruba való foglalatával kezdődik. Mindjárt elején felveti Tóth Kálmán a kérdést, hogy micsoda szépségek vannak tulajdonképpen Toldi Estéjében. A kérdésre megfelel ilyenformán: „Az egész; minden lapja, minden sora”. „Ha írónt vennél kezébe, hogy a mi megragad, följegyezd, — az egész könyvet be kellene vonalaznod. Reflexioi mélyek, egy-egy goethei epigramm, a hasonlatokban egyszerű fenség, leírásaiban annyi találó, hogy a holt tárgyak is mintegy megelevenülnek, s az egészen bizonyos östisztaság, antik erő”. Amde nem szándékolja az egyes szépségeket részletezni, mert úgy találja, hogy erre *ívek* szükségeltetnének. Hibásnak azt a jelenetet tartja, hol Toldi az apródokat megfenyíti s közülök néhányat holtra üt. Ezt az ütést Tóth Kálmán nemcsak fizikailag igen fájdalmasnak, hanem költőileg is igen erősnek itéli. Tóth Kálmán megrettent a Toldi hatalmas csapásai láttán még a papiroson is s úgy látszik valami közvetítő indítványfélével sokkal sikerültebbnek és esztétikusabbnak gondolta volna a megoldást, mert szerinte némi sérülés, tegyük fel holmi előre meg nem fontolt szándékkal való súlyos testi sértés, — bőven elegendő lett volna. Különben sem érti a helyzet valószínűségét, mert kissé túlzottnak véli, hogy egy lovag a királyi palotában apródokat csak úgy könnyedén leüt-hessen és a király lakában minden bejelentés nélkül betörjön ama „hét tollu bolt” és vitézi mivolta emlegetésével. Tóth Kálmán itt már rendőri logikával dolgozik, tehát nincs miért vitázni vele. Eme kifogásait amugy is majd számon kéri tőle Gyulai Pál, hogy megczáfolhassa. Ismertetésének summája különben az, hogy Toldi *jелеsebb* mű, viszont Toldi Estéje *szеbb* költemény. Persze bajos volna ezt az ötletet egy cikk néhány megjegyzésével indokolni s Tóth Kálmán nem is teszi, hanem végső következtetésül állítja oda bővebb okfejtés nélkül, mint aminek természetessége minden külön magyarázatot feleslegessé tesz. Az Arany utószavára vonatkozó reflexzióit idézzük még, hogy lehetőleg körülményesen ki-domboríthassuk a Toldi Estéjéhez fűződő irodalmi szálakat. „A mű végén végszót olvasunk a költőtől. Erre nézve szabadjon azon észrevételt tennünk, miként mostani költői beszélyének lehető hidegebb fogadtatására nézve az okot ne a divó izlésben — mi lényegileg úgy sem létezik, — hanem a viszonyokban keresse. Nemzetünk nagy napokat élt át, s a *költői* iránt még kevesebb fogékonysággal bir, mint valaha. Mikor az arfolyamot olvassák, a dalnok könyve felvágatlanul hever”. Nem lehet felróni, hogy Tóth Kálmán itt ellenmondásokba keveredik s észre nem veszi az Arany aggodalmainak tárgyaltalan voltát már akkor, mikor előtte a

Pesti Napló, utána pedig a Hölgyfutárban ő maga a legnagyobb elismeréssel hódol meg az Arany alkotó művészetének.

De meghódolt a Pesti Napló és Hölgyfutár mellett a *Divatcsarnok* is Aranyinak és a költemény megjelenése után nem sokkal, október 30-án következőleg tudatja olvasóival T. E. megjelenését. „Nemzeti költészetünk legujabb virágáról sietünk értesíteni t. olvasóinkat, mely kétségkívül az *öröklők* sorába fog tartozni. Megjelent e napokban: „Toldi Estéje“. Pár sorral tovább: „A közönség ismeri Arany költészetét s ismeri különösen Toldiját, melynek a jelen mű folytatása és befejezése, *s mily gyönyörű folytatása*. Egyelőre csak jelenteni sietünk a művet, melyről reméljük, hogy később tüzetesen fog szólni lapunkban egyik munkatársunk, kit e czélból különösen felkérünk“. Hat sorral alább: „Szeretjük hinni, hogy a t. szerző nem fog soká váratkoztatni Toldi 2. részére; addig pedig Toldi Estéje nem fog hiányzani egy honleány könyvgyűjteményében sem, *melyben alig foghat hamarjában méltóbb helyet bármi irodalmi termék*“. Igért cikkét a Divatcsarnok azonban nem közölte sem 1854-ben, sem a következő évben. A *Buda-pesti Viszhang* egy szóval sem vett tudomást Toldi Estéje megjelenéséről s később sem ismertette, hasonlóképen az ifjúsági lapok, melyek egyébként külön rovatban számoltak be a fontosabb irodalmi eseményekről. A *Vasárnapi Ujság* ismertetését pótolták azok a reklámközlemények,¹ melyeket a Toldi Estéje megjelenése

¹ Az első reklám-közlemény a V. U. okt. 29-iki számában jelent meg a hirdetések között, következő tartalommal:

„Épen most jelent meg Heckenast Gusztávnál és Edelmann Károlynál Pesten, Váci-utca 7. szám alatti könyvkereskedésben kapható: „*Toldi Estéje*“ hat énekben. Irta Arany János. Diszkiadás, 16-rét, füzve 1 ft. pengő“.

Midőn ünnepelt költőnknek e jeles művét, mely a kevéssel ezelőtt megjelent „*Toldi*“ hőskölteményének mintegy második részét képezi, a t. közönség elé bocsátjuk, csak annyit kívánunk megjegyezni: hogy mindaz, ami szép volt az első részben, újra él e második kiadásban is, s a költői nagyságot itt még egy fényes eszme is körülvilágítja: a *mult nemzeti nagyság ragyogó dicsfénye!* Mintha a költő nem tartotta volna elének aranyból és drágakövekből dolgozni, hanem még a napsugárt is lehozta volna hozzájuk, hogy azoknak ragyogni segítsen; s így azt hisszük, hogy a közönhajtással találkozunk, midőn e remekmű második részét — „*Toldi Estéje*“ a t. közönségnek bemutatjuk“.

Heckenast azonban úgy látszik nem tartotta elég hatásosnak a közleményt, mert a következő számban már egy másik jelent meg helyette, író ember kezéből való, aki nem sajnálta sem a jelzőket, sem a fáradságot, s reklámformában a legmagasztalóbb ismertetést tette közzé Toldi Estéjéről. A magyar olvasó közönség nagy része ezekből a reklámokból ismerkedett meg Arany költeményével. Az Arany-kultusz fentartása indokoltá teszi ennek az érdekes fogalmazványnak is közlését, mely a V. U. nov. 12-iki számában jelent meg először s azontul kizárólag ez maradt a Toldi Estéjének reklámja. Így hangzik:

„*Arany János legujabb költeménye!* Épen most jelent meg és minden könyvkereskedésben kapható: „*Toldi Estéje*“. Költői beszély hat énekben. Diszkiadás. 16-rét füzve 1 frt“.

Ki ne ismerné Arany Toldiját?

után heteken át a lap közreadott. 1854 vége felé, mikor a lapok Toldi Estéje felett — megszűnővén aktualitása — napirendre tértek, ezek a reklámközzemények irányították a közönség figyelmét a költeményre, melyről ebben az évben többé nem esett szó. A Vasárnapi Ujság külömben a költemény megjelenése előtt 1854. évfolyam január 4-iki számában Arany arczképét is közli s Toldi Estéjének második énekét az ötödik versszaktól végig. Csak a következő év közepén jön szóba ismét Toldi Estéje a Budapesti Hirlapban, mely abbéli ígéretét, hogy „egyik jeles írónk tollából“ beható méltatásban fogja olvasóival megismertetni, mostan váltotta be.

Az ismertetések írója Gyulai Pál, az ötvenes évek legharciasabb kritikusa, kinek a zsurnalisztikában ekkor már megszilárdult tekintélye van. „Szépirodalmi Szemle“ czimű cikksorozata három tárczaközzeményében foglalkozik Gyulai — Toldi Estéjével, melyről való „szakadozott“ tanulmányát — ugymond — a *gyönyörtől elfogódva* írja. Ez a vallomás egyuttal jelzője a Gyulai álláspontjának a költeménnyel szemben. Elismeri a legnagyobb mértékben, kiválónak, zseniális alkotásnak itéli, bőven elősorolja szépségeit, ismerteti meséjét s miután a legnagyobb csodálattal van iránta, perbe száll azokkal, kik egy vagy más tekintetben hibákat véltek benne felfedezni. Ezek a Pesti Napló „— ss.“ jelű bírálója és a Hölgyfutárban Tóth Kálmán. A Pesti Napló bírálója ugyan nem emelt kifogásokat Toldi Estéje ellen, de a „versek gördületéről“ való odavetett megjegyzésében Gyulai Pál nyilván félreértéseket okozható tendenciákat látott, azért először is ezek

A ki nem ismeri, ismerje meg, mert az a magyar irodalom kincsei közé tartozik.

Egy drágakőből készült remekmű az. Egy *hósköltemény*, melynek a költő maga a legnagyobb hőse.

Ha a saját nemzeti érzetünk nem volna elég arra, hogy e művet megtudjuk becsülni, a

külföld elismerése tudatná velünk, minő irodalmi kincset birunk abban.

A mit a költészet szépségekben adhat,

A mit a képzelet fényeset tud előállítani,

A minek minden szava a mi vérünkől csöppentett vér; ez mind feltálható Arany Toldijában.

Amióta a már közkézen forgó *első rész* megjelent, közóhajtása volt minden magasabb élvezet után sóvárgó olvasónak, vajha e remekmű írója költeménye *második részét* is elkészítené. Ez óhajtás ime teljesült. A költő befejezte „*Toldi Estéjét*“, s a közönség elé bocsájtja.

Mindaz, a mi szép volt az *első részben*, újra él a *másodikban* is; s a költői nagyságot itt még egy új fényes eszme is körülvilágítja; a *mult nemzeti nagyság ragyogó dicsfénye*! Mintha a költő nem tartotta volna elégnek aranyból és drágakövekből dolgozni, hanem még a napsugárt is lehozta volna hozzájuk, hogy azoknak ragyogni segítsen.

Az olvasó közönségnek nem kell több ajánlás, mint annak tudatása, hogy *Toldi Estéje elkészült és már ki is van nyomtatva*. Ilyen mű, melynek létrejöttére az irodalom minden barátai örömmel vártak, csak diadalának nézhet eléje megjelenésekor.

ellen emelt szót. Egyébiránt elismerte a bírálat komoly hangját és objektív szempontjait. Tóth Kálmán tudvalevőleg az apródokkal való jelenetet hibáztatta, Gyulai tehát vizsgálat alá veszi a költeménynek ezt a részét is s azt magyarázza, hogy Tóth Kálmán nem értette meg a költemény eszméjét, sem érzéke nincs hozzá, hogy kellőképen méltányolhassa a jelenetnek eme stilszerűségét és szépségeit. A Budapesti Hírlap 647, 655. és 656. számaiban jelentek meg a Gyulai cikkei, de az előző és következő számok általános vonatkozása, teoretikus jellegű cikkei is összefüggnek velők, mint amelyekben a népiesség fogalmát, a nemzeties költészet lényegét fejtegeti, hogy aztán rámutathasson a Toldi Estéjére, melynek szebbnél-szebb képei és jelenetei ebből a töből fakadtak. Legutoljára hagytuk az időrendben legelső helyen álló Eötvös József báró levelét, 1854 okt 16-áról, melyet írójának kiválósága, másrészt Toldi Estéjéhez fűződő vonatkozásai immár irodalomtörténeti dokumentummá emeltek. Nem ismeretlen ez a levél a magyar irodalomban, Arany levelezéseiben is közölve van s a Toldi költemények magyarázóit is többször hivatkoznak rá, mint érdekes bizonyosságára annak a nagy hatásnak, melyet Toldi Estéje Eötvös báróra gyakorolt. Eötvös már a Toldi megjelenésekor állítólag úgy nyilatkozott, hogy mindent oda adna Toldiért, amit irt és még írni fog, — elragadtatása tehát érthető a második darabbal szemben is. A Petőfi és Gyulai feltétlen elismerésének a hangja szólal meg Eötvös ezen levelében, melynél őszintébb és megtisztelőbb elismerés már nem is juthat az írónak osztályrészül. Szórol-szóra ide iktatjuk ezt a nevezetes nyilatkozatot, mely a Toldi Estéjére vonatkozó irodalom egyik legbecesebb darabja¹. Ime: „Tisztelt barátom! Miután Kegyed *Toldi Estéjé*-nek végszavában azon aggodalmát fejezi ki, hogy azok, kik e művet az első *Toldi*-val összehasonlítják, itt azon gyermeteg előadást stb. találni nem fogják, mely amabban elismertetett, talán nem veszi rossz néven, ha ezen aggodalom ellenében óvással lépek fel, s részemről kinyilatkoztatom, hogy én semmiképen ezek közé számíttatni nem akarok. *Ha valaha művet láttam, mely minden követelésemmnek megfelelt: Toldi Estéje* az, s bármit mondjon a kritika jelenleg, a *jövő bizonyosan osztani fogja véleményemet*, mely szerint e költemény még azoknál is magasabban áll, melyekkel Ön gazdagítá meg irodalmunkat. Fogadja köszönetemet azon élvezetért, melyet munkájánál találtam, s legyen meggyőződve legőszintébb tiszteletemről. Hive: B. Eötvös József“.

Ez a levél, mely semmit sem hallgat el abból, amit kimondani szükségesnek vél és semmit sem fukarkodik az elismeréssel, meggyőzte aztán Aranyt aggodalmai alaptalan voltáról. És meggyőzték mindama kritikák, jelentések, ismertetések, miket

¹ Arany hátrahagyott iratai és levelei. IV. kötet, 103. l. Budapest, 1888. Ráth Mór kiadása.

a kritikusok és a napi szépirodalmi sajtó elmondottak.¹ Joggal írhatta tehát, hogy ilyen fogadtatásra nem volt elkészülve. Nagyon érthető ezek után, ha az akadémia is megadta Aranynek az elismerést s a legszebb írói kitüntetéssel tisztelte meg. *Toldi* Ferencz 1858 deczember 25-iki Pesten kelt levelének következő sorai vitték meg Aranyt a kitüntetés hírére. Ebben a levelében Toldi ezeket tudatja: „Igen tisztelt Barátom! A ma délelőtti ülésben *Toldi Estéje* Marczibányi jutalmat (50 arany) nyert; az estveliben kegyed az Akadémia levelező, félórával utóbb rendes tagjává választatott“. Ezzel az elismeréssel Toldi Estéje aztán a legilletékesebb irodalmi forumtól is megkapta a maga minősítését.

¹ A *Délibáb* című szépirodalmi ujság is közölt ismertetést Toldi Estéjéről, a lapnak azt a számát azonban, mely az ismertetést tartalmazza, nem sikerült ezideig feltalálnunk a fővárosi könyvtárakban. Elismerő kritika volt azonban ez is, ami a *Délibáb* előző kisebb közléseiből és a Jókai állandó érdeklődéséből önként következik.

A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig.

Irta : Szinyei Gerzson, a sárospataki főiskola nyug. tanára.

(Ötödik közlemény.)

V. *Dobó Ferencz* halála után összes ingatlan hagyatéka a végrendelet világos szavai szerint, egyik felerészben a Dobó Domokos (Ferencz nagybátyja) Anna nevű leányának *Perényi István-tól* született leányát Zsófiát, özvegy *Forgács Jánosnét*, illetőleg ennek első férjétől, *Kevendi Székely Györgytől* született Jakab nevű fiát illette volna, a másik fele részében pedig Dobó Annának (a Ferencz nagynénjének) *Zeleméri Kamarás Jánostól* származott ivadékait. Amde a Basta és Barbiano-korában, midőn a nemeseknek sem vagyona, sem személye nem volt biztonságban, a kir. kamara elkövette azt az igazságtalanságot, hogy a haláleset után azonnal rátette kezét a hagyományra és tovább egy évnél lefoglalva tartotta, nem vévén tekintetbe azt, hogy Dobó Ferencznek, midőn Ledniczét megvette, minden vagyona felett szabad rendelkezést adott a király. A kamara ez alatt az örökségnek ingatlan részéből készpénzben, borban stb. több mint 400,000 forintra becsült értéket elharácsolt. Az így megcsonkított örökséget is *Perényi Zsófia* csak azon feltétel alatt kapta meg, ha megfizet érte és még hozzá *Kolonics Szigfriedhez* megy férjhez. A Zelemériék részeltetéséről még ekkor szó sem volt. 1605. jan. 15-én kelt Perényi Zsófia és a kir. kamara közt az a szerződés, mely szerint Sárospatakért némelyek szerint 100,000, mások szerint 273,000 frtot tartozik fizetni. Ezen egyességről, mint bevégzett tényről a bécsi béke 12-ik pontjában is van emlékezés. Kolonicsné ezután nem sokáig maradt a birtokban. Ő maga 1606 végén, fia és örököse, Székely Jakab pedig 1607 végén, vagy 1608 elején meghalt. Mindketten a sárospataki várbeli templomban nyugsznak. Emlékezik róluk a városi régi jegyzőkönyv is. Iskolánk régibb történetirői, ha rövid ideig tartó kegyuraságuk alatt semmi különös érdemüket nem jegyezték is fel, annyi bizonyos, hogy a Dobó Ferencz végrendeletének az egyházra és az iskolára vonatkozó pontjait tiszteletben tartották.

VI. Perényi Zsófiának és első férjétől Kevendi Székely Györgytől született fiának, K. Székely Jakabnak halála után, a *Zeleméri-család* lépett a Dobó-örökségbe. Most is csak *Boeskey Istvánnak*, a bécsi béke kivívójának, lehetett azt köszönni, aki mint Dobó Ferencz unokatestvére (édes anyja, Sulyok Krisztina, szintén a Sulyok Balázs leánya volt), a Zelemériekkel rokoni összeköttetésben lévén, minden befolyását felhasználta a végett, hogy a Dobó-fele nagy vagyon a korona, vagy a Kolonicsék kezére ne kerüljön. 1608 nov. 10-én kelt a szepesi kamarával kötött egyezség, mely Zeleméri K. Borbálát (Miklósnak, a János fiának a lányát), a *Lorántffy Mihály* feleségét juttatta Sárospatak, Szerednye és Lednicze birtokába. Ezen három uradalomhoz, ha hozzávesszük a serkeit és csetnekít, a zelemérit és borsiit: *Lorántffy Mihály* az ország leggazdagabb emberei közé tartozott.

Életéről, az eddig előkerült adatok alapján, igen keveset tudunk. Születése a XVI-ik század második felére esik. Édes atyja volt László, édes anyja *Horthy Erzsébet*. Az egykoruak a fősvénységig takarékos embernek mondják, aki igen értett a vagyonszerzés módjához. Más oldalról egyértelműleg azt vallják róla, hogy hazáját és egyházát szerető ur volt. Udvari papja, Szepesi *Laczkó-Mátyás*, azt írja róla, hogy halála után a község igen szánta, „mert olyan vala, mint az atyja”. *Medgyesi Pál* így emlékezik meg róla 1640-ben: „Az idvezült *Lorántffy Mihály* hazaszeretetének és az isteni igaz tiszteletben való jó voltának boldog emlékezetében ma is él az istenfélők közt”. Zeleméri Borbálától, aki 1609 nov. 22-én halt meg és 1610 márcz. 7-én temettetett el a sárospataki várbeli templomba, két leánygyermek maradt: Zsuzsánna és Mária. Másodszor is megnősül, elvévén *Andrássy Katát*, akivel 1613 jun. 16-án tartotta menyegzőjét Krasznahorkán. Ettől a feleségétől is született egy Kata nevű leánya, aki később *Aba* (?) *Sámuel*hez ment férjhez. Ez új házassági frigyből nem sokáig élhetett. Az 1614. év őszén veszélyesen megbetegedett, ugyanazon év október 6-án végrendeletet tett s már nov. 26-án jobblétre szenderült. Hamvai a sárospataki várbeli templomban nyugosznak, hová azokat 1615 jan. 4-én, délelőtti 11 órakor helyezték. A tiszteletére állított zászló még 1671-ben látható volt, de azután kihányták azt is onnan a városi régi jegyzőkönyv tanúsága szerint.

VII. *Lorántffy Mihálynak*, mint láttuk, első feleségétől, Zeleméri K. Borbálától két leánya maradt: Zsuzsánna és Mária, kinek gyámjául *Lorántffy Mihály* oszgyáni Bakos Jánost, az atyja testvérjének, *Lorántffy Orsolyának* a férjét kérte fel. Zsuzsánna 1616 ápr. 18-án *I. Rákóczi Györggyel* kelt össze, Máriát pedig 1620 ápr. 27-én *Zsigmond*, a György testvére vette el. Így a gazdag örökségen két testvér után két testvér osztozott. A két fiatal házasság a sárospataki várat választotta lakásul, mely elég nagy és tágas volt arra, hogy némi kényelmi átalakítással mind a két

család elférjen benne. Itt élt a két testvér békés egyetértésben, örömeiket és bajaikat hiven megosztva egymással. Boldogságukat legfeljebb az apjokról és apósukról rájuk maradt örökségi perek zavarták meg. Azonban Zsigmond, kit az egykoruak „az egyház és a muzsák nemeskeblű gyámolának” neveztek, egybekelése után nemsokára súlyos betegségbe esett, melyből nem is gyógyult fel többé s még azon év decz. 26-án jóbblétre szenderült. Nemsokára követte őt a halálban felesége is. Így György, felesége után, egy-maga lett a Lorántffy-birtok örököse.

I. Rákóczi György született 1593 jun. 8-án. Édes atya volt Zsigmond, a fejedelem, édes anyja *Gerendy Anna*, a Gerendy János leánya. Neveltetési körülményeiről biztos adataink nincsenek. Valószínű, hogy atyjának felügyelete alatt, valamelyik udvari papja avatta be a szükséges tudományok elemeibe, melyek közt a kor szellemében a vallásra tartozók fő-főhelyet foglalták el. Bizonyára jótékony családi nevelés befolyása alatt vésődött lelkébe az a mély és erős vallásosság, mely nála fejedelem korában is példás kegyességben, isteni félelemben, az egyház és iskola embereinek becsülésében nyilvánult. Iskolai tanulmányait az atyja udvarában és a nagy összeköttetésű család főuri köreiben szerzett tapasztalatokkal egészítette ki, gyakorlati uton sajátítván el mindazon ismereteket és ügyességeket, melyeket később mind a közpályán, mind a gazdálkodás terén sikerrel érvényesíthetett. Anyját igen korán, atyját 16 éves korában elveszítvén, néhány évig mostoha anyja, *Telegdy Borbála* gyámsága alatt élt, Zsigmond és Pál testvéreivel együtt. Ez idő alatt a család tanácsadója Rákóczi Lajos, az öreg Zsigmond unokatestvére volt. A Rákóczi Lajos halála után, miután mostoha anyjukkal összezőrdültek, ő maga vette át Zsigmond testvérevel együtt a családi és gazdasági ügyek vezetését.

A közpályára is igen korán kilépett. Már 19 éves korában megkapta a kir. étekfogó czímet és az ónodi kapitányságot; 22 éves korában pedig, 1615 márcz. 22-én Borsod megye főispánjává neveztetett ki. 1616 ápr. 18-án tartotta menyegzőjét *Lorántffy Zsuzsánnával*, kivel ősi, nagy kiterjedésű birtokaihoz a Lorántffy uradalmak felerészét kapta. Majd, miután testvére, Zsigmond 1620 decz. 20-án és utána ennek felesége is nemsokára meghalt: az egész Lorántffy-örökség ő reá szállott, melyben később III. Ferdinánd által is megerősített. Mint Felső-Magyarország leggazdagabb főura, csakhamar országos tekintélyre tett szert és vezérszerepet játszott az akkori politikai mozgalmakban. Midőn *Bethlen Gábor* 1619-ben a nemzet alkotmányos jogainak védelmére felkelt, ő is a szabadság zászlója alá szegődött s előbb mint kassai kapitány, majd mint hadtestparancsnok vett részt a nikolsburgi békére vezető diadalmas hadjáratokban. Végre Bethlen Gábor halála után az egymás ellen törvő pártok tusái közt 1630 nov. 26-án erdélyi fejedelemmé választatott, mely méltóságát a Bocskay

és Bethlen által megkezdett irányban és szellemben viselte s nevét mint az alkotmányos és vallási szabadság bajnoka örökitette meg. Uralkodása alatt a béke éveit országa szellemi és anyagi jólétének emelésére használta fel. Különösen sokat köszönhet neki a közművelődés ügye. Már mint magánember is a saját birtokaiban, később pedig mint fejedelem évről-évre tetemes összeget fordított egyházi, iskolai, tudományos és irodalmi czelokra.

Buzgó és tántorithatatlan hive lévén egyházának, teljes szívvvel s lélekkel azon volt, hogy a hatalmi körébe eső ország-részekben a ref. egyházat megerősitse, külső és belső támadások ellen megvédelmezze s mindenek felett egységét biztosítsa. E végből hivatta össze a *szatmárnémetii zsinatot*, mely *Tolnai Dali Jánost* és társait, kik az angol puritanizmus és independentizmus eszméivel töltözve, a papuralom felé hajló püspöki rendszerben a fennálló rendet bolygatni kezdték, hivataluktól megfosztotta és *Geleji Katona István* által egyházi törvénykönyvet készíttetett, mely Erdélyben és a tiszai vidékeken a legújabb időig érvényben volt. De nemcsak az egyház tanának hitvallás szerinti tisztaságára, a jó rendre és fegyelemre ügyelt fel, hanem áldozatkészségével is ott volt mindenütt, ahol a kegyurasági egyházaknak pártfogására és segélyére szükségök volt. Még a hódoltságban fekvő egyházakkal is éreztette fejedelmi jótékonyosságát. Itt templomot emelt (Kolozsvár, Torda, Deés, Fogaras), vagy bővített és javított, amott iskolát állított és tartott fenn, vagy kórházakat alapított. Egyiknek harangot öntetett (Kolozsvár, *Debreczen*, Gyöngyös, Sárospatak), a másiknak drága urasztali vagy keresztelési edényeket ajándékozott. Sárospatakon ma is meg van az az ezüst keresztelési nagy tálcza, melyet I. Rákóczi György és felesége első szülött fióknak, Zsigmondnak keresztelése alkalmából 1618 aug. 22-én a sárospataki ev. ref. egyháznak ajándékoztak.

Az egyház veteményes kertjeinek az iskoláknak művelődési értékét és jelentőségét teljes mértékben méltányolván, az oktatás és nevelésügy oltárán senki sem áldozott abban a korban annyit és oly nemes becsvággyal, mint ő. Az akkori ref. főiskolák is (a gyulafehérvári, kolozsvári, nagyvárad, *debreczeni* és sárospataki) valamennyien többé-kevésbé érezték pártfogó kegyességét. Ezeknek jelesebb tanulóit évente hármat-hatot, a tanári kar ajánlatára, saját költségén, a külföldi egyetemeken neveltetett, abból a célból, hogy az iskolák tudós férfiakban hiányt ne szenvedjenek, mert azt tartotta, hogy „a tudósok több hasznót tesznek, ha az iskolában tanítanak, mintha a templomban predikálnak”. Ezeknek az alumnusoknak kötelességök volt, hogy őt a külföldi tudományos mozgalmakról értesítsék s a kiválóbb irodalmi termékeket, újságokat, értekezéseket könyvtárai számára megszerezzék.

Gondoskodásának kiváló tárgya volt a *sárospataki* főiskola, melynek szellemi és anyagi jólétét oly mértékben mozdította elő, hogy az egykoruak méltán nevezhették azt az ő nevére a *Rákó-*

ciai iskolájának, mint a gyulafehérvári Bethlenének. Iskolánk régi épületeit kijavíttatta, ujakat emelt, tantermeket s a tanuló ifjuság számára paedagogiumot állított. Itt az általa emelt épületek egyikében lakott a hagyomány szerint *Prónay Mátyás* nevelő a két fiatal herczeggel, Györggyel és Zsigmonddal. A fejedelem példája és udvara vonzotta ide nemcsak a közép, hanem a főnemességet is. Maga a fejedelem akarta ezt így, aki 1638 nov. 4-én azt írta *Tolnai P. István* iskolai gondnoknak: „Az öreg diákságnak soha kegyelmeleknek nem kell úgy kedvezni, hogy ő érettek az nemes emberek gyermekei a scholából kifogyjanak, kinek sok nagy okaink felszámolásával mi kegyelmedet nem terheljük; adott isten kegyelmednek annyi talentumot, magától is megtudja gondolni. Többi közt, ha az ecelesiák patronusai nem lesznek az nemes emberek gyermekeiből, mit várhatunk“.

Az ő idejében, nem említve a gymn. osztályok tanítóit, mindég 3—4 tanára volt az iskolának, kiket mind maga látott el tisztességes fizetéssel, egynek-egynek adván évenként szálláson kívül 250—300 frtot, 18 köből búzát, 5—7 hordó bort, három szalonnát, mely fizetés értékét az élelmi szerek akkori ára szerint ítélték meg, midőn egy font hus 2 denarius, nem egészen egy mai krajczár volt. A tanulók ellátásáról és élelmezéséről is bőkezűen gondoskodott: nemcsak a régi 40 köből búzát, négy hordó bort és négy oldal szalonnát szolgáltatatta ki évenként, hanem ezen felül mindazt, ami 40—100 ifju tartására a rendes jövedelemből ki nem telt. Az iskola beléletére nagyfontosságú intézkedése volt az, hogy 1621-ben, mielőtt kegyuri jogait teljes mértékben gyakorolhatta, a régi törvényeket átnézte s ez által az iskola szervezését, tanulmányi és fegyelmi rendszabályait hosszú időre meghatározta, melyek tanulmányi tekintetben az 1629. és 1648-iki években mentek át némi változtatáson.

Az egyház és iskola ügyének buzgó felkarolása mellett *tudományos és irodalmi életünk* fejlődésére is jótékony befolyással volt. Nem elégedett meg azzal, hogy a gyulafehérvári Bethlen-féle nyomdát magasabb igények szerint berendezte, Sárospatakon is szándékozott egy nyomdát állítani, melyhez a betűket és sajtókat is meghozatta, de ez a nyomda csak halála után kezdette meg működését. Gyulafehérváron és Sárospatakon gazdag könyvtárai voltak. Ezekbe, költséget nem kímélve, a bel- és külföldi jelesebb műveket meghozatta s a tudósok, papok és tanároknak olvasás végett kiadta. Lépéseket tett a Corvináknak megszerzése iránt is, de sem a budai basával való alkudozása, sem magához a szultánhoz intézett kérelme nem vezetett eredményre. Hogy az irodalmat mily buzgón pártolta, mutatják azok a könyvek, melyek az ő ösztönzésére vagy költségén jelentek meg. Legkiválóbbak ezek közül a *Prágay András* szerencsi ev. ref. lelkész által fordított „Fejedelmek serkentő órája“ és a *Geleji Katona István* által átnézett, javított és bővített „Öreg Graduál“, melyet ő 200 pél-

dányba nyomatott és saját jelmondatával és kezeirásával ellátva, a nevezetesebb egyházaknak elajándékozott.

Az egykoruk közül némelyek, nyilván ellenséges indulatból, önzéssel, ridegséggel és fösvenységgel vádolják, de alkotásainak egész hosszú sora, nemes lélekről, emelkedett gondolkodásmódról és áldozatkészségről tanuskodik. Jellemének egyik tündöklő vonása volt a mély vallásosság, mely az Isten gondviselésébe és kegyelmébe vetett erős hiten nyugodott. Kegyességének, egyházaságának példás bizonyossága az, hogy a nyilvános isteni tiszteletet, hacsak betegség nem tartóztatta, soha el nem mulasztotta. Még utazási terveit is úgy állapította meg, hogy felekezetének valamelyik tagját meghallgathassa. *Medgyesi Pál* azt írja felőle, hogy „11 esztendő óta alig tudom, hogy jó egészséges állapotában, helyben létében mulatta-e el 11-szer az isteni közönséges szolgálatot“. A templomban nagy alázatossággal, szíve törődésével, gyakran sirva imádkozott és éneklés alatt „szép, hangos szava betöltötte a gyülekezetet“. Ezenkívül lelki szükségei közé tartozott a reggeli, ebéd előtti és esteli imádkozás. A szentírás ótestamentomi részét 13-szor, az ujszövetséget 32-szer, több-ször elolvasta, különösen megjegyezván azon helyeket, melyek valamely fontos hitágazatra vonatkoznak.

Gyenge és beteges ember lévén, józan és mértékletes életmódjával sem tudta életét meghosszabbítani. Meghalt 55 éves korában 1648 okt. 10-én d. e. 11 órakor. Temetése 1649 január 10-én ment végbe Gyulafehérváron nagy fénnnyel és pompával. Gyászbeszédet *Medgyesi Pál* tartott felette.

(Folytatjuk.)

Csokonai-kultusz régi versgyűjteményekben.¹

Irta : dr. Kardos Albert.

A Csokonai iránti szeretetnek számos ékesen szóló bizony-sága maradt reánk durva papirosu, fakult írásu, szálkás betűjű könyvekben.

Kézirati versgyűjtemények ezek, melyek közül még ma is sok forog régibb emberek kezén, amelyek közül egy-kettő a Csokonai-körnek is birtokába jutott. Száz évvel ezelőtt pedig nem is volt az jóra való diák, aki sajátkezével össze nem irt egy ilyen gyűjteményt, egy ilyen költői és prózai kedvelt termékekből álló anthológiát, amelynek nevet nem adott a maga kora, mi sem tudjuk, hogy minek nevezzük: szellemi kincsháznak, lelki éléstárnak, vagy irodalmi bazárnak-e. Mert van az ilyen kötetekben mindenféle: vallásos ének és érzéki szerelmi nóta, királyhűséggel tele költemény és németet gunyoló vers, mély érzések, magasztos gondolatok komoly fejtegetése és együgyű, tréfás esetek, pajkos szerelmi történetek elbeszélése, Hatvaniról, a magyar Faustról szóló költői mondák és duhaj diák-adomák, művészi alkotások és sületlen verselmények, szóval mindaz, ami a kollégium diákját az ő hosszú tanulói pályáján szíve mélyéig meghatotta vagy jóízű kaczagásra fakasztotta, mindaz, ami fantáziáját izgatta vagy költői érzékét csiklandozta, az mind belekerült egy kolligatumba, egy jó vaskos kötetbe, hogy aztán elkísérje az ifjut Debreczenből vagy Sárospatakról a hegyközszenzimrei egyszerű eklézsiába vagy a sajószentpéteri még egyszerűbb rektóriára.

A véletlennek különös játéka, hogy éppen a Csokonai-kör tulajdonában levő egyik kézirati könyv, amely Barla Jenő kis-ujszállási tanár ajándékából jutott hozzánk, szinte megindító őszinteséggel adja tudunkra az ilyen anthológiák rendeltetését. A Debreczenben 1824 márczius 6-án kelt előszóban többek között azt mondja a kötet összeállítója. „Elpipázunk öt-hat eszten-dőt itt a tisztességes tudományok fészkeben, végre kikopunk innen az ótska Collegiumból, amikor vagy örökös „könyörölj rajtunk!” vagy holtig való „ $a+b$ ab” lesz belőlünk. Ekkor a

¹ Felolvasatott a debreczeni Csokonai-körnek 1906. febr. 10-én tar-tott felolvasó ülésén.

világi gondok, a házi bajok terhe nyomván a nyomorúság jármához nem szokott nyakainkat: ottan-ottan jó lenne megkönnyebíteni a szokatlan tehertől, szokatlan vállainkat. E végre szedtem össze imé ezen kötetbe lévő külömb-külömbféle, észszerént folyó, észszerént kötött beszédben kidolgozott materiákat, mely kötetnek, mivel sok holmi egyetmás dolgokat foglal magában, *Holmi* nevet adhatni. Arra kérék, kegyes olvasó, hogy ilyen vagy ehhez hasonló Holmit vagy Valamit készíts magadnak, amelyben mindenkor gyönyörűséggel szemlélheted legalább az özveszedésére fordított kevés időnek nem haszontalanul való elfecsérlését“.

A mi névtelen versgyűjtőnknek tanácsát bizonyára sokan megfogadták, példáját már előtte is nem kevesen követték, úgy, hogy a XIX. század első évtizedeiben el sem tudunk képzelni olyan református papot, akinek könyvszekrényében és olyan kálvinista tanítót, akinek könyvespolczán helyet ne foglalt volna egy-egy irott kötet, amelyet a gazdája szívesebben forgatott, mint akár a nyomtatott könyveket és amelyből gyakrabban olvasta a maga kedvelt költőinek szerzeményeit, mint Fűskuti Landerer vagy más typographus betűiből.

*

S az akkori költők közül kit kedvelt volna inkább a debreceni és sárospataki, de még a pápai és nagyenyedi kollégium diákja, mint Csokonait, az ifjúi hév, a nemes nagyratörés, a tanulói jó kedv költőjét, akiben egyuttal felekezetének büszkeségét látta. Valóban Csokonai népszerűségét nem annyira műveinek elég gyakori kiadásából ítélhetjük meg, mint inkább a kézirati gyűjteményekből, amelyekben Csokonait illeti meg a főhely. A Csokonai szelleme uralkodik e köteteken, nemcsak azért, mert legtöbbet az ő műveiből vesznek fel a gyűjteménybe, nemcsak azért mert számos terméket az ő híres nevével diszitenek, hanem azért is, mert igen sok költői alkotás nyilvánvalóan Csokonai-utánpótlás és mert egész hosszú sort tesznek a Csokonait dicsőítő s még inkább az őt sirató versek.

E kézirati kötetek tehát hiven tanuskodnak arról a nagy szeretetről, amellyel Csokonai iránt a közönség viseltetett, de még inkább arról a mély hatásról, melyet a költőkre tett.

A közönséget jellemzi, hogy nem legértékesebb műveiben, szerelmi, bor- és népdalaiban gyönyörködött, hanem részint alkalmi költeményeiben, részint durvább tárgyú és durvább hangú verseiben. Lilla-dalokat kevés másoló szedegtetett össze, de annál több irta le a Béka-egérharcot s főképen azon dévaj elbeszéléseit, amelyek a nyomdafestéket már akkor sem állották ki. „Az istenek osztozása“ vagy „Európa elragadtatása“, melyek a görög isteneknek a mithológiából ismert szerelmi kalandjait beszélnek el, alig hiányzik egy nagyobb gyűjteményből is, sőt ezekhez hasonló s talán még trágárabb szerzeményeknek is odabiggyesztették a

Csokonai Vitéz Mihály nevet, habár ezek jóval előtte vagy sokkal utána keletkeztek. Így Csokonai neve lassanként egy egész pornograf, legalább is mocskos száju irodalomnak lett az ótalmazója s e révén bizonyára egész csomó kétes értékű és kétségtelenül izléstelen költeménynek a szerzői dicsősége tapadt reá, amelytől az irodalomtörténeti kritikának meg kell és meg is fogja őt tisztítani.

De megtisztelték Csokonait számos igazán szép és becses költemény szerzőségével is. Ha valamely könnyed dálnak, szellemes epigrammának, jóízű adomának, mélyebben járó elmélkedésnek nem voltak tisztában a származásával, rögtön készek voltak azt Csokonai művei közé sorozni, őt ily idegen tollakkal is ékesíteni. A Csokonai-kör kézirati gyűjteményei is tele vannak ál vagy kétes Csokonai-művekkel. Többek között egy hosszabb tanító költemény van Csokonainak tulajdonítva, melynek gondolatmenete, itt-ott sorai is feltűnő hasonlatosságot mutatnak az ő híres bucsuztatójával, „*A lélek halhatatlanságával*“. A több száz sorra terjedő költemény *Versezetnek* van nevezve, melyben a *Fatum ellen ki kelni látszatik Cs. V. M.* A gyűjtemény összeírója, *Karap Sándor*,¹ állítólag magától Fazekas Mihálytól kapta lemásolás végett azzal a megjegyzéssel, hogy Csokonai ezt a költeményt „*A lélek halhatatlanságá*“-val körülbelül egy időben szerezte. Bármily valószínűnek látszik ez a feltevés, még sem szabad feltétlenül elfogadnunk s a szóban levő költeményt legjobb esetben Csokonai fordításának, nem pedig eredeti munkájának kell tartanunk.²

A Csokonai iránti nagy szeretet nemcsak a versgyűjtemények íróit tévesztette meg, hanem magát Toldy Ferenczet, a nagy irodalomtörténetírőt, aki Csokonai Minden Munkáiba, e különben rendkívül fontos kiadásba is be engedett csuszni több költeményt, amelyek nem Csokonait illetik. Ezek közül „*A változó szerencse*“ és a „*Keserű bucsuvétel*“ cz. rövidke daloknak (Budapesti Hírlap 1905.) éppen egy debreczeni fiatal irodalombúvár, *Oláh Gábor* ismert reá az idegen eredetére, sietett is azokat Csokonaitól jogos gazdájukhoz, a régi népköltészethez visszajuttatni.

Ez adatok és jelenségek mind csak a Csokonai-kultuszt bizonyítják, mert a nagyon kedvelt költők dicsőségét szokták még idegen termékek alkotásával is tetézni.

*

Csokonai azonban nemcsak az olvasókat hódította meg, mély hatást tett korának, átalában a XIX. század első évtizedeinek legtöbb verselőjére, még nagyobb költőire is. Szerelmi, anakreoni

¹ A XIX. század első felében a volt Hajdukerületnek többrendbeli főbb tisztét viselte.

² Annál valószínűbb a költemény fordított volta, mert Széll Farkas táblai tanácselnök egy kézirata is megőrizte, azzal a megjegyzéssel, hogy németből van fordítva.

és más dalainak számos utánpótlása támad, amelyek hangosan tanuskodnak állításunk mellett.

Ki ne ismerné a Lilla-dalok közül *Az esküvés*-t, amely megzenésítve is annyi szívet megrázt, amelyben a költő a dal három strófájában háromszor esküszik, hogy csak Lilláért él, hogy más szerelmet nem cserél, hogy vagy Lili, vagy senki sem.

S most olvassuk el Verseghy Ferencznek „Az esküvő szerelmes” című szép költeményét:

1 Esküszöm tenéked, Laura!
Esküszöm, hogy nem szeretlek;
Esküszöm, hogy véled együtt
A leányi csalfa nemnek
Szépeit mind gyűlölöm.

2 Gyűlölöm, mert mind hitetlen,
Véled együtt állhatatlan,
Mint a lepke, mely az egyik
Szögfüről a másikára
Hizelkedve száldogál.

3 Esküszöm tenéked Laura!
A szerelmek asszonyára,
Kis fiának hő tegzére,
Szép szemedre, szép orcádra,
Hogy — — hamissan esküszöm.¹

A versszakok alkotása, a versforma hasonlósága, több kifejezés találkozási pontja meg kell, hogy győzzék bennünket e dalnak és a Csokonai Lilla-dalának nem véletlen egyezéséről, még ha tudjuk is, hogy Verseghy ezt a kedves ötletet, magát a költői motívumot Lessingnek egy szellemes epigrammjából merítette.²

Ich schwör' es dir, o Laura, dich zu hassen,
Gerechten Hass schwör' ich dir zu;
Ich schwör'es allen Schönen, sie zu hassen,
Weil alle treulos sind, wie du.
Ich schwör'es dir vor Amors Ohren,
Dass ich ... ach! dass ich falsch geschworen.

Verseghy idősebb Csokonainál, de én mégis öt gondolom utánpótlának, de határozottan e kérdés csak bővebb kutatással dönthető el

*

Még kétségtelenebbül érzik Csokonai hatása egy bordalon, mely egész terjedelmében így szól:

Bordal.

1 Bort ide, bort kedves rózsám
Ha még meg nem hűltél hozzám.
Bortól gyulad a szerelmem,
Bortól vígad bús kebelem.

2 Mig a kancsót töltve látom,
Mig marad egy hű barátom,
Addig mindig vígan élek,
S félvilággal nem cserélek.

¹ Ez természetesen nyomtatásban is többször megjelent, de népszerűségét bizonyítja, hogy kéziratok is megőrizték. Többek közt egy 1820 tájából való colligatum, amely Horvát Lajos főrendiházi tag tulajdona.

² Lessing: Der Schwörende Liebhaber.

- 3 Mind bohó, ki a bortól fél,
És csak szőke Dunának él,
Hisz az Isten borözönnel
Még egy kunyhót sem törölt el.
- 4 Ha búbánat epeszt olykor,
Felvidít egy jó kulacs bor,
Iszom, a bú messze széled,
Lelkem újra kedvre éled.
- 5 Ide kedves a kancsóval,
Egy pár gondot űző csókkal,
Ugy sem csókolsz többé soha,
Ha elfed bús sirunk moha.
- 6 Az élet szép tavaszára
Hideg ősz száll nemsokára
Előttünk, mint egy pohár bor
Előtűnik a szép virág kor.
- 7 Az öröm, mely itt tenyészik,
Buborékként elenyészik; —
Ma vigadunk s talán holnap
Sirunk fölött süt fel a nap.
- 8 Isten neki, bort iszom hát,
Használom a jelen órát
Aztán ha int a koporsó,
Jó éjszakát boros kancsó.
- 9 Míg utólszor nem virád rám,
Pince lesz az én palotám,
Ott keressen a jó halál,
Ott mindenkor otthon talál.
- 10 Ha meghalok majd elásnak,
Mi gondja lesz arra másnak
Csak te kedves, ciprus helyett
Szőlőt ültess sirom felett.
- 11 Hogy tudják meg, kik ott járnak,
Hantim milyen borhőst zárnak,
Hadd mondhassák a jámborok,
Itt nyugszik egy vitéz torok.
- 12 Lánykám majd ha siromhoz jössz,
Könnyek helyett borral öntözz
Hidd, a víztől kedves lélek
Még a siron tul is félek!!!¹

Ha eszünkbe jutnak Csokonainak a bort dicsőítő költeményei,
A *búkergető*, mely szerint:

„... Veszendő
Ez élet és előlünk
Mint egy palaczk bor elfogy“,

a „Miért ne innánk?“ czimü, melyben a költő így biztat:

„Vigadj, öcsém! maholnap
Zsákjába dughat a pap“.

de különösen a „Szerелеmdal a csikóbőrös kulacshoz“, mely szintén a halál gondolatával végződik, melyben a költő végső nyugvó helyén is borral kívánja magát felköszöntetni, akkor lehetetlen, hogy ebben a bordalban Csokonai-utánezatot ne lássunk, még ha Jókai nem kisebb embernek tulajdonítja, mint Petőfi.

A szép költemény azonban nem Petőfitől való, mert talán még Petőfi születése előtt megszületett. A XIX. század első felében sokat dalolták, úgy lehet, épen a „Drága kincsem galambocskám“ dallamára.²

¹ E költemény Jókai egy hosszabb cikke végéhez járult, mely először a „Pesti Hírlap“ 1893. 91. számában jelent meg; újabban a Magyar Könyvtár 291. sz. füzetében. (Jókai Mór Petőfi Sándorról.)

² A Magyar Könyvtár említett füzetében a *Bordal* kérdése tovább van fejtegetve; szerzőjéül Fiducius, alias Fidicénis János van megnevezve.

A számtalan Csokonai-utánczat közül hadd mutassak be egy anakreoni dalt is, amely annál érdekesebb, mert részben Csokonairól szól, ámbár inkább a maga jövőző sorsán sóhajtozik benne egy Csokonai korabeli magyar poéta, minden valószínűség szerint *Báthori Gábor*, aki számos latin és magyar verssel tette nevét ismertté és aki a maga ideálját nem *Liza*, nem is *Lilla*, hanem *Line* néven akarta megörökíteni.¹

Cs. Vitéz sirjánál.

Kihalt Vitéz, kihaltak
A Gráciák s szerelmek
A Pannonok vidékén.
Nincsen ki vig danákat
Szerelmeket danoljon.
Sötét ködök borítanak
A hirnek éjjelébe;
De a' becses leánykák
Kiknek szemérmessen
Szerelmeket danoltál.
Emlékezetbe tartnak
Oh! hát ha én kidülök
S a bús halál elaltat
Nékem — ki a leánykák

Szerelmeit danoltam —
Ki jön kihűlt poromhoz?
Talán Ti szép leánykák,
Kiknek szerelmeikről
Vig verseket danoltam?
— Maradjatok Leánykák!
Marandjatok, — Te Line,
Te jöjj kihűlt poromhoz,
S ejts könnyet hamvaimra,
Ez harmatozza sirom;
A néma fáknak ormán
A boltnak éjjelébe
Ez tsontjaimba béfoj
S életet lehell poromba.

Első olvasásra is hallanunk kell e sorokban Csokonai egyik legszebb költeményének, a *Hafiz sirhalmá*-nak a viszhangját, melyben Csokonai a sírászi barna hölgyekkel dicsőített Hafizt, kelet édes énekesét, a bor, szerelem és virágok híres költőjét. — S így ez a kisebb rendű költő majdnem száz évvel megelőzte Endrődi Sándort, aki szintén *Hafiz sirhalmának* mintájára irt egy szép anakreoni dalt, melyben magyar lányokkal hintet virágot a magyar Hafiznak, Csokonainak hamvai fölé és amelyben a Csokonai-kör tagjai épen most két éve gyönyörködhetnek.

Bajos elősorolni mind azokat a komoly és tréfás, lírai és epikai verseket, amelyek Csokonai valamelyik költeményének a képét viselik magukon, amelyek annyira hasonlítanak Csokonai műveihez, mint a gyermekek atyjukhoz.

*

A Csokonai-kultusz azonban legerősebben a Csokonait magasztaló és halálát sirató költeményekben nyilvánul, ahová félig-meddig az utoljára bemutatott költemény is tartozik.

Csokonai volt az első magyar költő, akinek korai halála megdöbbentette, szíve mélyéig megrázta a magyar közönséget s kivált íróvilágot. Nemcsak a hozzá közelállók gyászolják, a résztvételnek csöndesebb, a siralomnak hangosabb szava országszerte

¹ A Csokonai-kör Barla Jenő-féle kolligatumban, amely e Báthori Gábornak, a későbbi pesti h. superintendensnek számos magyar és latin termékét őrizte meg.

hallatszik. Halála után akarja barát s idegen leróni iránta azt, amit elmulasztott megadni az élőnek.

Ha nem vesszük számba Domby Mártonnak tulzó magasztalását, aki szerint Csokonai Vitéz Mihállyal *Ovidius*, *Virgilius* és *Horatius* szállottak sirba, hány és hány író és költő áldoz emlékének.¹

Az első költői emléket igaz barátja és költőtársa, Fazekas Mihály állítja egy tartalmas és elmés, klasszikus formájú epigrammában. Eszerint Csokonai a másvilági életet meg akarván ismerni, fölment az égbe s ott oly édes énekeket kezdett dalolni, hogy az angyalok ott tartották lelkét menyei muzsának és a földnek csak hamvai maradtak.

A kornak bizonyára sokkal jobban tetszett egy hosszabb vers, amelyet K. J., valószínűleg Kovács József, a híres rimkovács írt, és amely sűrűn előfordul a kézirati anthológiákban.² Kovács nemcsak az izléstelen rimeket kedveli, hanem a dicséretben sem tart mértéket, amint az egynehány sorából is kitűnik.

„Óh hát el tüntél közlünk Vitéz, nemes Halandó
Holtig gyászruhában ültünk, nem lesz híred mulandó,
Az Égek széles kárpítja érdemeidnek szánkából
Omló hírét szaporítja, ki nem mehetsz hazánból.
Óh hát örök halgatás rajtad erőt vehet-e?
Hát a halál sir halmát ás néked; hogy hogy lehet e?
Hát téged, a ki a' Halandók érdemét már régolta
Meg haladtad: a' Mulandók Fejedelme el ólta.

Méltóbb verssel³ tiszteli meg Csokonai hamvait egy más K. J., valószínűleg Háló Kovács József, aki Csokonainak tanítója volt a poétai osztályban. Siratja lantjának bájoló zengését, érzékeny dalait, vig költeményeit, hamvait nemcsak könnyel öntözi, hanem rózsabokrétákkal is hinti, úgy, hogy a Csokonai-kör csak e poéta példáját követte, midőn a mult év januárjában és májusában, a költő százados emlékünnepe, virággal koszoruzta siremlékét, virággal borította be sirhalmát.

*

De igazságtalanok volnánk a kor iránt, ha azt állitanók, hogy csak halála után dicsőítette Csokonait; sokan felismerték és méltatták lángelméjét már életében is. Meghatóan tanuskodik erről az a rövidke költemény, amelyet szintén egy kézirati gyűjtemény tartott fenn; az anthológiát sárospataki diák állithatta össze, talán ezidőszerinti tulajdonosának, Horváth Lajosnak, e Miskolcson

¹ Domby latin nyelvű epitaphiumot szerzett és azt Csokonai fejfájára vésette.

² Így a Karap Sándortól összeszedett versgyűjteményben, amely boldogult Karap Mór ajándékából a Csokonai-kör tulajdona.

³ Ezt többek között a Csokonai-kör másik kézirata, a Barla Jenő ajándékából került anthológia őrizte meg számunkra.

élő agg politikai kitűnőségünknek atyja.¹ Magát az epigrammai rövidségű szép költeményt a feljegyzés szerint *Berzeviczy táblás ur* írta, bizonyára Berzeviczy Gergely, akinél a száz évvel ezelőtti Magyarországnak nem igen volt műveltebb polgára.

Berzeviczy az atyai szeretet hangján szól Csokonaihoz ekkép:

Életed egyforma az égő gyertyával;
Mely magát emésztve szolgál világával,
Eszed tüze nekünk ad gyönyörűséget,
Hazai nyelvünknek szerez ékességet.
De szegény Hazában méltó jutalmadat
Minthogy nem veheted, kiméld meg magadat.

De Csokonai nem kimélte magát; ifjui könnyelműséggel szórta fényes lelke világító, melegítő sugarait; szórta korának, szórta a maradéknak, s így nem csoda, ha szellemének égő tüze, mint a viharban lobogó fáklya, egyszerre csak hirtelen elaludt. Mi pedig, akik annyiszor ragyogtunk, hevültünk szive lángjánál, hálátlanok s mi több, érzéketlenek volnánk, ha némi viszonzásul meg nem gyujtanók a kegyeletnek, a Csokonai-kultusznak egy-egy halvány mécsét, amilyen ez a mai felolvasás is akart lenni.

¹ Ez érdekes anthológiát Horváth Lajos főrendiházi tag, dr. Kardos Samunak, a Régi Okiratok és Levelelek szerkesztőjének bocsátotta rendelkezésére; az ő szíveségéből közlöm a kötetnek fent említett darabját, amely tudtommal még nem jelent meg.

Ujfalvy Sándor Emlékiratai

1854 és 1855-ből.

Az erdélyi Muzeum-egylet kézírattárában fekvő bekötött eredeti után közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Ötödik közlemény. —

Gróf *Haller Jánosné* koros éveiben, mintegy 1820-ban halt el. Ifjuságát némi regényes jelenetek tevék emlékezetessé. Az atyja gróf *Nemes János* nagyon gazdag excellenciás ur, mint udvari tanácsos, Bécsben lakott. Báró *Miske* Zsófi nejétől visszaszázi élet után megkülönözött. Mialatt *Zsuzsa* kitünő szép leánya kifejlödve, a magasabb körökben szokott dicsérő hízegéssel tömjéneztek a szép magyar hölgynek. Midőn bájainak leghőbb imádója s ostromlója lesz — atyja. A bünös merény kikerülése végett *Mária Terézia* a szebeni apácza zárdába rejté el. De a nagy világ tömjénitől felízgatott ifju leány elzárkózott unalma egy francia tanítóban lettek szórakozást, ki a zárdai szoros szabályok szerint egy kis pupos hátú, jelentéktelen, minden inkább, mint vészthírdető, ocsmány, törpe kis egyéniség vala; mindemellett is s hihetőleg a szép szemek beleegyezése nélkül, a szórakozást megáldott állapot követé. . . . Az okos fejedelemasszo pedig sietve a titok legsűrűbb leplével burkolá be a szokásos eredményeket.

Az ifju, a zárdai növelt, az anyai fájdalmak s örömök után még szebben fölvirult: szépségit és erélyességit, mint kiváló ritkaságot magasztalták a magasb körökben. *József császár* ekkor erdélyi körutjából Szebenbe érkezvén, pihenő óráiban ellenállhatlan vágyat érte a regényes híru apáczaát láthatni; és a császár ingerlékeny vére azonnal lángra lobbant. . . Nagy titokban Gräczbe szállíttatá . . . hol a termékenység, rendre két szép kis fiuban érlelődék meg. Akik látták őket, a császár szép idomu arczonalaít, a villogó nagy szemeket, a hősies felemelt homlokot elmagyarázhatatlan hasonlatosságban lelték meg rajtok: rendre elhaltak, az utolsó mintegy 1791-ben.

Hanem *József* szemei újabb élvezet tárgyra akadván, gróf *Nemes Zsuzsát* gróf *Haller János* által hymen oltára elibe vezeteté. A magasabb régióknak szokásos rendin. Azonban a kéréle-

hetetlen véletlen szeszélyeinek úgy tetszett; hogy a gróf, szikár alacsony termetű, ocsmány kis alak, főleg pupos háttal, a francia nyelvésznek hasonmása legyen . . . A változtatás kelyhét megízeltet, főkép a szépsége bámulóitól elkényeztetett nő, választásában rendszerint tulcsigázott szokott lenni; azonkívül a szép külsejű és lelkes császári társalgás után a gróf Haller külsőjében és modorában szembeszökő ellentét lévén . . . mindezek a grófné környezetét sajnálkodó észrevételekre is fakaszták. Hanem a grófné mindamellett meg volt elégedve, férjét szerette s mindvégig hű maradt hozzá, ellenkezőleg mint az, ki torzkülseje mellett, páratlan szép neje mellett Kapjoni és Gorbói kastélyaiban odaliskokkal megrakott háremeiben kéjelgett, kik közt fávörít szultánné a Csucsuj cigány hegedűs elrabolt neje volt . . . a kiért Csucsuj, József császár előtt személyesen panaszt emelvén, rövid élczes válaszsza utasittatik el . . . „hogy az izlés nagyon különböz s nem mindig tehetni róla“ . . . A szegény Csucsuj azután késő vénségiben is danolgatá nekünk hegedű mellett veszteségit s fájdalomt.

Gróf *Haller* kicsapongásai következtében korán elhalálozván, temérdek vagyonainak egyedüli örökösévé nejét hagyta . . . még Verböcznek az özvegyeket megkülönböztető lovagias törvényein is jóval felül. De az özvegynek fiatalabb évei alatt kivírt fényes érdemei előtt a követelésekkel Bécsig zörgető utódok panaszai hajótörést szenvedvén, a grófné mindvégig csendes birtokukban maradt. Gräczből Stift dámákat hozatott magához, jelesen valami *Vürmbrant* nevű Stift dámát tartott magánál több évekig társalkodó nőül. Daliás termete s szép arca pirossága korosb napjaiban sem hagyták el, gyermeke nem maradt, mindvégig földhetlen életet folytatott. József császár képe minden szobáiban látható vala, többet Kolozsvárt a mostani népkerti kastélyban időzvé, az épület külön osztályaiban, tizenhárom alakzatban festvény márvány és gypszben volt látható. Emlékeinek s beszélgetéseinek magasztaló tárgya kiválólag a császár maradván minden időben.

A grófné ifju nőrokonát, a mind maiglan párta alatt életben levő hajadon báró *Huszár* Nánit báró *Bánfy* Farkas megkérvén, tagadó válasszal utasítá el. Gróf Hallerné egy társas estélyen, szokott lepeggő hangján, sokak jelenlétiben megszólítá az ifju kosarat adott hölgyet :

„Édes öccsém! még se jó a kérőt fitymálni, mert a párta mindig nehezebb, mint a pupos hátú nem szép férfi; az igaz, hogy Bánfy Farkas boldogult férjemnél is kinöttebb hátú, jelentéktlenebb alak, de lásd! én jól jöttem ki férjemmel s választasomat soha meg nem bántam“ . . .

Az ifju leány élczesen viszonzá :

„Lássa, akinek tetszik, de hála Isten, nem vagyok készttetve, kell, nem kell, férjhez menni“ . . .

Ez utóbbi jelenetet özvegy gróf *Teleky* Pálné beszélé el nekem a mult napokban, aki nagyon tiszta emlékező tehetségével a régibb családi viszonyok legaprólékosb részleteit, személyeket, időt s helyet mind nagyon tisztán elbeszélgeti és azért a mostaniaknál eleven levéltárnak is nevezetik.

A fennebbiekre visszatérve meg kell még azt is említenem, hogy a szép Haller Jánosénak a pupos hátú, idomtalan férfiak iránti gyakori dicséretei az akkoriakat némi találgatásokra bírák: egyebek közt, hogy a pupos hátúaknak a páros életben csakugyan nevezetes titkos előnyökkel kell birniok, minthogy Haller János, Bánfy Farkas s előttük a francia nyelvész némi hirt s nevet viltak ki e téren.

E rövid kitérés után tárgyamra: a sziv nem enged jogaiból s csoportos elfoglaltatásai közt sem feledheté a szolgabíró a vásárhelyi szép leánykát, kihez távolság daczára szívének hő szerelme köté. Nem lehete reménye nyílt uton boldogulhatni; mind a mellett, hogy szerelmese állandóságában bizott; mert a leány atyja meghalt ugyan, de az anyánál is, ki tudva leánya hő szerelmét, gondosan óvá őt e viszony folytathatásától... csak hasonló ellenszegülésre számíthatott. Az akadályok csak nevelék vonzalma erejét, mint erősebb lelkeknél szokott... és meghallván, hogy az anya egy koros, gazdag német ezredeshez akará leányát erővel nőül adni, sőt jelenleg Kebele helyiségében Vásárhely mellett egy nagynénjénél tartja szoros felügyelet alatt... csakhamar elhatározza magát. Főispánjához siet és szokott őszinteségével nyilvánítja, hogy szive választottját czélja elrabolni, kivitелére két heti szabadságot kér és engedelmet hat megyei pandurt magával vihetni. A Főispán nem rosszálja a merényt s e különösen hangzó szavakkal ereszté őt útjára:

„Résen légy fiu, hogy rövidet ne huzz, mert különben örökre kitelt nállam időd; amennyire gyűlölöm a gyáva, szeles embert, szintugy becsülöm a merész ügyességet“. Két nap mulva már Kebelében van, a helység végén lévő csárdában, de fölfedeztetvén, a leány azonnal Vásárhelyre viteték anyjához. Kettőzött figyelemmel őrzé most leányát az anya; de a szolgabíró nem volt szokva visszariadni az akadályoktól... Egy jó reggel mint favágó napszámos, közszekely öltözetben, haját üstökbe vonva, eltorzított arczzal és görbe testtartással jelenik meg a mindenkitől, de főkép idegenektől gondosan elzárt Rózsa-utczai háznál s késő östvig szorgalmasan aprítja a fát, ekkor kifizetik napi bérét, de kemény lerészegedést színelve, a cselédség sem szép, sem rut bánása nem képes őt mozdulatra hozni s egy konyha lóczán hosszat nyulva horkolás között tanusítja, hogy fáradalmas napi munkáját, boldog mámorok közt épen itt és nem másutt akarja kialunni. Miután urnő és cselédség mély álomba merültek, a nagyon is józan napszámos szerelemtől edzett vállain emeli ki vágyai szép tárgyát a magos deszka kerítésen. Az utcza szegletén

készen várja szekere s néhány ifju barátja és pandurjai kíséretében villám sebessen száguld becses ragadományával a mezőségen keresztül kaczkói lakába.

Kivánt uton ment eddig minden, de most ott talál ellenszegülésre, hol legkevésbé reménylette. A kaczkói lelkész sehogyan sem akarja a szökevény párt meghűtölni. És ki hárítja el ezen akadályt? . . a főispán, ki rögtön írásban rendelkezik, hogy a lelkész azonnal meghűtölje hivatalvesztés terhe alatt. E különös főtiszti rendelet nálam meg van. E körülmény az elmélkedések hosszú sorát tárja fel. Mit tett volna egy hideg szolgálalkú bureaucrata? Törvénykönyve szavaihoz szorosan ragaszkodva, a szülői házhoz vissza erőszakolja őt, azon házhoz, hol szeretet közt, a boldogság ölében álmodá végig gyermekkorra szép álmait s hol most szégyen és megvetés közt rá a kétségbeesés ólom karja vár. Társnői megvetéssel fordultak volna tőle el s az idegen ifjak távol kerülték volna ismeretségét. S e kinos élet helyett, melynek terhei alatt roskadozva a tévedett leány ezerszer óhajtá vala ifjukora széttépett reménykoszoruja helyett a halál lilimát. . . E kinos élet helyett a tiszta felfogásu magyar Főispán megnyitja előtte a tért, melyre hanyatt homlok rohant, elhárítja az akadályokat, hogy az gondtalan futtában szét ne zuzza homlokát s közte és az üldözők közt bevonja a törvényesség vaskapuját. A szigorú bureaucrata teljesíti vala az emberek törvényeit, de a főispán szíve sugallatát, azt a sugallatot, mely a szív tévedéseire a Megváltó szent tana nyomán bocsánat útját rendeli. Mert hisz vannak ugyan lények, kik tévednek, de tévedésök nem a szív s csakis a szívtelen könnyelműség kifolyása; borítsátok az ilyeneket . . ha tetszik . . megvetés hinárjával, de a jól született, mivelte nevelésű, édes anyja és köre szeretetén és becsülésén áhitattal csüngő mivelte leány nem szenvedte át ezer halál öldöklő kínait a rövid napok alatt, míg gyenge női lelke elszáná magát a merész tetre, az ellene felzudult habok közé vetni szeretete legszentebb kincseit, hogy lemondva . . mindenről . . még az emlékekről is. . melyek eddig életéhez oly édesen köték, bátrabban evezhessen új szerelme nagyon is kétes kikötőjéhez. Miért büntetni őt, hisz ő már kiszenvedett.

De a bureaucrata hitet tett megtartani törvénye szavait s kidobja a bűnös nőt a kajánság marczangoló körmei közé s könnyörtelenül szól:

„Kövezzétek meg őt“ . . .

Midőn a magyar Főispán felemeli a tévedései súlya alatt roskadót s így szól:

„Légy hiv mind halálig és tévedésed megbocsátva lesz“.

A Főispán eljárása a Verbóczy törvénykönyve által felállított kettős lelkiismeret . . duplex conscientia . . kifolyása, mely nem egyszer használtatott fel ugyan bűnösen; de nemes indulatu hivatalnokok előtt a keresztyén indulatok gyakorlásának a leg-

szébb terét tárta fel. A magyar hivatalnok nem volt kéntelen soha megtagadni lelkiismeretét, mert törvénykönyvének alkotója nem feledé a Megváltó bölcs szavait: „a betű megöl”.

Szülőim regényszerű nősülések után nem sokára báró *Wesselényi* Miklós, némelyek állítása szerint gróf Haller Jánosnak gorbói kastélyán tett merényért, de voltaképp némi bátor honfi nyilatkozataiért József császár önkényes parancsára Dátoson elfogatván, német katonaság által M.-Vásárhelyre hurczoltatott. Főispán gróf *Teleky* Ádám a fogolynak közeli rokona volt s némely fontos irományokat kelle neki minden áron kézbe szolgáltatni. A kényes feladatot elszántságáról ismert szolgabírájának kelle kivinnie. A fiatal hivatalnok kockára tesz mindent: szabadságát, vagyonát, életét és a leveleket kézbesíti. A fogoly bátor lelkületét nem tudták leigázni önkény békói és most hálaérzettel szorítá meg a merész ifju jobbját.

Ifju barátom, én még leszek szabad; még lennem kell... nemes tettetted soha nem feledem; majd eljön az idő, hogy meghálálhatom. Vidd üdvözlétemet azon honfiaiimnak, kik megérdemlik s mig ütne a viszontlátás órája, légy igaz hive szerencsétlen honodnak s nemzedetnek, hogy mint ilyek szorithassunk kezét egykoron!...

Öt és fél évre nyitlak meg a szerencsétlen fogoly előtt Kufstein vasajtói, ki most zsbói kastélyába érve... „Keressétek fel — kiálta — azt, ki szabadságát s ezzel mindenét akkor tevő kockára érettem, midőn honfitársaimtól elhagyatva magamra álltam Istenemmel: hadd ossza most örömet is“...

Néhány nap mulva korán, midőn szemeit fölnyitá, ágya előtt állt a szolgabíró, kinek szemében könnyük, de már nem a bánat, hanem a honfi öröm könnyüi tündököltek. A kiszenvedett fogoly most ősei kastélyában a szabadság édes álmaít álmodá, előtte pedig ébren állott jó nemtője... Így nevezé őt *Wesselényi* mindvégig s változatlan szíves maradt hozzá.

E nevezetes ponton veszi eredetét a *Wesselényieknek* boldogult atyám, egész családom, de főképp személyem iránti rokonszenvök, mit kölcsönösen csak a sir olthat el.

(Folytatjuk.)

ADATTÁR.

Báró Jósika Samuné báró Jósika Irén saját levélgyűjteményéből.

Báró Jósika Miklóshoz írott levelek.

(Első közlemény.)

Kemény Zsigmond — Jósika Miklóshoz.

Kapud, decz. 15-én. 1845.

Édes Miklósom!

Bárcsak már valahára téged vennének példányképül a szilárd, kitaró munkásságban. Mig négy novellát és négy füzet regényt írtál; addig én Gyulai Pálból¹ csak 1 és 1/2 füzetet dolgoztam és hat vezércikket küldék *Dessewffy Emil* ellen az Erdélyi Híradóba. Az igaz, hogy többnyire mindig beteg valék, de az sem szenved kétséget, miként szorgalmam inkább olvasgatásra, mint írásra, inkább más terményinek élvezésére, mint gyümölcsözésre hajlandó. Aztán ámbár 29 éves, s így élemedett ember volnék, kinek már bölcsességfoga is kinőhetett, mind a mellett, jó Isten tudná, mennyi silány szenvedély háborgat, s milly kevés erőm van, oly érzéseknek, miknek kártékonyását ösmerem, behatásait gátolni. Valjon eljuthatok-e valaha azon művészi nyugalomra, melly Goethét oly magas, tiszta és hideg légbe emelte, hová sem az életgond fellegei, sem a rossz emberek nyilai, sem a szenvedély electricitása, melly csak alsó gőzkörben szokott gyujtani — föl nem szárnyalhatnak?! Én eléggé törekszem szolid ember lenni, de bizony könnyebb egész könyvtárt az eszélyes életről megtanulni, mint egy kis bal szokást, vagy rossz hajlamot elfelejteni. Írtad, hogy Békesit elküldöd:² alig várom. S ez eszembe juttat egy kérdést. Ha én egy értekezést készítek a regényről, ha megbírálni fogom

¹ Kemény Zsigmond első nagy regényének „Gyulai Pál“ a czime. Megjelent 1846-ban Pesten.

² T. i. „Ifju Békési Ferencz kalandja“ cz. munkát, amelyet Jósika álnév alatt írott.

legjelesebb szépirodalmi termékeinket, hová küldjem cikkeimet? Még más kérdés: igazoltad-e valaha regényhőseid házi viszonyait, mint Egmond grófét Goethe? Én az unitáriusok könyvtárában találtam egy kéziratra, melyből kivil, hogy Gyulai Pálnak felesége Füzy lány volt és Pál urat azért buktatá meg Jósika, — kiről épen te irsz regényt — mert nőjét szerette. Én nem akarok semmit sem tudni Gyulai házasságáról, sem Jósika cseleiről, sőt hősömet vagy nyolcz évvel megifjítám, hogy egy néemberrel sem cum honore kalandoroskodhassék. Kérdés, szabad-e ez? Tetted-e? — Ugy-e a jövő nyarat együtt töltjük Sibón? Én így terveztem ki jövőndömet: februárig bevégzem Gyulai Pált, áprilisban ha megnyilik a hongyülés és megválasztanak, követ leszek; a caniculát vagy fürdön, vagy ha orvosom ez alól felold, nálatok töltöm; télre vonulunk együtt Pestre és én többé soha Kolozsivárt nem fogok lakni, hanem az évek hideg részét Pesten, a melegeket pedig falun töltendém. Illy vegyítést, melyben felit a költséges, felét a frugalis hónapok alkotandják, az én pénztáram el fog türni, kivált ha belé rendesen ömlend mindég egy kis öszvegetske az irodalomból is.

Idvezeld nevemben Eötvöst is, ne feledd egyszer sem

igaz barátodat

Kemény Zsigmondot.

Válaszodat Enyedre czimezd, mert ez fekszik közel Kapudhoz.

Irányi Dániel — Jósika Miklóshoz.

Páris, Márczius 23-án. 851.

Kedves Barátom!

Igéretemet, miszerint írni fogok neked, csak most teljesitem. Vártam, hogy *Szarvady* vállalata felől bizonyost közölhessek, azonban még most sem állanak a dolgok azon ponton, hogy azt tessesem. Mindazáltal tovább hallgatni és téged teljesen bizonytalanságban hagyni, illetlennek tartom, s azért a hallgatással felhagyok, annál is inkább, miután egyuttal egy kéréssel kell hozzád folyamodnom. *Szarvady* barátom¹ eddigi igyekezete sikertelen maradt. Mint neked, úgy neki is, és pedig két kiadója megszegte szavát. Az ostromállapot Magyarországon és Ausztriában, hozzá az osztrákuralom egész Németországban megijeszték a jó urakat, úgy, hogy költségesebb kiadásba ezuttal bocsátkozni nem mernek. Ha nem kellene a munkáért díjt fizetni a szerzőknek, ez esetre inkább lennének hajlandók a pusztá nyomtatási költségek koczkáztatására, de ezen föltét emigránsok által, úgy hiszem, el nem fogadható, legalább nem, mielőtt minden más ut megkisértetnék, a dolgoza-

¹ *Szarvady* Frigyes, hirlapíró és forradalmi agitátor. Az emigrációnak is kitünő szolgálatokat tett.

toknak díjazás melletti kiadása végett. Szarvady tehát másokhoz fordult, s várja feleletöket, melly ha megérkezik, nem fogok késni azt neked is tudatni, s becses novelládat elkérni.

Átmenve kérésre, *Michelet* a híres, tanszékvesztett tanár, közelebb a női erényről, különösen a hazaszeretetről, bátorság, feláldozás, készség és kitartásról a nőnemnél akarván írni, mint a magyar nemzet hő tisztelője és szószólója, az utolsó forradalomból meritett példákkal óhajtaná leczkéit támogatni. Utána egy másikat a férfiakról készül közrebocsátani. Bármily jelesen viselték is magokat asszonyaink, de különösen kiemelhető és személyekre visszavihető tettek aligha nagy mértékben fordultak elő szabadságharczunk folyama alatt. Én legalább bevallom e részbeni tudatlanságomat, noha egy pár szép eset előttem sem ismeretlen, mit a francia történész számára fel is jegyeztem. Talán Te, kedves barátom, avagy talán a bárónő, nálamnál szerencsésebb helyzetben van, s azért szabadjon megkérnem nagyságokat, hogy tudatlanságom segítségére jönni méltóztassanak, nehogy egy magyarnak hibája miatt, a nemzet dicsőítésére szánt mű csonka és hiányos maradjon. Az úgy maga, Nagyságtok hazafisága mellett, elég készítő erővel hat, semhogy annak támogatására több kéro szót előhoznom szabadna. Mióta Párisban vagyok, meglehetősen egyforma és örömtelen napokat élek, hogy *Gerandóné* asszonyhoz s illetőleg tanítványaimhoz közel lakjak, a Faubourg St. Germainben fogadtam szállást, s azért különösen a mostani, esős idő miatt, keveset látom a folyó balpartján lakó hazámfiait. Dél tájban leczkére járok, melly kis tanítványaim szép tehetségei és szeretetreméltósága miatt, mulatságnak inkább, mint munkának vehető. Azontul egész nap szabad vagyok, olvasgatok és irok. Néha-néha átme gyek a Szajnántuli városba, s egyiket-másikat sorsosaim közül meglátogatom, vagy pedig ha hon maradtam, ők látogatnak meg. Ugy vélem, hallottad már, hogy a bizottmány egy emlékiratot, illetőleg ellenmondást nyujta be a francia, angol és amerikai kormányokhoz *Magyarországnak a német birodalombai bekebelezése ellen*. Az itteni külügyminiszter, mint tudom, általvette és megköszönte, de valljon a kormány el is fogadta-e az ellenmondást, még eddig nem hallottam.

Az *emigratio casinója* alkalmasint pénzbeli tekintetnél fogva, e hónap végével megszűnik.

Egyéb ujsággal ezuttal nem szolgálhatok.

Sziveskedjél a bárónénak őszinte mély tiszteletemet megmondani. Te pedig tarts meg további nagyon becses barátságodban.

Irányi Dániel.

Rue St. Guillaume 2. Faub. St. Germain.

Brüsszelben tartózkodó többi barátim üdvözlöm.

Czecz János — Jósika Miklóshoz.

Páris, 24. feb. 855.

Tisztelt kedves barátom!

Rég készülök már tudodra adni, miben áll az általam tervezett vállalat szépműveid francziára fordítására; de valahányszor tollat ragadtam, annyszor visszatartott egyrésről egy bizonyos szégyenérzet neme, másrésről egy-egy utolsó remény pislogása. Mindig képzeltem, hogy még is talán valamely utolsó, legutolsó és ultimatisimó látogatás alkalmával felnyilik végre egyik vagy másik Revue kapuja és hogy bevezethetem egyik legkedvesebb és legtiszteltebb barátom szellemét ebbe a nagyon is parlag francia irodalomba. Mind hasztalan. Először sok, aki az irodalom kemény kenyerét rágja, s ki francia, aztán még több az, kinek nem is fér fejébe, hogy a külföld, ha nem is jobbat, de csak hasonlót teremthessen, s elvégre *mindnyájan* az uri társaságban azt állítják, hogy az alap jó, derék, de a forma nem francia s így francziára kellene változtatni, azaz virág helyett kendert szórni! Nem akarván tökéletesen potomra időt vesztegetni, így procedáltam. Elévettem a „*Zöld vadász*“-t, kivontam belőle az általános tervezetet, a peripetiákat, megmutattam e gyönyörű drámának harmonicus egységét, aztán czitáltam a fejezeteket s végre a mohácsi csata felséges leírását mintául. Ez igen érdekes történeti regény, mondták, csak hogy itt Frankhonban meguntuk már a mi tulajdon történetünket. Comment voulez-vous qu'on s'intéresse pour l'histoire des antres? Jól van, elévettem a *Hütlen sziv*“-et ugyanazon systémával, kiemelvén mi abban oly szép, tekintetben a női kedély pszichologiai mély ismeretében etc. C'est trop moderne il i'ya pasasser de couleur locale.

Megpróbáltam: „*Tibód a jegyző*“-t! C'est trop hongrois, on ne comprendrait pas ça ici de nos jours.

Nem nyultam „*Bornemissza Anná*“-hoz, mert Boldényi barátunk mondá, hogy már az *Horn* által le van fordítva, s hogy a Constitutionell már meg is igérte a kiadását. E szerint tehát nem marad egyéb mit tennem, mint bevárni, hogy valamely alkalom nyíljon, mely által könyveidet hálám mellett visszaküldhessem, hacsak időközben „*Bornemissza Anná*“-t csakugyan nem olvashatjuk, s hogy azon a réven aztán tovább folytathatjuk soraid fordítását. Az alkalom egyébbiránt nem fog soká késni, mert d'Agoult grófnő, mihelyt az első tavaszi napok beállanak, Bruxellesbe szándékozik menni, s már előre örül téged és kedves nődöt meglátogatni. Sokat beszélünk rólad s ő mindent elkövet, mit csak lehet, hogy itt Frankhonban megismertessen — de a jelen időkben neki is szűk a hatásköre s így a jóakarat mellett kell maradnom, fájdalom!

Nagyon örültem, midőn megtudtam P.(?) grófnő által, hogy szerencsétlen esetedből felláboltál, adja Isten, hogy a gyógyulás tökéletes legyen s örökre tartson, hogy ne legyen szegény hazai irodalmunk az által megfosztva tollad igen jóltevő, mert valódi nemzeti és szelleműs hatásától. Ottlevő barátainknak kérlek jelentsd őszinte üdvözlétemet, kedves nődek hazafias őszinte hódolatomat. Téged pedig áldjon az Ég s tartsa meg nékem ezután is azon baráti indulatodat, melyre én oly büszke vagyok, mint magam, tisztelem.

Hü barátod

Czecz János.

Czimezd csak I. Bond point Champs Elysée jusqu'a nouvel ordre.

Cézar szegény bizony rosszul van, folyvást leli a hideg, azonban a tavasz alkalmasint helyre állitandja, csak hogy jobban lehetne róla gondoskodni! Kálmán is igen rosszul van, de az orvos egy perczig se fél! adja az ég, hogy legyen igaza. Őt valóban eddig csak lelki ereje tartá fenn!

Deák Ferencz levele sógorához Osterhuber (Tarányi) Lászlóhoz. 1833.¹

Közli: Dr. Gráner Ernő.

E rendkívül becses és érdekes levelet Deák Ferencz, mint Antal bátyja helyébe lépett követ, a pozsonyi dietáról nyert első benyomásairól írta sógorának Osterhubernek. Deák ekkor még csak 30 éves volt és mégis mintha már egy élet tapasztalatait át leszűrődött mélyen járó elme szólna csak hozánk, a keleti faj melázó apathiájával! Az 1833-ki összes levelei már a „kész“ Deákot állítják elibénk, ki a néki akarata ellen feloktroyalt helyet kötelességtudásból elfoglalva, csakhamar a született vezér szemével átlátja az egész terepet és az azon mozgó személyeket és jétéleteit oly nyugodt biztossággal alkotja meg, mintha évtizedek óta a pártharcok közepette élt volna.

A levél im itt következik :

Posonban Május 7-én 1833.

Szeretett kedves Sógorom !

Itt ülök író asztalomnál, betegen, és kedvetlenül, betegen, mert az *Influenza* engem is meglepett, de mellette még egy ülést sem hagytam el, kedvetlenül pedig, mert mostani ide jövelelem azon egy fontos lépése életemnek, melyet megbántam. Hidd el édes Barátom, ha *kötelesség* és *becsület* álhatatosságot nem parancsólnának, én hamar, igen hamar ismét közöttetek lennék, de így csak levelem jelenik helyettem, csak abban *panaszlom* sorsomat és a *közjónak sülledését* !

Közöttünk pártok kérdése minden tárgy, mindent csak az határoz meg, hogy egyik vagy másik pártnak titkos kinézéseit mennyire segíti vagy gátolja, vagynak kik Somsichot gyűlölve néki bajt szerezni, s ez által lehető Personálisságát nehezíteni szeretnék, mások ellenben ötet pártolják néki kedveznek és óhajtják. *Valóságosan liberális ideák ritkák*, másnak tulajdonát csorbitni sokan szeretnék, de jussokat adni, vagy ott engedni a'

¹ Eredetije dr. Gráner Ernő gyűjteményében. Budapesten.

hol igazságos, arról nem akarnak hallani, — az Incapacitás el törlése Kerületi Ülésekben, még minek előtte Antal el ment már félre vettetett, és sok ki trombitált hírű emberek valának ellene a' követeknek és egyéb országgyűlési költségeknek a *Nemesség által leendő fizetését* pedig a tegnapi ülésben *alig* lehetett ki vivni; de ime rendel adok elő mindent.

Akkor midőn én ide érkeztem, azon Rescriptum, mellyről már néked is van tudományod, és mellyben a' Propositionokra küldött fel irásunkra felelt Ő felsége, már a Kerületi lésekben fel volt véve, minden pontjaira a' felelet meg határozva, s a' Nuncium el készítése egy különös küldöttségre bízva, és voksok többsége által el végezve az is: hogy az urbarialis munka után *második* helyen a' *kereskedési tárgyak* vétessenek fel; de a tegnapi országos ülésben voksra kerülván e' kérdés, 20 megye a' kereskedésre, 2 a' Contributionale Commissariaticumra, Nagy Pál az Insurrectiora, egy megye a' Publico Politicumra, 26 pedig a' Juridicumra voksolt, a' többség tehát minket kívánságunktól el vetett.

Ezen Rescriptumban Ő felsége a' Juridicumot, utánna a' Contribut, Commissariaticumot, 's azután a' Commerciale teszi ki felveendőknék, tanácskozásink alatt azonban csak egyedül a' másodszor fel veendő munkáról volt vitatás, az Al Nádor mindig csak a Juridicumnak hasznát emlegette, a' követeknek legnagyobb része véleményét, utasításánál fogva, csak a Juridicumra jelentette ki, de a' többi munkának sorsáról senki sem szóllott; voltak ugyan néhányan, kik el számlálván Törvénykezésünk rendszerének hibáit, és a' várandó javítások hasznait, a' nélkül hogy a' többi munkáról egy szót mondtak volna, a' Juridicumra nézve így fejezték ki magukat: hogy a' k. Rescriptum sorát el fogadják; az Elöl Ülő Al Nádor is ugy enuncialta a többséget: hogy a' Rescriptum sorozása el fogadtatott, s erre senki közülünk ellent néki nem mondott, mert a' tanácskozás csak a' sorban második munkát tárgyazván a' többség másról nem szólt, nem voksolt, az Elöl Ülői kijelentést is tehát csak ezen értelemben kellett venni, mái Kerületi Ülésünkben azonban egy igen számos rész nyilván ki jelenté, hogy a' Rescriptumnak sorozását továbbá már kérdés alá venni nem szabad, mert ámbár arról tanácskozás és vitatás nem vala, de az Al Nádor mint Elöl Ülő egyenesen a' Rescriptum sor mellett fejezte ki a többséget és néki e' részben senki ellent nem mondott, a' halgatás akár nem értésből, akár félre értésből történt, az már Országos Ülési határozás. Voltak ellenben olyanok is, kik e kérdést Kerületi ülésben voksolás által kívánták ujra eldönteni, mi azonban látván: hogy a' nevezetes többség csak ugyan ellenünk leendő, ki nyilatkoztattuk: hogy értelmünket majd az Országos Ülésben fogjuk meg mondani, s ott teszszük meg az óvást, mert egyébként nem lenne nyomdoka annak: hogy azon Commerciale,

melly a Kerületi izenetben második helyen vala, most a' Törvénykezési tárgyak által helyéből ki nyomva nem harmadik, hanem szinte negyedik helyre dobatott, azt pedig talán senki nem fogja nyilván ki jelenteni akarni: hogy az egész sorozás csak azért fogadtatott el, mert parancsolva vagyon. Részünkről el fogunk minden sértést kerülni, de félek, hogy *Borsiczky, Marcibányi, Nagy Pál*, kik már a' mai kerületi ülésben is Somsich ellen is *hevessen* kifakadtak, nem *fogják kimélve válogatni kifejezéseiket. Ilyen Barátom a' moralis erő Nemzetünkben!* Az Ország Gyűlésének kezdetekor csak három vármegye volt a' Juridicum mellett, akkor midőn az Urbariale legelső helyre tétett, *közzsándék* vala második helyen a' Commercialet venni vizsgálat alá, de most a Fejedelem másképpen *parancsolt*, és ma 26 vármegye világos utasításánál fogva vitatja helyesnek a' Rescriptum sorozását. Igaz ugyan, hogy Fejedelmünk ezen Rescriptumban meg ígérte: hogy ezen Ország Gyűlésen mind a' 9 munkát felvéteti, és mi ötet mostani felírásunkban egyenesen szaván fogjuk, a' sorozásnak el fogadását egyenesen ezen királyi biztosítás szeghetetlen szentségére alapítván, de *Barátom mikor lesz ezen Ország Gyűlésnek ily módon vége?*

Némellyeknek különösen Somsits Barátnak e' tárgynál vezérfonalok vala mindent kikerülni fel írásunkban, a' mit az Udvar kedvetlenül vehetne, s a' mi felséges válaszára újabb okot adna, — de mivel mi magát a' parancsolatot úgy tekintetük, mely a' *mi iniciatívánkat tetemesen sérti*, minthogy sort szabott munkálkodásunknak, s az előleges sérelmek fel terjesztéseért is dorgál, nem halgathattuk el *törvényes jussainknak* megemlítését és azt: hogy ámbár a' sorozást elfogadjuk a 4 első munkára nézve, a' többire mindazon által szándékunk ki jelentését utóbbra hallasztjuk, és noha mint egyes tagok Ő Felségének kegyes rendelkezését hiv alattvalók lévén tisztelettel fogadjuk, de mint *együtt ülő Törvénykezők, a Törvényhozó hatalomnak fele részét tévén* azt hisszük, hogy az ország Gyűlési tárgyak számát, sorát és mineműségét előre meghatározva, előnkbe kiszabva nem lehet. Hosszas ellenzés után ez még is csak ugyan belé ment felírásunkba, ha csak még' a Felső Táblán ki nem marad. *Simán ugyan, de még is csak ben vagyon mostanig.* Ugyan a' tegnapi országos Ülésben az is meghatároztatott: hogy az ország Gyűlésnek, de csak a mostaninak, cum de non pro judicando minden *költségeit a' Nemesség*, és azok, kiket a' törvény ezen nevezet alatt ért, fizesse, senkit, még azokat sem vévén ki, a' kik vagy magok, vagy küldöttjeik által itt jelen vannak, sőt, még a Káptalanokat, és vármegyei követeket sem, (egynehány Káptalan így nyilatkoztatta ki magát) sok Fő Mágnásaink haraguszna ezért, de a' Nádor úgy hallom ki jelentette: *hogy határozásunkat pártolni fogja.*

Máj. 9-én.

Mivel kerületi végzésünk az országos Ülésben meg változott, a' Nunciumot (a' sorozásra nézve) szinte ehhez kell alkalmaztatni, nem akarván pedig a' tollat kezünkől ki eresztetni ennek tellyesítése a' Kerületi ülésekre biztatott. Több tanácskozások után tegnap a' Kerületi ülésben a' változtatás el készítése jegyzőnknek Palóczynak köteleességül adatott, ki azt este fel tévén, ma reggel Ifjainknak le is dictáltatta. Kerületi Elöl Ülőink, de különösen úgy hallom Csapó nem tudni minő számolással bizonyossá tette a' fő Herczeget, hogy ma reggel 11 óráig ezen Izeneti változtatás a' Kerületi Ülésekben keresztül megy, 's az még ma az országos ülésben is felvethetik, ki hirdettetett tehát az Országos Ülés mái 11 órára, a' Mágnásoknak 12-öre, a' szokott jelentő czédulák széllal küldettek, a' karzatokon (Galleria) *a' helyek el foglaltattak, sok hallgató, sok Dáma, sok ifju, sőt némelly főbb hivatalu emberek is az ország Palotájában* már meg jelentek, a' Mágnások, kik már Husvétől fogva semmit nem dolgoznak, ma *ismét sinoros szűk nadrágot huztak, 's a' menték és kalpagok ismét elő lettek szedve*, mi azonban kilenczedfél órakor Kerületi Ülésben össze jöttünk, ott sokan ki nyilatkoztattuk: hogy az Izeneti változás fontosabb, mintsem hogy ahog *nyugodalmas olvasás nélkül elhatározólag szóllani* lehessen, mert tettelleg (facto) nem gyakorolván sorozási jussunkat, most még inkább szükséges *annak nyilvános kijelentés által leendő fent tartása*, — ez a' nyugodalmas olvasás és megfontolás pedig lehetetlen vala, mert épen kilenczedfél órakor végezték el *ifjaink az írást*, ma tehát e' tárgyban országos ülés nem lehet, — hanem mivel a' Nádornak jussa vagyon Országos Ülést hirdetni, ugyan azon Kerületi Elöl Ülők, kik ötet hibába hozták tüstént mennyenek el hozzá, és jelentsék bé nevünkben: hogy ha a' ki hirdetett Országos Ülésnek más tárgya is vagyon, arról igen is fogunk tanácskozni, *de az Izeneti változtatás dolgában egészen el készülve nem lévén, szóllani nem fogunk*, — A' Kerületi Elöl Ülők el mentek, de ekkor már talán 11 óra meg is volt, de mert a' tanácskozások és vitatások hosszasak valának, 's a' Nádor az válaszolta: hogy azt Országos Ülésnek más tárgya nem lévén, az máskorra hallad, mert ő sokkal nagyobb tekintetben tartja törvényes jussainkat, mint sem hogy el nem készülve erőltetne minket a' tárgy felvételére, — 's így a' Sessió elmara-dott, a' *hallgatók, a Dámák*, az inasok eltávoztak, a' *szűk nadrágok és menték el rakattak*, mi meg tanácskozásainkat kerületileg folytattuk.

Az Urbarialis tárgyak sorában most a' 6-ik czikkely vagyon tárgyalás alatt. Ma voksok többsége azt határozta: hogy a' Jobbágy minden értékéről, még az ősiekről is, midőn magtalan, végrendelést tehessen, de az ősiekre nézve ezen határozás az Országos Ülésben nem fog meg állani, mert 22 voks volt 21

ellen, 2 megye nem akart voksolni, 5 pedig, kik inkább vélünk tartának, 's a' szabad rendelkezést csak a' szerzeményekre szorítják, jelen nem voltak.

Május 11-én 9 órakor.

Most jöttem haza a' Setáló térről, Somsich Al Nádor szálója előtt az itt fekvő gyalog ezrednek muzsika Bandája fuvó szerszámokon szerenádot játszik, némelly követ társaink előtt megfogadva és fizetve, ezek pedig azon nevet adták a' dolognak, hogy a' Karok és Rendek tisztelkedése ez. Holnap Somsichnak neve napja leend, azért a mái *tisztelkedés, mely egyszersmind szegény ki gunyolt, hátra vetett és el felejtett nemzeti kereskedésünk szomorú temetési pompája*. Ma országos Ülés volt, és csak 6 vármegyének Poson, Sopron, Zala, Trencsén, Bács, Torontál követje tett óvást a' kereskedési tárgyak csaknem önkényes hátrataszítása eránt, mind a' hatan, illendőséggel és mérsékléssel szólottunk, de az ellen fél zajosan lármázott, az Al Nádort égis emelve dicsérte, sőt igazán mondvá egy kicsit illetlen is volt, a' végzést mi meg változtatni nem akartuk, mert tudtuk: hogy azt sem tenni nem szabad, sem pedig kivihető nem lenne, de az óvást megtettük, *ezt is örömet gátolták volna, de felette csekély számunk mellett is szerény, azonban erős és elhatározott szándékunkat semmivé nem tehették*. Somsichnak pártja felette erős, ők úgy látszik, Somsichért az Udvar minden kívánságait pártolják, s' így a' mostani oppositio *még árnyéknak is gyenge*, ha ez így marad.

A máj ülés végével már nyilván meg kérte a' párt a' maga jutalmát, mert *Kölcsy fel* kelt, és indítványt tön: hogy a' választási sérelmek, melyek 6 hét óta a' Fő Rendeknél hevernek, végre már egyszer tanácskozás alá jöjjenek, az Al Nádor azt válaszolta: hogy a' Nádornak *tiszta hazafiuságán* semmit nem kételkedvén, azt ezenát meg fogja szollítani, s' azzal el oszlottunk. Nem kételkedem, hogy most a vallásbéli sérelmek csak ugyan tanácskozás alá fognak vétetni, mert a Rescriptum a' Nádor kívánsága szerint lett fel véve, de nem is volna helyes az: hogy a' Fő Rendek egy hozzájuk küldött tárgyat 6 hétig félre tegyenek 's így facto egy *olly vetot* gyakoroljanak, *melyhez jussok nincs*. Még eddig minden Országos Üléseink délután 4 óráig tartottak, jól kiehezik az ember, *Herteléndy Imre kellenék ide, ő tudom végre még a' téntát is meg enné*.

Personalisról semmi bizonyos hírek, de leg többen hiszik: hogy Personalis Somsich lesz, helyette Al Nádor pedig Pázmándy. Majthényi Laczit Cameralis Consiliariusnak, Majthényi Antalt Administratornak hirdetik, de ezek még eddig csak pusztá hírek, annyi igaz: hogy közvélemény szerint már 80-ra megy azoknak számok, kik fel menni óhajtanak, mind a' két Táblát ide érte.

Itten a' hírek békességre mutatnak, ujság semmi, azért már én is berekesztem hosszú leveletem. Molnár Ur kit annak elvitelére megkértem (a Pesti Molnár István) naponként hallogatja haza menetelét, úgy látszik igen bele szeretett Posonba. stb. stb.

Isten veled édes Jósim, Klárit ezerszer csókolom, tudósíts egészségetek felől és szeressed

igaz barátodat

Deák Ferenczet.

I. Rákóczy Ferencz.

**Sáros megye főispáni székébe történt beiktatása alkalmával
dobói Dobay András főjegyző által elmondott üdvözlő beszéd.**

— Közli: Dvortsák Győző. —

Rákóczy Lászlónak 1664. évi május hó 28-án Nagyvárad mellett a törökök ellen vívott csatában történt eleste után I. Lipót 1664. évi szeptember hó 14. és 27-én Ebersdorf várában kelt adománylevelében Sáros vármegye főispáni tisztjét I. Rákóczy Ferenczre ruházza. A megye rendei 1665. évi július hó 23-ára hirdették a beiktató közgyűlést, amelyre a közgyűlés választotta négy követ (Kapy Gábor, Ujfalussy Ferencz, Dessewffy Ferencz és Szinyey Ferencz) hívta meg a fejedelmet. A fejedelem erdődi Pálffy János egri püspök — a király által kinevezett installátor — kíséretében jelent meg a közgyűlésen, aki rövid beszédben üdvözölve a megye rendeit, bemutatta az új főispánt. A fejedelem, aki miután elfogadta a szokásos tizenkét pontban megállapított feltételeket, amelyek legutolsója figyelmezteti a beiktatandó főispánt, hogy az ország törvényeinek s a megye statutumainak engedelmeskedni s a szokásos esküt a megye rendei előtt letenni köteles, — az esküt „fennhangon olvasván, letette“.

Az esküt tett főispánt a megye rendei háromszoros vivát kiáltással főispánjuknak „acceptálták“. Majd a megye ünnepi szónoka dobói Dobay András jegyző emelkedett szólásra s imigyen üdvözölte az új főispánt.

*

Ez Nagyságtoknak szerencsés és eghésséghe bé jövetelin örvendez az Tekintetes Nemes vármegye, kívánván, hogy Isten eő Szent fölséghe szent lelke által az mostani celebris és solennis tényt minden részeiben prosperálván, az Nagyságtoknak és Nemes Vármegye szívét s elméjét úgy ighazghassa, lehessen az eő Szent Fölséghe nevének dicsőségére, közönséghe Némelly szabadsághunknak erősítésére s ezen Nemes vármegyének nagy satisfactioyára.

Méltóságos tekintetes Fegyedelem és kegyelmes Urunk ez jelen lévő Egry Püspök urnak, mint az előtty eő Nagyságba Levélbely intimatiójából abban includált eő Fölségbe az my kegyelmes Urunk eő Nagyságának szóló Commissiojának pariaiyából, mind penig ez mostani eő Nagyságba böles declarációjából, kiváltképpen az Eő fölségbe az mi kegyelmes Urunk kegyelmes Donatiojából, beöségghessen értette s érti, az Nemes Vármegye, hogy az Néhay Tekintetes Méltóságos Groff Rákóczy László fő Ispán urunk eő Nagyságba halálával, ennek az my Nemes Vármegyénknek Fő Ispánságba Nagysághodnak előbeni mód szerint, s azon Authoritással, poro tamen solito juramento conferaltatott, s az Nagysághod Személyének Installátioya, eő Nagysághának deferaltatott. Így azért elsőben is Isten, ezután Eő felségének az my kegyelmes Urunknak ebben való kglmes provisiojáért, örökké való hűséghez devotióval és submissióval tartozunk. Ennekutánna, hogy Nagysághod más és hasznosb functióknak előtte ez mi Nemes vármegyénknek Fő-Ispánsághát inpetrálván ennyivel inkább az Haza Törvényinek és Szabadsághának tuellására¹ kötelezi, és ugyan Törvény alá adgya maghát, minyájan azt eő Nagysághában aprobálljuk. Omnis mutatio periculosa, az is in comperto vagyon, hogy ezen néhay Groff Fő-Ispán Ur eő Nagyságba Nemes Vármegyével viszáldásban volt, de az Ur Isten eő Szent Fölségbe naprul napra ideyét s elméjét nevelvén, proeponálván inkább a' jó concordiát és az discordiát eltávoztatni akarván, minden haza javát és szabadsághát concernáló dologhban, az Nemes Vármegyével edgyetértett, és ugyanabbanis boldoghul ky mult. Így azért, mivel az Fő-Ispánságh, és akármely arra hittel köteles Biróságh Tiszti s élő törvényünk között, olly relatio vagyon, hogy edgyik az másik nélkül semmi s rendes dolghok véghben nem mehetnek, Országunk Törvényét, Szabadsághit annak Diplomáit, elsőben is Nagysághodnak commendálljuk s olly reménségghben vagyunk, mivel Nagysághod részéről azoknak antecederter prejudicáltatott, igyekezik omni possibilitate eltávoztatny, Legibus et Statutis Regni Comitatusque accomodálny. Et quia omnis potestas a Deo, Magistratus tamen juxta Divi Pauli ad Romanos 13. Cap. non debeat esse timori boni operis sed pravi, így az Nagysághod fő-Ispánsághának idejében is ha valaky Diplomával, Hazánk Szabadságával és Constitutiójával maghát defendállya, nem kell azt kerülny s annak in contrarium cselekedny, hanem inkább seghiteny. Commendálljuk Nagysághodnak az Concordiátis. Concordia enim res parvae crescunt, discordia magnae dilabuntur. Az Fő-Ispánsághnak Tiszty penigh nem valami absoluta monarchia vel Dominium, kibül maghanak valaky absolutam Jurisdictionem vindicálhatna, hanem csak az meddig Országunk Törvénye

¹ Védelmére.

bocsáttya, mert rendes és szokot processuson senkit meg nem büntethetny, supremi autem Comites, non nisi insufficientibus vice Comitibus ad Executiones legitime instituendas procedant, egyébiránt Supremi comites Nobilitatem, quibus praesunt juxta Art. 26. Anni 1647. sub Poena in ibidem lata opprimere non possunt; vagyunk azért oly reménységben az Nagysághod Méltóságos Személye felől, hogy az Haza és annak Szabadságáha Szeretetében édes Eleinek nyomdokát követvén, réghy ussussinkban és immunitássunkban megtartatunk és azon jó reménység alát cum solito juramento Nagysághod Fő-Ispánsághát acceptállyuk. Adgya Isten Nagysághod szerencsésen s boldogul ezen Tisztett viselhesse és az által Méltóságos Személyének nagyob promotioját is vehesse. Akarván my Nagysághoddal minden Haza Szabadsághát s javát concernáló dologhban edgyet érteni s Nagysághoddal correspondealny, a' mellett minden illendő dolghokban kedveskedny és szolgálly. Erre Isten Nagysághodat seghitse és azokban való szives igyekezetit s cselekedetit hozzánk haycsa.

Közlemények a borsod—miskolci muzeum ereklye-gyűjteményéből.

Közli: Leszih. Andor.

Szemere Bertalan levele

Londonból 1837 május 28-án. Szüleihez írja s elmondja benne londoni tapasztalatait.¹

London. Máj 28-án 1837.

Kedves Szüleim!

Nyugodalmamra sokat tesz azon hit, hogy k. Szüleim 's a' kiket szeretek, vidám egészségben vannak, — mi fele a boldogságnak. Ha egyéb áldás is érte eljöttöm óta, úgy az történt, miért imádkoztam.

Május elsőjén jöttem ált Londonba, oly igen csöndes tengeren, hogy senki a' hajón beteg nem volt. Tennap irtam Sz. Gyuriéknak levelet 's ezzel együtt ereszttem a' nagyutnak.

„London, London“... mondják. Hallom, de bajos dolog ez. Nagy valami ez a London. Járok körülte, mint a majom a kókusdió körül — nem tudja, hol kezdjen bele. Ha kívánják, hogy meghatározzam, ime: London végtelen, széletlen, tetőtlen... és páratlan. Ki nem hiszi, menjen föl 616 lépcsőn a tetőre, t. i. a szent Pál egyházéra 's bizonyos vagyok, hogy sem végét, sem szélét nem látja, de tetejét sem, vagy csak ritkán, mert többnyire köd és felhő borítja, a' közt az ég 's a föld között.

London egy világ. Párisból jöve is csodálkoznom kelle' mintha egyenesen Miskolczról jöttem volna. Gondolom Párist vélik szebbnek, pedig nem úgy van. London hasonlítlanul szebb 's hol nem szépek a házak, ott különösek, csudálatosak 's ez pótlék a szépség helyett. Párisban szűk, kigyózdó, szemetes; Londonban széles, egyenes 's szobapadozataink tiszta utcák 's járdák, 's Párisban csinosság a fő; Londonban tisztaság. Páris látszani, London lenni akar, az többet ad a külségre, ez a valódiságra. Ott csaknem nagyobb a kitétel, mint a' bolt, itt mindenik bolt tárház. Ott ékebben elrendezve az áru, itt tisztábban tartva. Körül-belül mondhatni, London a tárház, kitétele a tárháznak Páris.

¹ Borsod—miskolci muzeumban 4. sz. a.

Nem Calais-n, de Boulognén jöttem át. Szélesöndben a tenger nem lélekemelő; mintha egy nagy tón volnánk, melynek végét nem látni. De a Temzébe bocsajtkozásunkkor kezdődött a vész, 's egy kis képet adott a hullámtornyokrul. Gyönyörű tüne-mények, a kis sajkák az iszonyu oceánon féloldalt tolvá a' szél által, mely a vékony, töredékeny árboczokra kötözött lepedő-vitorlába fúv. Lélekemelő pedig a Temze part a gyárokkal, obe-liszak alaku kéményekkel s ezer meg ezer csolnakokkal, hajókkal. És a tömérdék árbocz. Mint egy fenyő erdő, melyről leszáradt a' levél, a' kötelek, ágakkint nyulnak össze-vissza. Nyomást érez a lélek a kincs látásakor, kivált ha a szegény hazára emlékezik. Ha mágusz volnék, e képet megnézetném minden becsületes magyar emberrel, remélem, kik most kérkedve, gőgösködve és káromkodva kiabálják: magyar vagyok! — csöndesen elsompo-lyodnának. E' nagy életből, a' nemzeti dicsőségből foly ki azon büszkeség, mi az angolokat helyegzi. A mi büszkeségünk otthon virithat, itt le kell hervadnia.

London páratlan. Ne a részeket, de az egészet vegyük. Fával beültetett piacok, kertekkel beszegett utcák, parkok, melyekben juhok, lovak, tehenek legelnek — mind ez a városban. Pesten hol van a kert? Alig bir az ember habuczkolni a homok 's porban. Várost építeni nem tréfa, a pesti szépitő bizottságot tapasztalás végett ki kellene utaztatni. — És sok szép házak, paloták, méltók királyok által lakatni. Itt ugyan csak egy király van, de több banquier némely királynál gazdagabb.

Ugy vagyok a sok tárgy közt, mint ki a' karók közt futni akar. Ütődik egyikhez is, másikhoz is.

A házi asszonynak 's leányainak beszéltem, hogy nálunk a' hus fontja 2—5 garas, a' bor icczéje 2—7 garas, egy forint-ért egész ebédet ehetni. Csudálkoztak és ugy hallgatták, mintha Eldorádóról beszéltem volna. Sőt aligha azt nem gondolják, hogy mesét mondtam nékiek.

Tennap előtt Victória hercegnő 18-ik évét elérvén, 's így az uralkodásra szükséges korra eljutván, a polgárok boltjaikat becsukták 's sok házat megvilágítottak. Gőz illuminátiót most láttam először. Gyönyörű tekintet. Például látni a nevet, vagy koronát, vagy koszorut. Ezek csőből vannak formálva, melyből számtalan apró lyukakon a gőzfény ugyanannyi csillagkint tűnik ki. Gyakran jött a szél 's a' láng kialudt. Azaz csak látszék kialudni. míg t. i. a szél a lyukakba benyomva tartá a gőzt, elmulván ez, a gőz ismét kijött, azaz a' sok apró csillag az egész. Így egy pillanatban a szél elfűtta, másban ismét ragyo-gott, a' gyémántnál, a menny csillagoknál fényesebben. A szín-házakban is a gőzvilágítás¹ nagy könnyebbség. Egy sróf fordítás éjszakát vagy napot csinál.

¹ Gőzvilágítás = légszesz vagy gázvilágítás.

Gazdagság, fény, robaj, változás mindennap. Járván a' piaczkon, látni a' szőlőket, kókuszdiókat, narancsokat, 's indiák gyümölcseit, 's mind azt, a mi a világon terem; látni a sok mesterségi műveket, mit csak az elme ki gondolhat. Mi sok el- feledhetni a' hazát, mi sok még jobban szeretni, mi sok irigyen 's sötéten elborulni!... Szinte óhajtom, maradtam volna otthon, mert így boldogul énekelhetném a boldogokkal: extra hungariam non est vita etc.

Mióta utazom, az ég bővölködik vízzel. Németországban mindig esett, Párisban mindig esett, itt is rendszerint esik, — hol eső — hol jég. Szokatlanul hideg van néha.

Ma, midőn e levelet írom, Eszterháznál ebédelek, K. Szü- leim talán örülnek ennek; de én bizony nem. Nagy urakkal egy táblul enni nem szeretek. Kerülöm a' hol', mint lehet, de min- dig nem lehet.

*

Hogy van a Csobaji pár? Egyfelől Tokaj, másfelől Tisza, ihatnak eleget. Burgonyának is jó homokuk van. Burgonya szóra mondom, hogy itt mindennap esznek, következésképp én is. De a víz fölötte rossz. Sört isznak, de én akarnék hiv maradni a vízhez, részint mert a sör igen erős. Miczikét igen óhajtom látni. Ünnepkor vagy néha vasárnap, gondolom, hogy Vattán mind együtt vannak, 's ekkor nekem is innem van, 's gondol- latban megjárom a kertet, fehér szobát, szérüs kertet, templomot. Emlékezet és képzelet sok boldogságot ad az embernek.

Reménylem Juniushan vagy Julius elején meglátnak enge- met. Miképen azt majd Barkassy által fogják megérteni.

Örömmel vennék K. Szüleimtől tudósítást. Ha irnak 's Barkassyhoz elküldik, megkapom. A házi 's megyei dolgokról, hírekről. Egy félívre sűrűn sokat lehet írni.

Most csókolván k. Szüleim kezeit 's Samuékat, tisztelet- tel vagyok

engedelmes fiuk

Sz. Bertalan sk.

Kossuth levele az Országos védegyülethez,

melyben egészségére való tekintetből, mely szobában való tartózkodást igényel, kéri magát pár hónapra az igazgatástól felmentetni.¹

Tisztelt Bizottmány!

Roncvelt egészségemnek egy kis falusi lég, s falusias moz- galom általi helyrehozása, s házi körülményeim, melyek a foly- tonos városi lakást nem igen bírják, kényszerítnek, hogy Sz.-György nap óta gyakrabban mulassak Pesttől csak 3 órányira fekvő falusi

¹ Borsod - miskolczi muzeumban 78. sz.

lakomban. E szempontból megkérem az Országos védegyelet igazgató választmányát, hogy ha úgy véli, mikép egyesületünk igazgatójának fontos hivatása azt kívánja, hogy szakadatlanul Pesten legyen, méltóztassék az igazgatóságot oly férfiura átruházni, ki ezen kívánságnak eleget tehet, mit Én kétségtelenül legjobbnak vélek s az igazgató választmánynak annál nagyobb megnyugvással ajánlém, minél inkább meg vagyok győződve, hogy oly tagtársakban nem szűkölködünk, kik ezen hivatalt roppant kiterjedésű és szerfölött sokoldalú munkaköre mellett is, ha nagyobb buzgalom, ernyedetlenebb szorgalommal, tisztább kézzel és jobb akarattal nem is — mert annyival tartozom önérzetemnek, hogy e részben nagyobb hűség és tisztább akarat lehetőségét el ne ismerjem — de bizonyosan több ügyességgel viselendik, mint legjobb akaratom mellett én tehetém. Ha ellenben a választmány azt gondolná, hogy nekem kell maradnom igazgatónak, mivel hogy egyesületi mozgalmaink sikerére nézve az idő szerfelett becses, az pedig mindenesetre a legügyesebb egyéniségnél is némi időbe kerülne, hogy a viszonyokkal megismerkedjék s azon ezernyi szálak bonyodalmaiban eligazodjék, melyek részint, mivel az iparköri mozgalmak első tényezőjét az Iparegyesületet több évek óta igazgatom, részint mivel a Védegyelet első percze óta állásomnál fogva én vagyok minden viszonyaiba leginkább beavatva, ujjaim között fordultanak meg; ha mondom, a választmány e tekintetből azt gondolná, hogy meg kell maradnom igazgatónak, én azt csak azon esetre tarthatom meg, ha nekem megengedtetik, hogy természetesen az egyletnek legkisebb költséget sem okozva, egy segédet tartsak, ki bizonyos órákban az egylet hivatalában naponként megjelenend, az érkező leveleket áttalveszi, a látogatókat, folyamodókat, érkezőket elfogadja, ami rögtön teljesítendő, azonnal teljesíti, egyébiránt a történekről nekem naponként jelentést teend, 's az irományokat — falusi lakásommali közlekedés folytonos és könnyű lévén — szintugy naponként nekem kiküldi, én pedig egy irtok segedelmével a levelezéseket úgy a vidéki osztályokkal, mint egyletekkel, szakadatlanul folytatom, terveket előkészítek, vállalatokat létesítek, s ha oly tárgy adja magát elő, mely Pesten jelenlétemet megkívánja, azonnal, különben pedig legalább a választmányi ülésekre rendszeren lejövők s erőm, lehetőségem szerint egyesületünk ügyeit előmozdítani meg nem szünök.

Az igazgató választmánynak érdemetlen személyem iránt mutatott megtisztelő bizalommal tetszett ez utóbbi kombinációt elfogadni s engem a következő nyári hónapokban is az igazgatóság ekkénti viselésével megtisztelni: mit én szíves köszönettel fogadva kötelességemnek tartottam a nt. Bizottmánnyal is tudatni és pedig 1-ször azért, mivel az Istennek különféle teremtményei vannak e honban s köztük olyanok is, kik egyesületünknek nem éppen nemesindulatu rosszakarói, kiknek a hirköltés, a rágalom,

pletyka, gyanúsítás szokott nyomoru mesterségük; kik tehát, amint a gyáralapító társaságnak szerencsétlen gondolatlan szóba hozott, de ápril 13. tartott közgyűlésen egész erővel és osztatlan közakarattal meghiusított feloszlási hírét, már előre azon pletyka költésre zsákmányolták ki, hogy a Védegylet oszlik el, mit ez — nekünk örömünkre, nekik pedig nagy sajnálatukra, modhatom, tenni nem fog, de sőt már megtörhetlen erőre emelkedve, rossz-akaróinak hatalmasan fejére nőtt — úgy, meglehet, hogy falusi magányomba vonulásom hírét is oda fogják torzítani, mintha a Védegylet igazgatóságától vonulnék vissza, miszerint azokban aggodalmat keltsenek, kik a Védegyesület igazgatóságának általami vitelében talán némi bizodalmat helyeznek s azt a mozgalom sikerével ugyanazonitni szivesek, szükségesnek tartom tehát a nt. Bizottmányt tiszteletteljesen megkérni, méltóztassék az ily híreszteléseknek legkisebb hitelt sem adva, sőt méltóztassanak hálásan méltányolandó bizalommal meggyőződve lenni, hogy ha bármennyi áldozatokba kerüljön is, sem az önérdék, sem az annyi rágalmak közt természetes nyugalmi vágy a visszavonulásra nem birand, s nincs a rettegtetéseknek annyi hatalma, a rágalmaknak annyi bántalma, a szédítéseknek oly mesterkelt maneuverje, mely pályámtól csak egy lépésnyire félre téríteni, vagy meglankasztani képes legyen; én tehát az igazgatóságtól, ha tagtársaim megbecsülhetetlen bizalmukra érdemesnek tartanak, nemcsak vissza nem vonulok, sőt valamint eddig, úgy a jövőben is minden erőm és tehetségem egyesületünk fentartására és kifejlesztésére, 's hatásának nevelésére fordítandom, megtörhetetlen munkás szorgalommal tanusítandó, mikint szívem mélyében fogamzott meggyőződést fejeztem ki, midőn az egykor általam vezetett Pesti Hírlap „Kiábrándulás“ czimű vezércikkében a sociális tért ajánlottam polgártársaimnak, mint olyan tért, mellyen a nemzeti érdekeinkkel egyirányu haladásban leggyorsabban s legközvetlenebb hatással s sikerrel lehet működni, s magának a törvényhozásnak is annyi akadályokkal gátolt ösvényét hatalmasan előkészíteni, s én bizonnal nem leszek munkátlan szemlélője azon egyesületi mozgalmaknak, mellyek éveimmel, hitemmel annyira megegyeznek, annál kevésbé leszek pedig, minél inkább meg vagyok győződve, hogy valamint viszonyainknak törvényhozás utján nemzeti érdekeinkkel összhangzó kiegyenlítésére hatalmasabb előkészítő lépést a Védegyletnél nem választhatunk volna, úgy még sok egyebet s legközelebb, hogy példát említsék, a közteher viselését, a hypothecalis bancot, szintugy sociális uton fogjuk részint életbe hozni, részint törvényhozás utján életbe hozását eszközölni. Méltóztassék egyszersmind meggyőződve lenni, hogy falusi mulatásom idejére tett intézkedéseink, s igazgatói segédemnek *Stuller Ferencz* urnak hű bizalma annyira biztosít, hogy falun mulatásom ügyvitelében legkisebb hátramaradást sem okozand. Teszem 2-szor ezen értesítést azért:

hogy megkérjem alázattal a nt. Bizottmányt, méltóztassék jövőbeni leveleit nem eddigi szállásomra, hanem az Ipar- és Véd-egyesület közös szállására, Ujvilág-Hatvani-utca szeglet, Akey ház 1-ső emelet utasítani, ott mindig leszen, aki átvegye, a nyomban teljesítendőket azonnal teljesítse, nekem pedig a leveleket kezemhez juttassa, miszerint én is haladéktalanul teljesítem mindazt, ami állásomnál fogva csak általam teljesíthető.

Tisztelettel s nagyrabecsüléssel a tisztelt Bizottmánynak
Pest, Május 19. 1845.

Alázatos szolgálója

Kossuth Lajos,
igazgató.

Görgey Arthur levele

Vukovics Sebő igazságügyminiszterhez, melyben tudatja, hogy a hadügyminiszterium vezetésével Szabó Imre vezérkari ezredest bizta meg.¹

Hadügyminister.

Vukovics Sebő Igazságügyi Minister Urnak. Budapest, Junius 17-én, 1849 esteli 10 órakor.

Van szerencsém ezennel értesíteni Minister Urat, miszerint a' hadsereg vezérletét személyesen átveendő, a' hadügyminiszterium ügyeinek vezetésével Szabó Imre vezérkari ezredes 's álladalmi titkár urat biztam meg.

Görgey Arthur.

Kivül:

Hadügyminister

Vukovics Sebő igazságügyi minister
urnak.

Hivatalból.

Pesten.

¹ Borsod—miskolczi muzeumban 9. sz. a.

Izabella királyné rendelete.¹

Magyar nyelvre lefordította: dr. apsi Mihály János.

Izabella királyné 1557 május 18-án Gyulafejérvárott kelt rendelete által megparancsolja Beregszói Hagymási Kristófnak, a máramarosi sókamara grófjának, hogy a Perényi család részére Ulászló királylyal kötött egyezmény alapján 2000 kőst a tiszabecsi kamaráról minden évben kiszolgáltasson.

Isabella Dei gratia Regina Hungarie, Dalmatie, Croatie etc fideli nostro magnifico domino Christophoro Hagymassy de Beregzo, prefecto arcis nostre Hwzth, comiti Camerarum nostrarum Maramarosensium moderno, et futuris, salutem et gratiam. Expositum est Maiestati nostre in personis fidelium nostrorum Magnificorum Joannis, Gabrielis et Stephani, filiorum quondam Joannis de Peren, quod licet ipsi haberint privilegium quoddam Serenissimi quondam principis domini Wladislai Regis Hungarorum, ut ex Camera de *Bewch* singulis annis duo millia Salium, pro quod ipsi quoque ab incolis oppidorum nostrorum *Hwzth*, *Wysk*, *Techew*, *Hozzumezö* et *Zygeth* vocatorum nullum theloneum vel tributum in possessione *Tekehaza* solvendum, exigerent, ipsis exponentibus juxta concentionem prefati quondam Ladislai Regis anni predecesoribus ipsorum exponentium factam dentur et enumerentur; vos tamen hactenus prescriptum numerum salis eisdem reddere et restituere noluissetis; supplicaveruntque nobis humiliter ut eisdem superinde generose providere dignaremur, quorum humili supplicatione clementer exaudita volentes prescriptam ordinationem dicti quondam Wladislai Regis in suo vigore relinquere et observare, committimus et mandamus fidelitati vestre harum serie firmiter ut prescriptos bis mille sales ex camera ipsa de *Bewch* singulis annis ipsis exponentibus dare et integre reddere debeatis, ita tamen, ne ipsi quoque aliquod theloneum vel tributum ab incolis prescriptorum oppidorum et nostris Salibus exigant, aut eosdem propter non solutionem thelonei in dicta possessione *Thekehaza* exigendi, aliquo damno afficiant vel molestent. Secus ne feceritis. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Albe Julie decimo octavo die May Anno Dni Millesimo quingentesimo septimo.

(L. S.)

Isabella mpr.

Más és későbbi írással.

Decretum Isabellayae Reginae Christophoro Hagmásy Comiti Salis Maramarosiensis, sonans, ut continuis semperibus juxta Pac-

¹ Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében.

tum Vladislai Regis duo Millia Lapidum Salis Familiae Baronum de Peren extradet, ex Camera de Beöch. Ao. 1557. T. ad Usum Contractus Salis cum Ulad. Regis.

Magyarul :

Izabella Isten kegyelméből Magyar-Dalmát-Horvátország királynője stb. hívünknek nagyságos Beregszói Hagymássy Kristóf urnak, huszti várnagyunknak, máramarosi kamaránk jelenlegi grófjának és a jövődöbelieknek is, üdvöt és kegyelmet. Néhai Perényi János fiai Nagyságos Perényi János, Gábor és István hiveink személyesen előterjeszték felségünk előtt, hogy ámbár nekik kiváltságlevelök van néhai fenséges fejedelem urtól, Ulászló Magyarország királyától az iránt, hogy a becs-i kamaránál¹ részökre évenként 2000 drb. kőso adassék és szolgáltatassék ki, azon megállapodás folytán, mely nevezett néhai László király és kérelmezők elődei közt létesült és melynél fogva ők sem követelnek ami mezővárosaink Huszt, Visk, Técső, Hosszumező és Sziget lakosaitól vámot vagy adózást, mely Tekeháza birtokon fizettetni szokott ; ti mindazáltal eddig a só jelzett mennyiségét részökre kiadni és kiszolgáltatni vonakodtok ; kérték tehát alázattal, hogy nekik e részben eleget tenni kegyeskedjünk. Az ő alázatos kérésöket kegyelmesen meghallgatva és nevezett néhai Ulászló király fennebb irt rendeletét a maga érvényében meghagyni és megtartani kívánván, ezek rendén hűségteknek szigoruan meghagyjuk és parancsoljuk, hogy a fennebb irt kétezer kőst a becs-i kamaránál kérelmezőknek évenként kiadni és kiszolgáltatni tartozzatok, akép azonban, hogy a megnevezett mezővárosok lakóitól s a mi sószállitmányaink után ők se követeljenek valamely vámot vagy adózást, sem azokat a Thekeháza birtokon szedetni szokott vám nem fizetése miatt meg ne károsítsák vagy meg ne terheljék. Másként ne cselekedjete. A jelen levél elolvasás után felmutatójának visszaszolgáltatandó. Kelt Gyulafejérvárt, Május 18-án, az Urnak ezerötszázötvenhetedik évében.

(Vörösviaszba nyomott pecsét helye.) *Izabella* s. k.

A levél külsején 1. egykoru betűkkel írva :

Izabella királyné levele az kétezer vámkőso, melyet az Rónárul tartoznak az Perén familiának.

2. A XVIII. századból latinul írva :

Izabella királyné rendelete Hagymási Kristófhhoz a máramarosi sókamara grófjához az iránt, hogy az Ulászló király egyezménye értelmében a báró Perényi családnak évről-évre kétezer kőst a becs-i kamaránál kiszolgáltasson. A^o 1557.

Ulászló király szerződésénél használandó.

¹ Tiszabecs Szatmár megyei község a Tisza mellett, a Tiszán szállított só lerakó helye volt, miként utóbb az átellenben fekvő Tiszaújlak.

Szoboszlai Pap István levele Palóczy Lászlóhoz.

Közli : dr. Magasházy Béla.

Szoboszlai Pap István, debreczeni lelkész, a tiszántuli ev. ref. egyházkerület püspöke 1844 december 2-án halás köszönetét nyilvanítja Borsod vármegye nagynevű országgyűlési követének, az 1843/44. évi országgyűlésen hozott liberalis vallásügyi törvények — a vegyes vallású házasságok kötéséről és a vegyes házasságból született gyermekek vallásáról való meg hozatala körül kifejtett tevékenységeért.

Tekintetes Főtáblabíró Ur! Negyedszer tére haza a Tekintetes ur, dicsőséget aratva mindannyiszor, mert tántorithatlan hűséggel küzdve s így érdemeit tetézte mindannyiszor, — honnan pedig csak egyszer is dicsőséggel haza térni örök érdem — a törvényhozás fárasztó harcmezéjéről. Negyedszer vivá ki magának ez oly nehéz, mint fényes pályán a honnak köztiszteletét; negyedszer tevé hálaadásává az őszves nemzetet. Fűzzön tehát, mint köteles fűzni, kétségkívül fűzend is legalább az „ősz kerületi jegyző“ névnek örök tiszteletben tartásával; sőt valóban fűzött is már legalább méltányló előismeréssel, a Tekintetes ur homlokára, egyetemesen a nemzet, érdemkoszorút. Azonban e koszorúhoz, legyen bár ez legnagyobb részt a polgári élet virágáinak terményiből fűzve, az egyház is köteles nyújtani, hála érzettel telten nyújt szerény kertjéből, egyszerű ugyan s pompátlan, de nem érkeltelen — mert vallás-szentelte — virágokat, némi jutalmául az ernyedetlen buzgalomnak, mellyel a Tekintetes Ur, szent vallásunk, szegény nyomatott hitfelekezetünk s a lelki-ösméret-szabadság nagyszerű ügye mellett, a képviselői tábla több lelkes bajnokának sorában elül vivott. Igenis köteleztetnék ezt tenni egyházunk, még ha szinte — mint már többször történt — minden eredmény nélkül maradt volna is újra a buzgó küzdelem. Köteleztetik ezt tenni jelenleg annyival inkább, mivel most — bár az ügy teljes diadalmának nem, de csakugyan eredménynek örvendhetünk és pedig igen hatálydusnak, épen a legnyomasztóbb gonoszt orvoslónak. Ugy van; az eredmény, mellyel törvényhozóink csüggedetlen törekvéseit az Ég megáldotta, épen azon kut forrást fojtja el, honnan ránk a legátokteljesebb bajok özönlének. És ez eredmény, noha kívánatainkat teljesen ki nem elégíti, de nekem legalább, hogy bizodalmasan őszinte vallomást tegyek, legmerészebb reményimet is túlhaladta. Ami még hiányzik, megadhatja s okunk

van remélni, hogy megadandja a jövendő. Mert hiszen — áldas-sék érte a törvényhozók bölcsessége — elv föláldozva s vesztive nincs, sem gát vetve a tovább haladás eleibe, sőt inkább ennek utja ki van egyengetve. Ott fenn pedig él az Isten s oltalma alatt nem lehet az igaz ügynek nem győzedelmeskednie. Csakhogy mi is, közvetlenül érdeklettek (s ezt, remélem, teendik hitrokonaink) ne szünjünk meg éberkedni s tenni, mit és mennyit saját hatás-körében mindenki tehetend, arra nézve, hogy megadassék hit-felekezetünknek, mi azt a polgári társaságban, nem kegyelem-morzsaként, hanem Isten és emberek előtt jogszerűleg illeti. Én tehát egyházunkat a Tekintetes ur irányában illy módon hálára kötelezettnek érezve s e minden egyes egyháztaggal köztartozás-nak rám háramló részét örömet elvállalva, sőt hivatali állá-somnál fogva is magamat többszörös mértékben hálaadónak lenni elősmerve, bátor vagyok alázatos hálaszózatomat, anélkül, hogy ennek valami jelentőséget szerénytelenül igényelnék — ezen-nel a Tekintetes ur eleibe juttatni: szívből óhajtvá, hogy azon sok siralmas jajszó s fájdalombeli sohaj után, melyek eddig a vallás miatt üldöztettek szorongattatott kebleiből föl — s kifaka-doztak, szálljanak most, miután szent hitünket vallani szabadabbá lón, szálljanak a magosságba megannyi hálafohászok, Isten előtt a lelkiösméret és vallásszabadság mellett hiven küzdött bajnokokra áldást esdeklendők s nevezetesen azért könyörgendők, miért én is szívem mélyéből könyörgök, hogy Palóczy Lászlót a mindenható sokáig s boldogul éltesse, honunkat pedig s hitfelekezetünket időnként több illyekkel boldogítsa. Bocsánatot kérve s remélve bátorságomért, miszerint szívem ellenállhatlan sugallatának engedve, egyszersmind pedig hivatali köteleességérzetből is, ezen alázatos fölszólalással a Tekintetes Ur előtt megjelenni merészlettem; esedezve egyszersmind, hogy hálanyilatkozatomat, mert hiszen egyéb jutalmat adni én tőlem nem telik, kedvesen venni méltóz-tassék: kegyeibe ajánlott, örök tisztelettel maradok a Tekintetes Urnak Debreczenben, december 2-án 1844. alázatos szolgálja

Szoboszlai Pap István mk., szuperintendens.

A levél eredetije Borsod vármegye levéltárában.

A széki gróf Teleki család Históriaja 1609—1839-ig.

Szász Péter m.-vásárhelyi professzor kiadatlan kézíratai alapján
közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Ötödik közlemény. —

1764. 1-a Januarii. Gróf Teleki Lászlóné Rádai Ester Asszony ő Excellentiája meghal világi életének 47-k, páros életének 32-k esztendejében éjjélkor 1763-k esztendőnek éppen a végén, 1764-k esztendőnek pedig pontban az elején, hagyván maga után három élő gyermekeket: Gróf Teleki Josefet Roth Johanna férjét, Gróf Teleki Estert Torotzkai Sigmondnét és Gróf Teleki Klárát. Meghaltanak vala ő előtte hét gyermekei: Gróf Teleki Pál, Dániel, László, Gedeon, Bénéámin, Sigmond és Kristina. Tétetett vala koporsóba 8-a Januarii Nagy-Szebenbe, temettetett el a gernyeszegi kriptába 17-a Junii. A gernyeszegi matricula szerint tiszt. Intze István Uram orált felette.

1764-be 23-a April. Gróf Teleki Kata kisasszonyt Gróf és Generális Idősb Teleki Ádám Ur leányát Gróf Rhedei Farkas Urfi feleségül vevén, a lakadalmi 18-a solemnitások tartott Dobokán, Lónán, 1764-be 17-a sept. Gróf Rhedei Farkas Urnak attya volt Gr. Rhedei Josef, annya homoród-szentmártoni Biró Kata; ezen lakadalmi alkalmatosságra Berkeszi Dániel kolosvári ref. deák szép magyar verseket írt, melyek ki is nyomtattattak azon időben.

1764-be 8-a Sept. Nógrád vármegyében Szirákon született Gróf Széki Teleki Josef Ur ő Excellentiájának a magyar királyi korona őrzőjének és királyfalvi Roth Johanna asszony ő Exjának első fiugyermekek Gróf Széki Teleki László Ur, aki idővel Somogy vármegyei főispáni administrator lett.

1764-be 26-a Mart. volt kiküldve a Carlisták részéről Gróf Teleki Károly több társával a székely katonaság felfegyverkezése miatt eredt lázadás kinyomozásán, mely 1765-be bevégeztetvén.

1765. Gróf Teleki Ádám a belső Szolnok vármegyei fő Ispány Báró Vesselényi Máriát feleségül eljegyzi, s véle 9-a May. megesküszik: hanem a lakadalmok volt Sibón 1766-ban 23-a Sept. a Báró Kisasszony édes anyjának, özvegy Vesselényi Istvánné

Dániel Polyxena Asszonynak 1766 20-a aug. kelt levele szerint. Erről láthatni Kolosvárt nyomtatott magyar és deák verseket is.

1765-be 2-a Januarii. Gróf Teleki Sándor Urfi a második Gróf Teleki Sándor Urnak második feleségétől, Halász Borbárától volt nagyobb fia öt Esztendőskorában tanulás végett a n.-enyedi ref. Collegiumba vétetett, ahol dicséretesen is tanult 1767-be törént haláláig.

1766-ban 9-a Dec. Gróf Széki Teleki Juliánna kisasszony a legvirágzóbb korában meghalt, volt Gróf Teleki Domokos és Mihály Urak egyik leány testvérek: a szomoru jelentés szerint halt meg september 7-kén estvéli 9 és 10 óra között Héderfáján, temettetett Héderfáján a nagy atya idősb Gróf Iktari Bethlen Sámuel mellé 1764-be 21-a Junii.

1766-ban 23-a Sept. Gróf Teleki Ádám Ur, aki tanult Kolosvárt, azután Helvetziába Basiliába, Belgiumba Leydába a többek között Belső Szolnok vármegyei fő Ispány is volt, a hites mátkájával Báro Vesselényi Máriával öszve kél Sibón; az ez előtti esztendőben esküdtenek volt meg öszve. Lakadalmi versek is nyomtattattak azon időbe Kolosvárt Poldi István által magyarul és deákul.

1766-a 27-a Junii. Gróf Teleki Juliánna kisasszony n. Gróf és Kapitány Teleki Miklós Ur és Gerhárd Kata Asszony ö Nságok leányok Báro Kemény Sigmond Urhoz férjhez megyen.

1767. 19-a Julii. Gróf Bánfi Dienesné B. Bartsai Ágnes asszony ifju Gróf Teleki Sámuel Urfinak (ki azután erdélyi udvari cancellariussá lett) mint a leánya Gróf Bánfi Ágnes kisasszony Mátkájának a mezőörményesi és vizsolyi javait sok ő hozzája megbizonyított érdemeiért, fáradozásaiért és költségeiért 40,000 magyar forintokig inscribalta; tsak ugyan az atyai ellenzés miatt azon házasság tökéletességre nem menven. a jegy- vagy mátkagyűrűnek visszakaphatása végett Gróf Teleki Sámuel Urfi kénytelenítettett akkoron ditsősségesen uralkodott felséges császárnét Máriát Thereziát is Istantiájával megtalálni; kaphatta pedig kezéhez 1769-be 24-ta Octobris.

1767-be 21-a Junii. Gróf Teleki Juliánna (aki 1766-ba 7-a Dec. holt vala meg) n. Gróf legidősb Teleki Lajos és Gróf Iktari Bethlen Kata egyik leánya, a nagy attyával Iktári Id. Gróf Bethlen Sámuellel az Hederfai kriptában együtt temettetett el, orált magyarul Tiszt. Intze István Uram a vásárhelyi Professor.

1767. 6-a febr. Reggeli 9 és 10 óra között második Gróf Teleki Sándornak Halász Borbárától volt első fia harmadik Teleki Sándor Urfi 7 nap hiján 7 esztendőskorába meghalván, születése emlékezetes napján. u. m. 13-a febr. koporsóba tétetett, és 5-a Julii. Magyar-Orbón temetési pompája tartatott a szomoru jelentés szerint.

1767-be 10-a aug. Született Gróf Teleki Klára kisasszony Camerarius és Kővárvidéki fő Kapitány Gróf Széki Teleki Ádám Ur és Vesselényi Mária Asszony ö Nságok leánya.

1767-be 15. Julii. Gróf Bánfi Dienesné asszony ő Exja egyetlen egy leánya Gróf Teleki Sámuel Urfi ő Nsága mátkája anno aetatis 11. M.-Örményesen militari brachio erőszakosan elvéttetett, Vásárhelyi volt professor T. Intze István Uram jegyzése szerént.

1768-ba 11. oct. Született Gróf Széki Teleki István Urfi, Gróf Teleki Josef Ur és Roth Johanna asszony ő Exjok egyik fiok.

1768-ba 14-a nov. Udvari cancellarius Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exja Gróf Iktari Bethlen Susánnát, Gróf Iktari Bethlen Domokos Úrnak első feleségétől Báró Vesselényi Máriától maradtott egyetlen egy leányát örökös házastársul eljegyzi Drágban.

1768-ba 1-a Nov. Éjfél után egy óra tájban Vay Kata, az első Gróf Széki Teleki Pálnak 37 esztendőig volt özvegye, meghalt és 4-a Dec. a kendi-lónai templomba eltemettetett. 1768. 14-a Mart. délután 3 és 4 óra között meghalt Teleki Klára, gróf Teleki Ádám Ur és Vesselényi Mária Asszony ő Nságok legelső gyermekek s 17-a mart. el is temettetett K.-Lónán; praedicállott felette Tordai Sámuel nevű pap.

1768-a 26-a aug. Született Teleki Kata kisasszony, Gróf Teleki Ádám Ur és Vesselényi Mária asszony ő Nságok második gyermekek.

1769-be 7-a nov. Estvéli 11 óra tájba Gróf és Generalis Teleki Ádám Ur, élete 64-k esztendejében meghalt és 1770-be 10-a Junii K.-Lónán eltemettetett. Gyászolta harmadik felesége, Brezoviczai Horváth Susánna, kivel szinte 16 évet élt.

1769. 14-a nov. Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exja a feleségével, Gróf Iktari Bethlen Susánnával a drági kastélyban, a kolosvári ref. collegiumbeli Theologiae Professor T. Szathmári Pap Sigmond Uram által a házassági életre öszve eskettettek; az ő Exja levele szerént 13-a nov. esküdtettek egybe.

1769-a 10-a febr. Gróf Sz. Teleki Miklósné, Gerhárd Kata 54 esztendőskorába meghalt.

1769-be 26-a May. Szebenbe kelt nyomtatott levele által azon társaság, mely a földművelés és egyéb mesterségek előmozdítása végett (Agriculturae et artium societas nevezet alatt) ditső emlékezetű Mária Trésia 1766-a 25 Octobr. és 1768-ban 7-a Január költ Decretuma következéseül Gróf Lázár János Ur ő Excellentiája Praesidiuma alatt felállott vala: Gróf Teleki Sámuel Ur ő Excellentiáját a Cancellariust maga tagjának meghívta, mely ajánlott hivatalt ő Exja, Sáromberkén 1769-be 13-a aug. irt igen szép megfelelő levelénél fogva, felvállalta.

1769-be Januariusba, Sárdon, Fejér vármegyében, Gr. Teleki Sámuel Ur ő Exja, a Cancellarius, szinte három árkusnyi munkátskát irt deákul, illy titulus alatt: „Observationes circa Methodum et Materiam Exeminum publice habendorum“, melyben megírta, hogy melyik classisba mit tanítsanak; méltó ezen munkátskra a megolvasásra.

1769-ben. Született Gróf Kendeffi János Ur, Gróf Kendeffi Elek Urnak és Gróf Bethleni Bethlen Kristina asszonynak a fíjok; Gróf Teleki Polyxena Asszonynak, a Gróf Teleki Ádám Ur és Báró Vesselényi Mária Asszony ő Exjok Leányoknak a férje 1793-tól fogva.

1770-be 10-a nov. K.-Lónán született Gróf Sz. Teleki Mária, Gróf és Gubernialis Consiliarius Gróf Teleki Ádám Ur és B. Hadadi Vesselényi Mária Asszony leányok; aki ment vala feleségül Gróf Széki Teleki László Urhoz, a korona őrző Teleki József Ur egyik fiához; 1788-ban 22-a apr. a k.-lónai ref. templomban lévén a copulaltatások.

1770-be 19-a febr. Gróf Teleki Sámuel Ur és Gróf Iktari Bethlen Susánna asszony a páros életbeli együttlakásokat elkezdik Susánna napján, akivel érkezett Saromberkére 2-a Martii.

1770-be 10-a Jun. Consiliarius és Generalis Id. Gróf Teleki Ádám Ur, az első Teleki Pál Urnak Vay Katától, Vay Ádám és Iványi Fekete Erzsébet leányától való fia, kinek három feleségei voltak: 1-ő Vesselényi Susánna, néhai Statuum Praesidens Báró Vesselényi István Ur és Bánfi Kata Asszony leányok, 2-k Gróf Torotzkai Mária, a 3-ik pedig Brezovitzai vagy Bressoviai Horváth Susánna, Kendi-Lónán eltemettetett.

1770-be 29-a Julii. Eltemettetett Gróf Teleki Ádám Ur és B. Vesselényi Mária ő Nságoknak még egy esztendő is bé nem töltött Pál nevezetű fiatskájok, s K.-Lónán Tordai Sámuel nevű pap temette el.

1770-be 8-a Julii meghalt Teleki Kata kisasszony Gr. Teleki Ádám Ur és Báró Vesselényi Mária asszony ő Nságok második születtyek. NB. Meghaltanak e szerént ő Nságokk három egymás után a három első gyermekeik. Valóban nem kis bánatjuk lehetett!

1770-ben Conscribaltatott a Mgos Gróf Széki Teleki-familia által birattató Dapapiatra nevezetű nagy falu Zaránd vármegyében.

1770-ben 6-a febr. Délyesti vagy éjjeli 12 órakor halt meg Gróf Haller Borbára, Gróf Teleki Pálné, élete 50-dik esztendejében, minek utánna említett Gróf Teleki Pál Urral harmincz esztendő és három holnapot töltött.

1771-be Gróf Sz. Teleki Lajos Ur ő Nsága, az első Teleki Lajos Ur és Iktari Gróf Bethlen Kata asszony ő Nságok egyik fiok feleségül veszi Gróf Tholdi Sára kisasszonyt, nagyszalontai Gróf Tholdi Ádám Ur és tantsi Gróf Földvári Sára asszony ő Ngok egyik leányokat.

1771-be 5-a sept. reggeli 7 órakor született és 7-a sept. megkereszteltetett Sáromberkén Gróf Teleki Sámuel Ur és Iktári Bethlen Susánna Asszony ő Exjokk a legnagyobb fiok, Teleki Sámuel Urfi, aki 1774-be 14-a aprilis Sáromberkén meg is halt.

1771-be 5-a Januar. Eskettetett öszve az házassági szent életre Gernyeszegen, a Matricula bizonyítása szerént Gróf és Oberster Vartenslében Vilhelm ő Nságával Gróf Teleki Klára kis-

asszony, a Nagy Teleki László Ur ő Exja egyik leánya. *NB.* Es-kette őszve tiszt. Borosnyai L. Simeon Uram, a vásárhelyi volt pap, önnön jegyzése szerint.

1772-be 15-a aug. Gróf Teleki Sámuel és Gróf Iktari Bethlen Susánna Asszony ő Exjoknak Saromberkén lett a nyolczadik hónapba egy időtlen leány gyermekök.

1772-be. Néhai Gróf Széki Teleki János Ur özvegye, Mgos Vay Borbára Asszony, életének 75-k esztendejében Vingárdon meghala, 21-a junii volt az eltemettetése,

1772-be 4-a jan. Mgos Gróf Teleki Josef Urnak (aki annak utánna korona őrző lett) született egy kis fija, aki tizenkettődik Januarii, Josefnek kereszteltetett, 18-a Januar meghalt és 23-a januar 1772-be, minekutánna a pompás halotti tisztelete Vásárhelyen megadattatott, aznap a gerneszezi kriptába betéttetett, a gerneszezi matricula szerint.

1772-be 13-a 8-bris a gerneszezi matricula szerint Gróf Széki Teleki Klára, Gróf Vartensleben Vilhelmné asszony ő Nságának született Nagy-Szebenbe Karolina nevű leánya, aki is meghalt.

1772-be 26-a nov. Reggeli négy órakor gyalakuti házánál, volt statuum praesidens B. és Gr. Lázár János Ur ő Exja, a Gróf Teleki Kata férje meghalt élete 70-k esztendejében, csendes halállal.

1772-ben Gróf Teleki Josef Ur ő Exja a gerneszezi, a marosvásárhelyi nemes ev. ref. Collegium fő inspector curatórává lett.

1773-ba 17-a aug. A felséges királyi Guberniumba Gróf Teleki László Ur ő Exja, a Nagy Teleki Sándor Ur fija interimaliter praesidial, a maga Curaltatása végett ekkor Küküllővárra kifordult Gróf Bethleni Bethlen Miklós Ur ő Exja helyett.

1773-ba sept. Gróf Széki Teleki Domokos Urfi, erdélyi udvari cancellarius Gróf Teleki Sámuel Ur és Gróf Iktari Bethlen Susánna asszony ő Exja fajok születik 5-a sept. estvéli 7 órakor, ki is 7-a septembris kereszteltetett meg, a Gróf Urnak 5-a septembris költ levele szerint, melyet irt Gróf Rhedei Sigmondné Asszony ő Nságának; volt a születése Saromberkén.

1773-ba 16-k napján élete 54-k esztendejében meghalt Gróf Teleki Pál Ur, aki 19-a nov. temettetett el, a mint a fija Teleki Ferencz jelentette 18-a nov. Kolosvárt irt levelében.

1773-ban 21-a febr. Gyalakután Gróf Lázár János Ur ő Exja eltemettetett: praedicallott felette Tiszt. Borosnyai Lukáts Simeon Uram, a vásárhelyi Rf. sz. Ekkla egyik papja.

1773-ba jött ki Kolosvárt a „8 ered. szomoru játék“ czim alatt fordítása Corneillének, Gróf Teleki Ádám munkája, ki fija Ádámnak, a Gróf Teleki Pál unokája, kövári kapitány, azután Doboka vármegye fő Ispányának.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori napló feljegyzései.

Közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

— Ötödik közlemény. —

1827. Május.

1. *Kedd.* Kolosvár. r. kertbe sétálás. Ebéd Kend. Estve bál. Költség 6 fl.
2. *Szerda.* Kolosvár. r. Reitschule nézés. Hives. Visiták. Költség 10 fl.
3. *Csőtörtők.* 8-kor el. Drágba ebéd. D. u. 4-kor Sibón.
4. *Péntek.* Vásár. r. fürjre. Ménesnél. D. u. Mikesék. Ménesnél. R. 10 fl. M. B. 6 fl. 40 xr. Sz. S. 6 fl. 40 xr. Mitrujnak 10 fl. Jágernek 20 fl.
5. *Szombat.* Vásár. Kert. Lovak mutatása. D. u. Solymos, Sebessen Muntyánnal.
6. *Vasárnap.* Jókor felkeltem. Mikesék el, én lóval mezőre. Templom. D. u. gyalog berek.
7. *Hétfő.* r. Fürjre. 7 fürj. 1 nyul. D. u. kert. Csikókat a vadaskertbe. S. rat. the first time in my life.
8. *Kedd.* Eső. Késő felkelés. Peti kezébe tehény pótlására 6 fl. Egész nap a házba. D. u. rosszul.
9. *Szerda.* r. mezőre lóval. Huszár. Bánffy János. Bánffy Zsigmond. Nem ebédeltem. D. u. lóval, azután gyalog mezőre. Ménes. Berek.
10. *Csőtörtők.* Jókor lóval Menyő. Vén asszony 2 fl. 30 xr. Haza. Teleky Elek. D. u. ménes, Solymos. Berek, gyalog.
11. *Péntek.* r. jókor kert. Fürjre. 11 fürj, 3 haris. Kert. D. u. berek. 1 fürj. Bánffy György.
12. *Szombat.* r. mezőre lóval. Bánffy Györgynek lovak vezettetése. D. u. Solymos. Ménes.
13. *Vasárnap.* r. 4-kor. Fürjre. 7-et. Templom. D. u. 9 fürj. Édes anyámmal ménes, berek.
14. *Hétfő.* 4-kor alatt. Marczy 4 fl. Gójával Solymos. D. u. fürjre. 12-öt.
15. *Kedd.* r. Náprádra réczére. Wesselényi Józsefné. D. u. kert. Berek. 4 haris.
16. *Szerda.* r. fürjre. Bat. D. u. kert. Lóval mező. Róna.
17. *Csőtörtők.* r. jókor 8 fürj. Berek d. u. eső.
18. *Péntek.* Laxativa vétel. Méneshez. 1 fürj. D. u. olvasás. Berek. 5 haris.
19. *Szombat.* r. lóval malom. Juhferesztő. Gyalog felsőkert. Fürjre. 6 fürj. D. u. Berek. Ménes. 4 haris.
20. *Vasárnap.* r. felsőkert Templom. Ménes. Akol kinézése. D. u. eső. Berek. 1 haris.
21. *Hétfő.* r. kert. Berek. D. u. berek. Ménes. Pakkolás.
22. *Kedd.* r. szekérrel malom. Édesanyám nevenapja. Vadaskert. Szekér. Berek. 2 fürj. D. u. berek. 2 fürj. 1 nyul.
23. *Szerda.* Lóval malom.

Junius.

22. *Péntek.* r. 5-kor Sibó. Solymos, lóval. D. u. ménes.
 23. *Szombat.* r. 4-kor fürjre. 2 fürj. Solymos lóval. D. u. feredés.
 24. *Vasárnap.* jókor Solymos, szekérrel. 1 vaddisznó. Feredés. D. u. gyalog mezőre. Feredés.
 25. *Hétfő.* r. 3-kor fel. Zilahra. March. Nyírséd. Téjevés. Feredés. Róna. Szamosban feredés.
 26. *Kedd.* r. 4-kor Zilahra. March. 12-kor vissza. Nyírséd. Táj evés. Feredés. Kanczák érkezése. Pelei. Szekérrel Koppel. Wirtsch. Feredés.
 27. *Szerda.* Jókor kaszálni. Szép eső. Peleivel. Ménés. Jósika Samuval feredni. D. u. Jósika el. Vadaskert.
 28. *Csőtörtők.* r. Pelei el. Rónára. Elbukás. D. u. Feredés. Kelemen haza. Müller.
 29. *Péntek.* r. Müllerrel vadaskert. Jónás el. Reitschule. D. u. Rónára lóval. Feredés. Gyalog haza. Kézfájás.
 30. *Szombat.* A karom fájván, többnyire az ágyba. D. u. Hatfaludy.

Julius.

1. *Vasárnap.* Hatfaludy. Többnyire az ágyba. Estve Dr. Fazekas.
 2. *Hétfő.* A házba. Estve szekérrel vadaskert.
 3. *Kedd.* Jókor felkelés. Kert. Kezem kevésel jobban. Reitschule. Estve lóval mezőre.
 4. *Szerda.* r. Reitschule. Irás. Eszterházy Mihály, Károlyi. Délbe gyalog aratók s ménés. Estve lóval vadaskert s berek. Estve irás.
 5. *Csőtörtők.* r. Szekérrel vadaskert. Reitschule. Irás. Döbrenteknek levél posták iránt. D. u. lóval mezőre.
 6. *Péntek.* r. jókor Zilah. Examen. Délire Nyírséd. D. u. vissza. Estve haza. Marczai 5 fl.
 7. *Szombat.* r. Gyalog mezőre. Reitschule. Irás. D. u. 2 kor Drágba. 8 $\frac{1}{2}$ haza.
 8. *Vasárnap.* r. Vadaskert. Templom. Berek. Feredés. D. u. dispositiok. Vadaskert.
 9. *Hétfő.* r. 4-kor szekérrel Paptelek. Kutsai rét, fürjre, 12 fürj, 2 fogoly. Táj evés. Zilahon examen. Estve haza.
 10. *Kedd.* r. Kert. Künn. Vásár. Reitschule. Kert. Feredés.
 11. *Szerda.* r. vásár. Szekérrel vadaskert. Berek. Feredés. D. u. ménés. Feredés.
 12. *Csőtörtők.* r. Kert. Lóval vadaskert. Édes anyámmal barány feresztés. Feredés. Ott ebéd. D. u. Szamoson feredés.
 13. *Péntek.* r. jókor kutsai szénafü, szekérrel. 13 fürj. 8-kor haza. Erdőbe lóval. D. u. Szamoson feredés. Csónakázás. Hives.
 14. *Szombat.* r. fel a Pléhesre, onnan a feredőbe. D. u. alvás. Lóval mezőre.
 15. *Vasárnap.* Templom, édesanyámmal. Ménés. D. u. Somkutra.
 16. *Hétfő.* r. jókor fajtra. 1-et lőttem s a Gypsit is. D. u. esmét ki.
 17. *Kedd.* r. fajdra. D. u. Hosszufalva.
 18. *Szerda.* r. Erdőszáda; ebédre haza. Scharlachné. D. u. lóval mezőre. Fürjre. Nagy eső éjjel is.
 19. *Csőtörtők.* r. Reitschule. Délre Bánffy Miklós. D. u. fürjre.
 20. *Péntek.* 8-kor el. Hidalmás. Drág.
 21. *Szombat.* r. 5-kor kertbe. Fecht. Uzás. Visiták. Ebéd Kend. Estve uszás.
 22. *Vasárnap.* r. Schwimschuhl. 11-kor el. Drág. Estve 8-kor malomnál feredő. Wesselényi Ferencz.
 23. *Hétfő.* jókor fürjre, kutsai rétre, 12 fürj. Onnan feredőbe. Reitschule. Lakatos. D. u. Vadaskert. Ménés.
 24. *Kedd.* r. Reitschule. A kelésem fáj. Feredés. Kelésfájás.

25. Szerda. Reitschule. Feredés. Kelésfájás.
26. Csőtörtők. Reitschule. Lovaglás. Michel beteg lévén, feredés Szamoson. Gyalog haza. D. u. Réczére. 2 récze. Szamoson feredés.
27. Péntek. Kelésem s hamor .. fájás. Feredés. D. u. ágyba.
28. Szombat. Kiss. Laxativa vétel. Reitschule. D. u. olvasás.
29. Vasárnap. Új laxativa vétel. Reitschule.
30. Hétfő. Jobbascskán. Reitschule. D. u. olvasás.
31. Kedd. r. Reitschule. Délbe feredni. Hives D. u. olvasás. Szekerezés.

Augusztus.

1. Szerda. r. jókor fürjre. 12 fürj, 2 fogoly. Onnan frustuk. Fáczánkert. Feredés. Ebédre Degenfeldné. D. u. alvás. Wesselényi Farkas el. Lovak indulása elrendelése.
2. Csőtörtők. (Ettől fogva 13-áig nincs több följegyzés.)
13. Hétfő. r. 7-kor el Drágba. Onnan 12-kor el, 3-kor Sibón. D. u. feredés.
14. Kedd. r. Prodany felé. 3 fogoly. D. u. 9 fürj.
15. Szerda. r. fürjre. 5 fürj. D. u. feredés
16. Csőtörtők. Ménes. Udvarhely. Fürjre. 5 fürj. Reitschule. Feredés. D. u. Solymos, szekérrel, fürjre. 5 fürj. Estve feredés. Irtam Széchenynek.
17. Péntek. r. Vadaskert. Egy szarvas. Reitschule. Berek. Feredés. D. u. Vadaskert. Fürjre. Feredés. NB. A karom kezdett fájni.
18. Szombat. r. hajnal előtt Nyírsédre. 8 fogoly, 10 fürj. D. u. feredés. Estve Bánffy Györgyék.
19. Vasárnap. r. Lóval Solymos. Reitschule. Feredés. D. u. Reitschule. Ménes. Estve feredés.
20. Hétfő. Bánffiék el; jókor vaddisznóra. Semmi. Hatfaludy. Feredés. Estve Bethlen Domokos.
21. Kedd. r. Domokos el. Wesselényi Farkas. Teleky Lajos. Lóval Molnár árka. Reitschule. Feredés. D. u. Reitschule. Feredés. Szék. János. Levél.
22. Szerda. r. Teleky el. Reitschule. Gyalog Szamos, feredés. D. u. Porond. Prodány. 1 fogoly. Feredés.
23. Csőtörtők. r. Solymosra vadászni. 1 vadkan. Levél. Wesselényi Ferencz. Karom nagyon fájt. Meleg feredő.
24. Péntek. r. Eső. Hadadba szekérrel. D. u. vissza. Estve meleg feredő.
25. Szombat. D. e. fogolyra Prodány felé. 3 foglyot. Reitschule. Meleg ferdő. D. u. 1 fogoly. Estve feredő.
26. Vasárnap. r. Feredő. Templom. Communió. Vadászni Solymosra. Gyalog haza és estve feredő.
27. Hétfő. Kelemen Kolosvárra. Jókor Nyírsédre fogolyra. Nagy eső. 1 fürj. Reitschule. D. u. feredő. Reitschule. Estve feredő. A honyom alatt egy kilis lett.
28. Kedd. r. vadaskert, kopóval. Egy dām vad. Eső. Reitschule. Feredő. D. u. Reitschule. Dr. Fazekas. Hives eső.
29. Szerda. r. Reitschule. Lovaglás. D. u. Gyalogjárás. Hives eső.
30. Csőtörtők. r. Lóval juhok, ekék. Utesinálók. Délbe Way Lajos. D. u. Vadaskert, kutyákkal. Hives szél, esős.
31. Péntek. Wesselényi Farkas el. Vadaskert kutyákkal. Hives szél. D. u. Solymos. 1 nyul, golyóbissal. Ménes. a Born. Petrérének 4 fl. Egy szegénynek 1 fl.

Szeptember.

1. Szombat. r. jókor Solymosra vadászni, de a disznókat nem kaptuk. Wesselényi Ferencz el. D. u. Way el. Estve Bölönyi. Hatfaludy. A kilisem nagyon fájt. Irtam Szirmaynak.

2. *Vasárnap.* r. Solymosra, 1 vadkant. Reitschule. D. u. Ménés. Bö-
lönyiek el. Estve egy főhadnagy. Estve a kilisem kifakadt.
3. *Hétfő.* r. A főhadnaggyal ménés. Reitschule. D. u. Drágba.
4. *Kedd.* Drágba fogolyra. 1 dām vad bikát.
5. *Szerda.* 11-kor Bethlen Domokossal el. 11¹/₄-kor Sibón. D. u. Lo-
vak nézése.
6. *Csőtörtők.* r. Bethlen Domokos el. Solymosra lóval a juh-istálló
helyéhez. Reitschule. Irtam Atzélnak. D. u. lóval málé szedők.
7. *Péntek.* NB. A kölcsönzött 25 fl. meghozta Csáky Sándor. Vele
Reitschule. Irtam Dezsőfy Sámuelnek. D. u. ménés, csikók.
8. *Szombat.* r. 4-kor. el. 5 óra alatt Kolosvárt. Estve Theatrum és
czukros 4 fl.
9. *Vasárnap.* r. Bodor kertjébe. D. u. Gymnastikernél 1 fl. Theatrum
1 fl. Kötőfékpénz 5 fl. Ajándék 16 fl.
10. *Hétfő.* r. 5-kor el. 7¹/₂-kor Drág. 9¹/₂-kor el. 11¹/₂-kor Sibón 2
rendbéli lóval. Csákyval lovakat néztünk. D. u. Csákyt elkísértem Nyírség-
gig lóval. Foglyászás. Semmit.
11. *Kedd.* r. Tündérrel Nyírséd. 3 nyul. 1 haris. Ebédre haza.
12. *Szerda.* r. 8-kor lóval Haraklányig, szekérrel Margitáig. 2 óra-
kor d. u. Meszesnél.
13. *Csőtörtők.* Otomány; réczére. Semmi. Estvére Károly.
14. *Péntek.* Jókor Erdőd. Károlyiékkel Zelestye. Estvére vissza
Erdődre.
15. *Szombat.* r. Károlyba. Szaniszló. D. u. szállókba szekérrel. L.
16. *Vasárnap.* Károlyba Müllernek 35 fl. Lovásznak 5 fl. Estvére
Mindszent.
17. *Hétfő.* Ebéd Wesselényi Farkashoz. D. u. P.
18. *Kedd.* r. Korondra meg vissza. P. ebédre Sibó. D. u. Tündérrel
ekék, ménés.
19. *Szerda.* r. Wesselényi Farkasnét elkísértem Solymosig; onnan
Nyírsédre foglyászni; ebédre haza Muntyánnal. D. u. Tündérrel Solymos.
Estve irtam Kendeffynek.
20. *Csőtörtők.* r. Izzadás. Reitschule. Teleky József. Lóval juhok
előbe. Frasch megérkezett, a juhok pedig d. u. Teleky el. Muntyánnal
Udvarhely.
21. *Péntek.* r. Tündérrel vadaskert. Solymos. Ménés. Reitschule.
Muntyánnal Nyírséd. Nagy eső. Estve ujságolvasás.
22. *Szombat.* Gyalog, juhok. Reitschule. Frustuk. Tündérrel Zilahra.
Oskola megnézése. Estvére haza. Irtam Andrassy Károlynak per Rosenau
à Berzete.
23. *Vasárnap.* r. jókor Solymos. Muntyánnal. Templom. Rónára. Va-
dászni, gyalog. En 1 farkas.
24. *Hétfő.* r. Muntyánnal mezőre. Gyalog ménés. D. u. gyalog, juhok.
Estve Tündérrel Solymos.
25. *Kedd.* r. Muntyánnal Solymos s vadaskert. Reitschule. Irtam
Széchenyinek s Eszterházy Károlynak. D. u. Tündérrel Nyírséd a házépi-
tés iránt. Estve haza.
26. *Szerda.* r. Almansorral Udvarhely s szálló. Reitschule. D. u. Gya-
log sétálás és vetőbe.
27. *Csőtörtők.* r. Tündérrel Vadaskert. Gyalog Rónán. Farkas vadá-
szat. Estve haza. Irtam Széchenyinek.
28. *Péntek.* Felső kert. Reitschule. Cicero. Irtam Eszterházy Mihály-
nak. Hatfaludi, Bánffy Györgyné. D. u. Solymos Muntyánnal.
29. *Szombat.* r. jókor lóval Solymos. Erdő. D. u. Lóval Udvarhely.
Michelnék irás. Prot. Salamon. Dr. Fazekas. Herélőnek 10 fl. Zachari-
nak 4 fl.
30. *Vasárnap.* Templom. Gyalog Róna. D. u. Lóval Sákfalva. Irtam
Bánffy Ferencznek. Huszár Károly.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei.

(1805—1825.)

Közli és ősmerteti: dr. Kardos Samu.

— Ötödik közlemény. —

XXVII.

Kolosvárt jan. 20-kán 1814.

Kedves Jó Anyám!

Mi tegnap előtt délután igen jó szánutba szerencsésen megérkeztünk. Pataky az uton is roszacskán volt, itt doktor Pataky megtiltotta, hogy az ágyból fel ne keljen. Ma éjjel igen keveset aludt. Én általmentem volt tiszteletes Szabó uram házába, már ma Pataky költözik a tiszteletes Szabó uram házába és én tiszt. urammal maradunk a miénkben. Pataky ugyan köpött vért, de már jórészt megszűnt és dr. Pataky azt mondja, hogy mentől hamarabb helyre jön. Tudom én a kedves Anyám scrupulusát, és épen ebből a czélból kívánta ő is, hogy költöztessük által, különben is minden köntös, vagy edénybeli egyesülés el vagyon köztünk kerülve. Doktor Pataky pedig azt mondja, hogy a ragadósságról gondolkodni se lehet, mert ez egy tüdőgyuladás species, a mely meghülésből származott.

Kendeffitől a lovakat meg nem vehetjük, mert nem tudván bizonyosan, hogy megvesszük, már eladta s így én per pedes maradtam. A lovakat instálom, küldje bé kedves Anyám mentől hamarabb, mert nagyon lovagolhatnám. Legényt még nem kapunk, ajánlják ugyan elegen magukat, de nekem még egyik sem tetszik. Az a ki beszélgető volt, de annak utánna megházasodott, legügyesebb. Ő azt mondja, hogy csak elbolondították s igéri hogy ő soha a felesége felé sem megyen, mert ez ugy tetszik Macskásinénál szolgál. Nem tudom, fog e kedves anyámnak tetszeni, vagy nem.

Samu mindétig idejár recomendatis után, s most készül ki Anyámhoz. Vele holmit számba adattunk. Holnap meg fogjuk motoztatni, mert van mit keressünk. Kezeit fiui tisztelettel csókolván maradok engedelmes fia

Wesselényi.

P. S. Tegnap a szánót azért nem küldöttem, hogy akartam Patakyról bővebben írni. Az éjjel ő épen semmit sem aludt. Épen mikor a szánót haza akarám indítani, érkezik a kedves Anyám levele. Csike küld hazunnan választ. Tottes itt volt, de most Vásárhelyre megyen, s nyolcz nap mulva fog vissza jönni, akkorra ha fog kedves Anyám neki pénzt küldeni. Mi neki tartozunk. 1. Vettem tőle egy smaragd brilliantal karmezirozott gyűrűt 200 forint jó pénzen. 2. Vettük tőle a pesti mulatásunkra két 1200 forintot. 3. Az óram vásárából s a rá tartozó coral jujuból még tartozom 20 arannyal, így tehát: 1200 forint Schein, 200 forint jó pénz, 20 arany.

Patakyról ma újra azt mondotta dr. Pataky, hogy veszedelem ugyan nincs, de még egy néhány napig nem fog könnyebbülni.

Pataky a Carl conventióját úgy tudja, hogy neki adta vissza; de sokat kérdeni jó lehet, mert megtiltotta a doktor, hogy ne beszéljen sokat.

Ágynemű itt visszaküldeni való nincs, hanem kedves Anyám *asztal neműt* akart írni, azt küldjük.

XXVIII.

Kolosvárt jan. 20-kán 1814.

Kedves Anyám!

A lovak Weissal együtt tegnap előtt estve valami 6 órakor megérkeztek, egyiknek sincs semmi baja, a General alig fér a nagy nyakával az istállóba.

Mi mindnyájan frissen vagyunk. Parancsolt Kedves Anyám, hogy az óráim elrendeléséről irjak, ez ily renddel vagyon, reggel öttől 6-ig készüldök jusra, 6—7-ig Patakyval tanulok, 7—8-ig a francziával, 8—9-ig tiszteletes Szabó urammal, 9—10-ig Grosspetter, 10—11 magamban clavirozok, 11—12-ig Winkler. Dél után Grosspetter s még kell adnom tiszteletes Szabó uramnak egyet, egyet pedig prof. Méhesnek, a többi része a délutánnak készületre, olvasásra s idő töltésre van szánva. Weiss, mihelyt itt a lovakat meglovagolja, haza fog menni, tőle többet fogok írni, addig is kezeit alázatosan csókolván fiui tisztelettel maradok

Kedves Anyám!

engedelmes fia

B. Wesselényi Miklós.

P. S. Tiszteletes Szabó Uram, a ki az anyám kezeit alázatosan csókolja, jelenti, hogy a mit kedves anyám parancsolt a francziának, magyarán megmondotta, a ki is mindenre fogadkozott.

W. M.

(Czim)

Madame La Baronne Donairiere de Wesselényi née de Cserey ma chère
mère

à Sibo.

XXIX.

Kolosvárt jan. 21-kén 814.

Kedves Anyám !

Weiss itt mulatott a Kedves Anyám parancsolatja szerint maig, mind a Generalt, mind a Plátot meglovagolta, melyek igen jól és jámborul jártak. Épen tegnap érkezett ide egy igen híres fechtmeister, Kendeffy hozatta, ettől, ha kedves Anyám nem fogja ellenezni, leczkét fogunk venni. Egyet instálok Kedves Anyámtól: a mint hallok az öreg Lőrincz Györgynek megholt a felesége, s így szegény egészen egyedül maradt, méltóztassék Kedves Anyám néki az udvarban ételt s italt rendelni, mert ez az öreg jó szolga valójában megérdemli. A pestis már szinte egészen megszűnt. Bánffy Laczi újra is alázatosan köszöni a Famosoért a kedves Anyám gratiáját; én pedig kezeit alázatosan csókolván fiui tisztelettel maradok

Kedves Anyám

engedelmes fia

B. Wesselényi Miklós

(Ugyanitt.) Grosspetter Wesselényinéhez.

Gnädige Frau Baronin !

Euer Gnaden !

Bis heutigen Tag habe ich für meine Person keine Wichtigkeit zu schreiben, daher ich diesem Briefe nur diese wenige Zeilen beifüge, um Euer Gnaden mit einem ergebensten Handküsse zu wiederholen, dass ich die Ehre habe zu seyn

Euer Gnaden

Ergebenster diener

Grosspetter.

XXX.

Kolosvár jan. 26-kán 814.

Kedves Jó Anyám !

Tegnap estve irt levelemet eddig bizonyosan vette Kedves Anyám, abban megírtam, hogy ma újra fogom tudósítani Kedves Anyámat. A Pataky állapotjáról Döbrentei többet fog írni; én a mint irtam volt, ki akartam menni Sibora; de meggondolván, hogy az a hely, a hol örökké vele voltam, és a hol minden időtöltéseimnek ő volt részese, nem hogy vigasztalna vagy zerstreuelna, de még egyedül is lévén inkább kinozna, azonkívül a mostani esveli hidegekért is a meghülestől tartok, ezekre nézve én most kimenni nem fogok, itten Döbrenteiékkal ha nem

vigasztalhatom is magamat, de legalább egyebekről beszélván és csinálván verem magamat. Az öreg Bánffy László még tegnap, midőn el akartam hazunnan költözni hívott. hogy menyjek hozzájuk, itt külön, szobát fog adni. Én ezt, ismervén a Kedves Anyám gondolatjait, el nem fogadtam s inkább a Fekete Ferencz jeges házaiba költöztem. Már most, midőn bizonyos, hogy Patakymat elveszttem, arra nem érzem magamat elég erősnek, hogy ott szemben legyek vele, s eltakarítását lássam; azért itt Bánffyéknál fogok külön szobában tiszt. Szabó urammal együtt lenni, míg ezen szomorú dolgon általesünk. Én minden portékáimat a magunk szobánkba tettem, a szobát mind a két felől bézaratlam, és bépecsételtettem, nem különben minden kaszteneinket s minden szekretereinket, a pénzt pedig számbavéve magamhoz hozattam.

Szegény kedves Patakymnak eltakarítását, hogy jól és tisztességesen legyen, Kanyora és Sándor Istvánra bízta. — Kedves Anyám, nékem egy igen igen nagy instantíám van. Szegény jó Pataky örökké azt kívánta s most betegségiben is kérte, hogy testit Sibora vigyék. Ő nékem mely igaz, mely elfelejthetetlen valóságos jó barátom volt, senki jobban nem tudja, mint Anyám; én neki nem csak sokat, de mindent köszönhetek, ő egész életét nekem áldozta fel s értem élt, engedje hát, Kedves Anyám, nekem azt a nagy s egyedül való vigasztalást, hogy ő ott fekhessék, a hol én is fogok fekünni, nem leszen az illetlen, mert megérdemli ő, hogy szegény atyám mellett feküdjék, mert nem volt senki, a ki őtet inkább tisztelte volna nem csak beszédével, de cselekedetével is. Az ő szép s egyenes caractere s moralitása, az ő barátsága hallatlan, példátlan volt, megérdemli tehát, hogy jutalma is példátlan legyen, Teljes reménységgel vagyok, hogy Kedves Anyám ezen kérésemet, melynél életemben forróbbat nem tettem, teljesíteni fogja. Az én szegény Patakym estvénel bajosabban viheti tovább. Kedves Anyámat mentől hamarább ujra tudósítani fogom s megszorodva maradok

Kedves Jó Anyám

engedelmes, szomorodott fia

Wesselényi.

P. S. Szinte elfelejtném confusiomban azt, a mi legfőbb oka levelemnek. Instálom Kedves Anyám méltóztassék reám nézve megnyugodva lenni. Én mind egészségemre nézve, mind egyébként is bátorságba vagyok s Anyámnak legkisebb scrupulusa sem lehet; azért instálom Kedves Anyámat ne jöjjön most bé, mert ezen mostani idő, melyben járóványok lévén a forró hidegek, az utazás veszedelmes, Kedves Anyámnak megárthatna. A mint feljebb is írák, a ragadásról Anyám nyugalomba lehet, mert minden közösülés a házzal el van zárva, mi Bánffyéknál

eszünk és József, a ki körülöttem van, a házhoz nem is megyen. A mi pedig különben egészségemet illeti, én a legnagyobb vigyázattal leszek, s mind meghűléstől, mind megcsömörléstől őrizkedem.

Wesselényi.

XXXI.

Kolosvárt febr. 4-kén 1814.

Kedves jó Anyám!

Kedves Anyám leveléből örömmel láttam egészségben való létét, mi is hálá Istennek mind frissen vagyunk, a holnapi pénzt vettem, Husvétra ha egészségben leszünk, Kedves Atyámhoz ki megyek. Ujság semmi sincs olyas. Az Eichelburg levelét megkaptam s ezennel küldöm. Melyek jelentése után magamat anyai szeretetébe ajánlván, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia

Wesselényi mp.

(Czim):

Madame Madame Baronne Wesselényi née Cserey ma chère mère

à Sibo.

Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez és védőjéhez írott levelei.

— Közli és ismerteti: Dr. Kardos Samu. —

(Ötödik közlemény.)

XVIII-ik levél.

(1837. Deczemb. 17. Édes atyjának írt levél.)

Kedves jó Atyám! *Benyovszky* ur szives volt a Dunán átkelés alkalmatlansága ellenére is meglátogatni. Nem tudom eléggé kifejezni köszönetem. Munkáját, mit peremre nézve feltett, közlötte. Igen természetes, hogy olyan volt, melyet az ő törvénytudomásától s gyakorlat-erősítette ügyvédi bölcsességétől várhatni. Ami észrevételeim voltak, hevenyében közöltem vele. Elmenvén, azonban gondolkoztam, hogy valjon megmondottam-e mindent, ami mondani-valóm lehetett, az én saját néző pontomból? s mihamar ugy találtam, hogy felét sem mondtam meg, e mondottaknak pedig egy részét már magam sem tudtam, még hihetőbb tehát, hogy ő elfelejti. Mind ezért, mindannálfogva is, hogy nézeteim a pernek jelen állapotjára nézve, mind édes atyám, mind ő előtt tudva legyenek; s az ügyvédi védelemnek a peres fél lelki gondozásával megegyezni kellett: úgy mostani, mint jövőendőbeni lépteit, ezekkel egybehangzólag teghesse: mulhatlan szükség volt nézeteim vázolatát írásba tenni, mint már máskor is tettem. Küldöm azokat, kérem méltóztassék *Benyovszky* urral is közleni s megkérni, hogy ha még nem is írt a perbe, elveimet bölcsesége szerint vegye munkába; s ha írt, lehet azonnal pótolólag még egy két szót tenni.

Mult levelembeni declarationtól semmiesetre el nem állok, s azt beiktatni kívánom.

Édes anyám levelét s a küldötteket vettem köszönettel. A gőzfőzte gyümölcs romlott számizének is annyira tetszik, hogy már az egyik üveget (de nem az üveget, hanem ami benne volt) elfogyasztottam. Lina iránti kérdése szinte bánthat. Ha édes atyám körülményei engedik, hogy az egész summát neki adja is, miként gondolhatná édes anyám, hogy nekem csak egy szóm is lehetne. Hálóingeim megszakadoztak. Viki és Zsuzsi hugomnak egy kis munkául átküldöttem ötöt javítani.

E sorok jelei, hogy élek. A többbit gondolhatják kedveseim.
 Vegyék kézcsókolásomat s testvéri ölelésimet. Kedves
 atyámnak engedelmes fia

Kossuth Lajos m. k.

XIX-ik levél.

(Deczember 24. 1837. édes anyjának irt levél.)

Kedves jó Anyám! Ha gondolhattam volna, hogy 17-ikén írott levelem csak 20-ikán jő kézhez, nem irtam volna, mert így hasztalan volt, miután 21-ikén a terminusnak vége lőn s én az appelláta iránt ítéletet vártam e terminuson.

Édes anyám azt írja, hogy ami most még beteendő volt a perbe, betétetett. Ebből látom, hogy Benyovszky ur mindig úgy nézi a pert, mintha stadiumai volnának s lehetne tennivaló későbbben is. Én tehát nem fejeztem ki jól magamat. Én a dolgot úgy kívánom tekinteni, s az appelláta kérdését oly nyilatkozással kívánom ítélet alá terjeszteni, hogy ha amaz meg nem adatik, a bíróság nyomban elhajithassa a pálczát, melyet az 1-ső deczemberi ítéletében már előre eltört fejem felett, Itt tehát részemről a most és máskor tennivalók közti különbség nincs. Köszönöm kedveseimnek, hogy meggyőződésemet követni nem ellenzik. Mást nem vártam.

Köszönöm a befőzött gyümölcsöt is, de többet ne küldjön édes anyám. Ez elég 3 hónapra is. Három hónap nagy idő, az alatt megszűnhet a küldözés szüksége s ha nem, megunnám szokásom szerint az egyforma, bár jó eledelt.

Édes anyám nagy gonddal van egészségemre. Elhiheti, hogy oktan gyermek szükség nélkül magamnak fájdalmat csinálni, vagy nem oszlatni, ha van. Hogy gyomorrendszerem romlott, az nem ujság s hogy idegeim naponként gyengülnek, hogy fonnyadok, az igen természetes. De ezen orvos nem segít. Azonban egészségesebb vagyok, mint tavaly egész esztendőn át csak egy óráig is voltam. Pedig akkor ugyan kellett volna egészség. Édes anyám ugyan azt mondja, most van szükségem egészségre, én ugyan szeretném tudni minek? Lelki erőmet ne féltse édes anyám, annak nem parancsol testi baj. Édes anyám levélírára sürget s ha irok, azok, akik bírálják, örökké kifogásznak. Én pedig, ha kinpadra huznak is, nem vetkezhetek ki lelkemből, nem ölthetem fel az ő gondolkozásukat. Aztán úgy fáj, ha letartóztatják leveleimet. Miért keresnek ebben balzsamot kedveseim? Van édes anyámnak 4 jó leánya, s reményteljes unokája, ott keresse a vigasztalást. Én azt hittem, az 1-ő deczemberi ítélet meggyőzte kedveseimet annak szükségéről, hogy szokni kell engemet felejtetni. Ingeimre kár volt vesztegetni azt a szép vásznat. Bőven beértem volna már én a régivel is. A könyvekre nézve mosolyog-

nom kell, hogy a directoratus azért nem küld, mert attól tart, hogy olyat küld, amit olvastam. Kár ettől tartani. Aztán, hogy a múlt május óta kijött könyveket nem olvastam, arról a directoratus bizonyossá tette magát ajtóm lakatjával. Pedig ami azóta magyar, latin, német, franczia, angol nyelven kijött, elég egy ember-életre. De hiszen ezen felül több két hónapjánál, hogy összeírtam választásra egy hosszú lajstromot s bizonyosan tudom, hogy katonatiszt urak szívesek voltak a directoratusnak átküldeni. Azonban a Heckenast 1836-ban közlött lajstromából is kijegyeztem némelyeket s küldöm a lajstromot. Fő óhajtasom: historia: Miquet, Gibbon, Hume, Sougard stb. A széplitteratúrából Le Sage' munkái francziában; angolban az ujabbak, mint Cooper, W. Irwing, Morrijat, Bulver stb. Németben szeretném Göthét még egyszer olvasni. Magyarban az 1808-iki Aurorát, a Tudós Társaság 1837-iki évkönyveit, s tudománytárát s ami újabb van különben. De ha franczia könyvet kapok, egy szótárt kérek mellé, mert nem tudom, nem felejtettem-e sokat. 3 év óta többet olvastam angolul. István sógornak s az én kedves kis Pistámnak nevenapja van. Küldje édes anyám jó kívánásimat s Pistának egy kis ajándékot nevében. Bámulva olvastam édes anyám előbbi leveléből, hogy atyja fősvénykedik neki magános nevelőt tartani. Ugyan okos ember s oly igen jó számoló létére hogy számolhat oly fonákul, hogy nem tudja, miként 1 forint a neveléstől elvonva, pénzte tekintetben is 1000 forint veszteség s 1 ft nevelésre adva, ezer pengőforint kamatot hajt.

Sajnálom, hogy nem vehetem e¹ kedves terhet magamra; én Pistát szerettem volna Pozsonba a Blaskovics drága, de jó intézetébe küldeni. De az 1-ő deczemberi ítélet után már nekem nem lehet valami tennivalóról gondoskodni; azért ő csak ne fősvénykedjék. Áldás a beállott innepek alatt mindnyájokra Istentől. Hála és szeretet éntőlem, édes anyámnak engedelmes fia

Kossuth Lajos m. k.

XX-ik levél.

(Január 19. 1838. Édes atyjának írt levél.)

Kedves jó Atyám! Édes anyámnak f. hó 13-róli levelében peres ügyemet illető két dolog áll, mely (hogy az epigramm szavával éljek) inkább édes jó atyám departamentjába tartozik, arra nézve tehát édes atyámnak felelek, távol lévén saját reszkető kezétől választ kívánni.

1-ső tárgy, hogy legyek meggyőződve, miképen minden törtenik peremre nézve körülmény szerint, aminek történni kell, hanem a dolgot erőtetni nem lehet.

2-ik, hogy újabb folyamodást szándékozik édes atyám benyújtani az iránt, engedtetnék meg látásának örvendhetnem s levélbe nem írható némely dolgokról személyesen tanácskozhat-

nunk. De, hogy ezen folyamodás be nem fog adatni, míg a 7- (septem.) viratus szabad védelmemről ítéletet nem hoz.

Az 1-sőre édes atyám szeretete s törvényjáratos tudománya s tapasztalása *Benyovszky* ur szives közremunkálása mellett soha sem hagyták csak álomban is gyanitanom, hogy minden amint kell s amj kell, meg ne történnék. De a munkát irányára nézve, mely szorosan csak keblem individualitásától függhet, mulhatatlanul szükségesnek tartom következő észrevételeimet kegyes figyelemre ajánlani. Vannak emberek, kik Shillernek im e tanácsát „Nimm die Zogenade (t. i. die Zeit vagyis Zukunft) zu Rath, nicht zum Werkzeug deinen That“ megfordítva szokták venni, s minden nehéz állapotban az időzés politicáját követni szeretik s remélve majd fordul az idő; attól függesztik fel a teendőt. Én teljességgel nem tudom (mert a külvilág nem indifferens dolgai fogságomba át nem hangzanak) s nem is gyanitom, ha vannak-e jó barátim között vagy nincsenek, kik ügyemre nézve ezen politicát javasolják édes atyámnak, azonban, ha meggondolom, hogy 1-ső december óta az appellata egyszerű kérdésében ítélet még nincs, el nem mulaszthatom édes jó atyámmal tudatni, hogy ha akadnának oly javaslatok, azok bármikép alakulnának is az előttem ismeretlen körülmények: — meggyőződésemmel s kívánságommal merőben ellenkeznek; mert: 1. mindent könnyebben tűrnék, mint azt, ha joggal vethetné a k. fiscus szemünkre, hogy a per csak egy pillanatig is miattunk késik, 2. az első decemberi ítélet mindnyájunkat meggyőzhetett, hogy mindegy akár fejéret, akár feketét irunk, mert hiszen dolog világosabb nem lehet, mint az, hogy befogattatásomat s letartóztatásomat a törvény tiltja s még is fogva vagyok; nincs tehát ok fáradozásinktól, munkánktól várni valamit; 3. amaz javaslokra aligha szóról-szóra alkalmazható nem volna amaz ismeretes vers: „rusticus exspectat, dum defluat amnis stb.“ én pedig Washingtonnak ama mondásával tartok: jogszerűség (rechtlicheit) a legjobb politica. Bizzunk Istenben s menjünk bátran egyenesen, akármi következend. 4. Aki szabadságban van, arra nézve elismerem, lehetnek körülmények, melyek az időzést igazolhatják, de fogság bizonytalansággal az élet kínjainak legnagyobbika. Három évnegyed óta vagyok fogva, bizonytalanságban, ezen állapothoz képest a legkeservesebb bizonyosság is szerencse. Én tudom leginkább, mi fáj nekem leginkább s a fenyegető kisebb szerencsétlenség miatt a valóságos nagyobb szerencsétlenséget csak egy pillanattal is hosszabbítani nem akarhatom. Azért egyedüli fő alázatos kérésem nem az, hogy ez vagy amaz történjék peremben, mert különben is mindegy akármit teszünk, hanem az, hogy vége legyen, csak vége, vége legyen. A 2-ikra. Mi esengve várom az órát, melyben édes jó atyámat láthassam, Isten előtt tudva van. Azonban mégis úgy vélekedem, újabban folyamodni nem kell, mert haszontalan. Erről tán hallgatnék is, mert a 7-viratus ítéletétől lévén felfüggesztve a folya-

modás. örökre fel van függesztve; az appellata megengedtetni nem fog. De mégis megjegyzem, hogy én a folyamodás megújításának csak oly dologban látom helyét, hol újabb okokat adhatunk elő. E tárgy oly egyszerű, hogy sértenénk a természet legszentebb viszonyai szentségét, ha édes atyám más okot hozna fel, mint ezt: atya vagyok, látni akarom 9 hónap óta törvénytelenül szenvedő fiamat. Azonban Lovassyak felségsértéssel vádoltattak, perök titok vala s atyjoknak mégis nem volt Bécsbe folyamodniok szükség, hogy fiaikat láthassák. Én sem felségsértésről nem vádoltatom, sem pöröm nem titok, édes atyám folyamodott is, még sem nyerhettem meg a hasonló örömet. Hinnem kell, hinni akarom, hogy nem azért nem adták meg, mivel csak egyszer folyamodott édes atyám, hanem valami okból. Erre nézve pedig mind egy, ha százszor újra irunk is. Különbség csak az, hogy százszor tennők a n.-mgu cancellariát azon kellemetlen helyzetbe, hogy az oly igen természetes dolgot meg ne adja; s valamint eddig, úgy tovább is, vagy tagadólag, vagy semmit sem határozzon. Különben is a dolog agentialis munkával jár; ezért vagy fizetne édes atyám, vagy nem, az első erszényünk állapotjával ellenkezik, (mert bizonyosan sokkal több valódi szüksége van házunknak, mintsem olyanra költhetnék, aminek sikertelenségét az eddigiekből előre látjuk), a második becsületünkkel ellenkezik, én ugy tudom, mi nem szoktunk senkitől ingyen szolgálatot kívánni, elfogadni. Ha azt véli édes atyám, hogy amit írásban velem közölni gyengéd házi s egyéb viszonyok tiltják, azt szóval közölhetné, csalatkozik. Beszélgetésünk kettős, mindenről feljebb jelentést tevő ellenőrség nélkül nem történhetnék, s amit idegen kézre nem bocsáthatunk, idegen fülre sem. Ez egyre megy.

Édes anyám leveléből látom ugyan, hogy utóbbi levelem sem adatott kézhez egészen (s ő mégis mindig kívánja, hogy irjak), de főntebbi észrevételeim szorosán perem ügyét illetik, s eddig mindig azt mondák, hogy erről írnom szabad, amit akarok. Édes anyámnak s Lina hugomnak névnapja közelget. A mennyeknek ura áldja meg őket; adja nekik legszebb áldását, a nemes belső önérzést, mely mellett egészen szerencsétlenek sohasem lehetünk. A jutalom irántami hű szeretetökért ki nem fog maradni itt, vagy amott.

Viki és Zsuzsi gyengéd érzelmöket becsülöm, de fáj nekem tudni, hogy a hamar futó ifjuság futó örömeitől megfosztják magokat miattam. Was man von der Minute ausgeschlagen, bringt keine Ewigkeit zurück. Én e veszteséget ki nem pótolhatom soha s akik nekem méltó testvéreim, azokban óhajtasom teljesítése nem magyaráztatnék senki által részvétlenségre, hanem ön-érzésre; azonban nem erőltetem.

Édes anyámnak a küldöttkeket köszönöm. Egy harisnyakötő gummi elasticum szallagot, vagyis inkább koszorut kérek s egy ruhatartó ládát. Könyveket kaptam. Hálás fiui kézcsókolással és testvéri öleléssel vagyok édes atyámnak engedelmes fia *Lajos*.

(Folytatjuk.)

Régi irók és államférfiak levelei.

Dr. Kardos Samu gyűjteményéből.

A) II. Ferdinánd király országgyűlésre meghívó levele 1633-ból.

Magyarra fordította: dr. Kardos Albert.

Második Ferdinánd Isten kegyelméből a rómaiaknak mindig felséges választott császára és Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát- és Szlavonországnak stb. királya. Kedvelt hívünk! Minthogy őszinte és atyai érzésből folyó hajlandóságunknál fogva, amellyel mi szerencsés trónfoglalásunk kezdete óta ezen mindig különösen kedvelt magyar királyságunk iránt viseltetünk, még a birodalomban uralkodó lázadó mozgalmak közben is, amelyek eddigelé jóformán távol tartottak bennünket, de még azon ragadós járvány gyanuja mellett is, amely ennek a mi magyar királyságunknak némely részeire is elhatolt, de amelynek Isten jóvoltából és az idő folyása szerint csökkenése remélhető, — már a korábbi időkben különböző tanácskozásokat tartván és végezvén — nem akarjuk a mi hü alattvalóink közjaváért az országgyűlés kihirdetését tovább halasztani, hanem elhatároztuk, hogy magyar királyságunk és kapcsolt részei összes karainak és rendjeinek kegyelmenesen gyűlést jelentünk és hirdetünk, a küszöbön levő 1634. évnek ránk következő február hava 19-ik napjára, azaz sexagesima¹ vasárnapjára Pozsony városunkba és eltökéltük, hogy Isten segítségével ott személyesen elnökölünk: ennél fogva kegyesen figyelmeztetjük hűségedet és e levelünk rendjén erősen is meghagyjuk és megparancsoljuk, hogy tartsa kötelességének a fentnevezett napon és helyen azon az országgyűlésen megjelenni és ott a mi hűséges alattvalóinkkal mindazon dolgokról, amelyek az állam nyugalomára, javára és boldogulására szükségeseknek látszanak, tárgyalni és a közérdekben tanácskozni, a kitűzött napon

¹ A magyar naptárban hatvanad-vasárnapnak nevezik ezt a farsangvasárnap előtti vasárnapot.

Ferdinandus Secundus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus,
ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. REX etc.

fidelis nobis dilecti. Postquam pro synera et patriam affectus nostri propensionem, qua
erga hoc nunc Hungariae Regnum, nisi ab initio felices inaugurationis nostrae nobis compersionis
charum semper ducimus, vel inter originis quoque in Imperio nobilissimum motus, quibus nominibus
hucusque discimulamur, sed nec ob suspicionem contagiosae infectionis, quae nonnullas istius quoque Regni
in Hungariae partes invaseras, iam vero Dei beneficium etiam ex temporis confusione amis-
sum spirari possit, et patris etiam et conspectus diutius tractabilis personarum antecessoribus Sabinis,
pro Publicis Sabinum Regnicularum nostrorum commodo, simulacionem finitima Dietae diutius
difficili noluerit, uniusque Sabinis et Ordinibus Regni nostri Hungariae Patriamque si subsisteret,
ad Dilectam Septaginta, hoc ad diem arcium nostrum Paulo post sequens Mense Februarii
anni imminentis Septem Regni quarum infra mille ad iurisdictionem nostram possessionem
clonata indidenda et simulandam igitur duxerimus, illisque Dei Gratia in illa Persona
nostra Gestis detraimus. Quocirca fidelitatem suam clonatae hortamur, ibique harum serie firmi-
ter committimus et mandamus, ut diu et loco felicitis, etiam gentili Dietae interit, ibique
cum ceteris fidelibus Regniculis nostris de his omnibus, quae ad Republicam tranquillitatem
communemque salutem necessaria videbuntur, tractare et in medium conferre, ultraque diu
offensum nullatenus immanis debet. Sicut sub forma in generali Dieta supra indica-
expresse non facturus. Datum in civitate nostra Wirma, die prima
Mense Decembris, Anno Domini Millesimo Sexcentis Trigesimo Tertio.

Ferdinandus

Sebastianus Lemmer
regis fauoribus

Laurentius Terence

tul semmi szín alatt el nem maradni, máskép a köztörvényben erre kiszabott bírság terhe alatt nem cselekedvén. Kelt Bécs városunkban az Urnak 1633. évében, december hó elsején.

Ferdinánd.

Sennyey István,
győri püspök.

Ferenczffy Lőrincz.

B) Széchi Mária levele iványi Fekete Lászlóhoz.¹

(Udvartartási ügyekben.)

Adgyon Isten minden iot Kk. (Kegyelmednek.)

Im Reőczey Jakab Andrást oda kültem, Kegldet kérem egy szekeren Szeredán az feleségét Dorodkát küldgye ide, a minemű mivet adtam neki, aztis hozza el magával; Az Leánykát is küldgye ide, a ki az keszkenőket varya. Az eőregh Aszonnak pennig hadgya megh, hogy az teőbbi feyér cselédre gondot visellyen. Az Inast Borért (? vagy Boritis) el küldgye Kgl. Isten éltesse Kgl. Balogh 16. 7-bris 1644.

Kk io akaró Aszonya

Szechi Maria.

Az én házamban vagyon azon Tomboram², aztis hozza el az Aszonyember.

Kivül: Nemzetes Vitézleő Ivany Fekete László Urnak adassék.

Féliv nagyságu; gyűrűpecsét nyomaival.

C) Petőfi Sándorné levele sógorához Petőfi Istvánhoz.

Pest, 1848. február 1-én.

Különösen tisztelt Sógor Uram!

Pista!!

Csak kisült végre is, hogy gonoszabb fiu vagy te, mint millyennek az ember első látás után gondolni merne; igen! gonosz vagy, mert nem átallod a te kedves, tulajdon édes bátyá-

¹ A murányi Vénus, már mint Wesselényi Ferenczné, egy hónapos menyecske korában írta ezt a levelet, hívséges udvari emberéhez, iványi Fekete Lászlóhoz, akiről jó Gyöngyösy István imigy énekel:

El nem marad tőle Fekete László is,
Ósétől vett neve kinek ha Holló is,
De fejbér erkölcsü nem vala Cato is,
Ennél nem vigyázóbb a tanult Ráró is.

Wesselényi reábizta Murány várát. 1675-ben pedig Fülek vára alkapitánya volt. Arczképét közli Acsádi G. Széchi Mária életrajzában. (Magy. Tört. Életr.: II. évf. 132. l. Nagy Iván: Magyarország. Csal. IV. 145.)

² Tombora = tambura, hangszer. (Szarvas—Simonyi: Magy. Nyelv-tört. Szótár: III. 416.) Szerk.

dat és szeretetre méltó ángyodat rászedni és hamisan hitegetni. Azt mondtad, sőt még meg is irtad, hogy a mult hónapnak ez és ezen napján valami alkalmatosság jön tőletek, melly nekünk gyönyörűséges füstölt nyelveket hoz, és ime! elmult az a nagy nap réges-régen, s eddig se alkalom, se nyelv, se semmi. De magos haragomat leginkább az ingerelte föl, hogy én ama bizonyos napra a legiszonyubb sietséggel elkészítettem az általam ígért sapkát, és annak most itt kell heverni, a nélkül, hogy csak álmodhattál volna felőle, millyen boldogság vár reád, kiválasztott halandóra e siralom völgyében. De minthogy ezt, e soraim vétele után tudni fogod, tehát küldj minél előbb nyelveket, és akkor aztán meg lesz a te örömed is, mert akkor: kapsz sapkát. De igazán mondom ám!

S ha lehet még igazabban és komolyabban mondom most meg, mit Sándor izen. Egy héttel ezelőtt kinn volt Sándor Sas Pistával szüleinket meglátogatni, Váczon,¹ kik akkor panaszkodtak, hogy mióta elmentél innen, még nem irtál haza. Azért szivedre köti Sándor velem együtt, hogy minél előbb irj Szüleinknek, hogy ne aggódjanak tovább szegények miattad.

Ha már Istentől elrugaszkodott sógor vagy, legalább jó gyermek légy. Különben gyengélkedett egy kissé Atyánk, azért ment ki Sas Pista hozzá, ki rendelt neki köpülőzések és egyéb orvosságot. Azóta nem tudjuk, hogyan van, mert nem irtak, de ugy hiszem jobban, különben tudósítottak volna.

Mi egészségesek vagyunk, és megemlegetünk téged, mondván: vajjon mit csinál most Pista?

De azért ne bíz el magad, a világért sem.

Tisztelünk, csókolunk ezeknek utána, és maradok én pedig

szerető rokonod

Julia.

D) Szemere Bertalan — özv. gr. Batthyány Lajosnéhoz.

Páris, 1852. jul. 7.

Tisztelt Grófné!

Kedves nőm kimondhatlanul sajnálja, hogy még mindig maga nem képes szíves köszönetét kifejezni Nagyságod baráti, sőt hazafiui készségéért. De ő még mindig fekszik, még pedig betegesen, szenvedve. Lebetegedése a legszabályosabb volt, az

¹ Sass István, akiről Petőfiné szól e levélben, férjének Sár-Szent-Lőrinczen tanulótársa volt s „legrégebbi barátja“ a költő saját szavai szerint. Egyébként polgári foglalkozására nézve Tolna vármegye főorvosa. Petőfi ez időben szüleinek Váczott fogadott lakást, ahol őket többször meg is látogatta. 1848 február végén is kint járt dr. Sass Istvánnal együtt betegeskedő édes anyjánál s ennek a kirándulásnak emlékét őrzi „Anyám tyukja“ című verse. (Ferenczy Z.: Petőfi életrajza III: 280—283.)

utána következő napok is a legcsendesebb lefolyásuak voltak, kivéve, hogy tavalyi, vagy inkább sok évi fejfájdalmai kezdettek mutatkozni. Ez volt az oka, hogy a fölkelésre maga az orvos is nógatta, s alig kelt föl, rájött egy belső gyulladás (Rippen und Bauch fell Entzündung), és abban mind eddig szenved, bár a veszedelem teljesen elmúlt. Igen megfogyott, igen elgyöngült, azt csodálnám, ha másképen volna annyi szenvedés után. A kis Iréne a mi mértékben parányi volt, mikor a napvilágot megpillantá, ép oly gyorsan veszi magát, úgy hogy anyja sem látszik remegni most már arról, hogy betegségének áldozata leendő gyermeke is. Ha Isten élteti, abból helyes magyar leánykát nevelünk, hogy keresztanya ne szégyelje magáénak vallani. Jolán még valaha haza jut; ha nem velünk, nélkülünk, vagy utánunk, visszavisszi ha nem hamvainkat, talán emlékünket.

Lipoldám ha visszakapandja erejét, Bellevuébe megyünk, minden orvos a mezei léget ajánlja neki, s ott van egy hideg-vizgyógyintézet is, mit feje és szeme miatt, szinte megkísértünk használni. Ha van igazság az égben, szenvedéseit már csak megelégteli, mert ő nála bizonyosan nincs a földön jobb gyermek, szeretőbb anyja, kedvesebb és hivebb feleség.

Tegnapelőtt Kázmérné¹ egy emlékekkel lepte meg őt, Nagyságod részéről, mely bármi váratlan volt, ennél még is nagyobb volt öröme, természetesen nem az adottat, de az adót nézte, kit ő kezdet óta nemcsak szeretett, de becsült is szíve mélyéből. Majd ha felnő Irénke, szálljon reá ez emlék, emlékezzék meg az adó nevérol, s arról, ami e *névvel*, a fájdalom és remény egész világa összeköttetésben van.

Hallók itt, hogy a jövő évben Nagyságod Genf-be szándékozik megtelepedni. Nekünk is forog eszünkben ilyesmi. Általában az kellemes volna, ha néhány család egy városban találkozhathék.

A hazát nem híván, legalább néhány család együtt lenne, mint midőn a classicus romok s néhány kövei együtt vitetnek el idegen földre. Ez iránt én már irtam Almássynak² is. Oda jöhetnének Kázmérék, Jósikák, és még többen.

Az emigrációnak könnyebb megegyezni, mintsem a tapasztalás mutatja, a titok ebben áll: vélemény, türelem, vitatkozni, de nem gyűlölködni, hol nincs szabad tere a külömségnek, ott nincs *szabadság*, s az emberek ezt keresik, nem a pusztá földet.

Adná Isten, hogy néhány család együtt lehetne, ha már a hazában nem élhetünk együtt!

Jelentvén nőm szíves üdvözlétét s tiszteletét, egyszersmind fogadja Nagyságod az én legmélyebb tiszteletem kifejezését

hiv szolgája *Szemere*.

¹ Gr. Batthyány Kázmérné. (?)

² Almássy Pálnak, a debreczeni országgyűlés alsóháza elnökének.

E) Tompa Mihály levele Léway Józsefhez.

Ezt a nagyérdekű levelet Léway Józsefnek, a magyar költők nesztorának szíves jóvoltából közlöm. Az eredeti kézirat, mellyel mint kedves ajándékkal, maga az ősz költő tisztelt meg, a vége felé meg van rongálódva, úgy hogy egyes csonka szavakat csak hozzávetéssel egészíthettem ki, amint ezt a dölt szedés mutatja; egy szót még így sem lehetett kibetűznöm.

Tompa az 50-es években sűrű levelezést folytatott a magyar irodalom jeleseivel, főkép két legjobb barátjával, Arannyal és Léwayval. Mindkettőt meglátogatta vagy vendégül látta magánál. A látogatás ideje rendszeren nyár idejére, vagy vakációra esett, amikor Arany, a körösi, Léway pedig a miskolci professzor leginkább ráérték a barátságnak ilymódon áldozni, néha hetekig is ellaktak egymásnál. A hatóságok zaklatása, a zsandári felügyelet miatt már leveleiben is sokat panaszkodik Tompa, akinek munkásságát is korlátozta az akkori korlátlan hatalom. De abban nem akadályozta, hogy leveleit végig ne öntse fesztelen tréfával, színes, de okos jó kedvvel, amely az itt közlött sorokat is olyan jó izüekké teszi. (Dr. K. S.)

Hanva, oct. 15. 1853.

Ne izélj hát ebatta! hogy rohan az emberre, mint egy mérges gunár-pulyka! a körülményeket sem tudod, mégis már agyba-főbe simogatód az embert! aztán lap, lap; szerkesztő, szerkesztő; egyik eb, másik kutya! komizság dolgában ott áll egyik, ahol a másik, azért csihaj paraszt, mert meggyomrozzalak! Jobb ha felcsapsz te is a Divatesarnoknak! Minthogy pedig felteszem rólad, hogy csakugyan eljössz hozzám: akkorra hagyom a többi.

Én nehezen mehetek Borsodba, vagy akárhova, melly e megyén tul van, nem szabad; a zsandár most legközelebb is rábizott a hanvai paraszthíróra, hogy ki ne bocsásson Hanváról, ha pedig kimegyek jelentsen fel, majd megtanít ő. Nem tréfa, szórul-szóra igaz.

Hanem édes barátom, te okvetlen jőj el! várlak, itthon leszek; legfőlebb Kelemérig megyek, vagy mehetek a Hámos szüretjére, de rendelés lesz téve itthon, hogy ha megérkeztél, értem jöjjenek; szóval nem jössz hiába, akármikor jössz, csak jőj.

Hála istennek, hogy ürügyöd, aratási nem jöttödöt kimenteni, persze hogy beteg volt a feleségem meg a gyermekem, amaz földön, ez Runyában¹ mulatván. Ezért a Jánosék jötte nem lett volna tanácsos, de a tiéd, a ki egy magad vagy, annál szebb lett volna, minthogy egyedül gunnyasztottam itthon. Tehát tudósítom *Aranyt* ——— : jól van, te olyan *egyenesen* kapod a tudósítást.

¹ Egy gömöri kis falu a Sajó völgyében.

Aztán ne izélj ebatta, teremtetted! hanem szedd fel magad
mentül elebb és jőj
szívesen vár
barátod *Miska*.

Kivül: Professor Lévay József Urnak Miskolcz.

Postabélyeg: Putnok 14/10. Postabélyeg: Miskolcz 15/10.

F) Arany János — Petőfi Istvánhoz.

(Mint Petőfi Zoltán gyámjához.)

Pest, 1864. decz. 21.

Kedves Öcsém Uram!

A Kisfaludy Társaság elhatározta, hogy azon magyar Schakespeare kiadásban, melyet közelebb megindított, Petőfi Sándor „Koriolán“-ja is fölvétessék, valamint fölvétessék a régiebbek közül Vörösmarty fordításai. De minthogy a tulajdonjog az árvát, az ideiglenes kiadói jog pedig (a mennyiben példányai még el nem fogytak) Pfeiffert illeti: a Társaság ezek felszólítása és beleegyezése nélkül, Koriolánhoz nem nyulhat. Én beszéltem e tárgyban Pfeifferrel, és ő azt állítja, hogy a jog jelenleg őt illeti: azonban hajlandó belé egyezni, hogy a Társaság Schakespeare kiadásába felvétessék Koriolán, ha az egyes darabokért meghatározott tiszteletdíj, azaz 200 osztr. forint kifizettetik; még pedig úgy, hogy ő ennek felét átengedi a Petőfi árvának. E szerint a megszabott 200 frtból (melynek terhét Tomori Anasztáz ur viseli) 100 frt jutna Pfeiffernek, 100 frt pedig Zoltánnak.

Fölkérem tehát kedves Öcsém Uramat, mint a Zoltán gyámját, legyen szíves nekem egy pár sor választ írni, belé egyezik-e az árva részéről fentebbi alkuba, s ha lehet, oly késedelem nélkül juttatni hozzám levelét, hogy a f. december 28-án tartandó gyűlésen az eredményről jelentést tehessek, annál inkább, mert a nyomtatás csak a miatt van felakadva.

Szíves üdvözléssel vagyok

igaz jóakarója

Arany János.

U. i. Gyulai, rég mondom már én, hogy igazítsa el ezt a dolgot, de ő, sem a Zoltán édes anyja Kegyed nélkül nem akar határozni. Én azt hiszem, jobb, mint semmi: ha ott hever a mű semmi hasznát nem hajt és új fordításokért is csak 200 frtot adnak.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Akadémiai Értesítő. (Szerkeszti: Heinrich Gusztáv.) Folyó évi 1. füzetében kivonatot közöl Melich János „*Szikszai Fábri-czius Balás* szójegyzékéről“ czimű értekezéséből. E szógyűjteményt majdnem száz éven át tanították prot. és kath. iskoláinkban, s mint kora legjobb tankönyve nagy hatással volt irodalmi és tudományos műnyelvünkre. — Ugyancsak kivonatokat találunk *Buchböck* G. „Az ionok hydratatiojáról“ és *Havas* Rezső „Dalmát irodalom“ cz. értekezéseiből. — Szintén e füzet ismerteti *Kazinczy* Ferencz levelezésének most megjelent XV. füzetét, amely a kor (1817—1818.) szellemi s anyagi állapotának s *Kazinczy* magán s családi életének bőséges adatait tartalmazza. Folyóiratok Szemléje után az Akadémia jegyzőkönyvei, s jegyzőkönyvi melléletek következnek. — A füzetet *Hegedüs* István gyászbeszéde rekeszti be, amelyet *Széchy* Károly ravatalánál mondott el.

Archaeologiai Értesítő. (Szerkeszti: Hampel József.) Mult évi utolsó füzete a következő tartalommal jelent meg: *Mária nápolyi királyné, magyar király leány siremléke Nápolyban Fraknoi* Vilmostól. — *A Zrinyieknek tulajdonított emlékek dr. Szendrei* Jánostól. — *A gátéri temető a régi középkorból Kada* Elek kecskeméti polgármestertől. — *A tibold-darócz (Borsod m.) bérczuti őstelep Balázs* Bélától. — *A levelezésben a pöstyéni egyházi emlékekről, egy római föliratos kőről, újabb kötőrési (Szedged szomszédságából) léletekről, a bácsmadarasí tumulusokról, két kis köszegi cserépedényről, s a Lehóczky Tivadarnak újabban birtokába került bronzkori leletekről olvasunk értesítéseket. Utóbbiak között van egy állítólag Debreczenben talált füles, tokos bronzvéső is. — Az Irodalom rovata eme szakműveket ismerteti: Dr. Szendrei János: A magyar viselet történeti fejlődése. — Dr. Petri Mór: Szilágym. Monografiája. — Wosinszky Mór: Az őskor mészbetétes diszítésű agyagmivessége. — Friedrich Jaenicke: Führer für Sammler un Liebhaber. — V. E. Krause: Die Werkthätigkeit der Verzeit. — Dr. Récey V. Keresztény templomépítés az ókorban. — Különfélék rovata zárja be az ábrákkal is bőven ellátott füzetet. Mellékelve van hozzá az egész kötet tartalomjegyzéke s betűrendes tárgymutatója.*

Budapesti Szemle januári füzetének első közleményét *Berzeviczy* Albert írta. „Olaszországi utirajzok“ czim alatt Bologna, Velence, Pesaro és Urbino műemlékei között kalauzolja végig olvasóit. — *Kautz* Gyula a parlamentarizmusról s különösen a parlamentaris kormányalkatról értekezik; egyuttal e rendszer és kormányalkat lényegének, természetének, kellékeinek és jelentőségének elméletét és praxisát foglalja össze. — *Grósz* Emil székfoglaló értekezése következik ezután, amelyet az orvosképzésről mondott el a budapesti egyetem szemklinikáján. — E füzetben indul meg ifj. Korányi Frigyes regénye: *Iremi kertek*. — *Gyulai* Pál „Válság“ czimmal politikai költeményt ír saját folyóiratába. — *Csengeri* János az Iliásból Hector és Andromache találkozását fordította le. — *Király* Pál Thédénat abbé után a Forum Romanumot ismerteti. — Az *Értesítőben*: Radó Antal Mesék az íróvilágból cz. kötete; — dr. Voinovich Géza, „Báró Eötvös József“ pályanyertes munkája; — Hübner emlékiratai, Lina Larice olasz fordításu Petőfi dalai vannak ismertetve.

Huszdik század. (Társadalomtudományi Szemle.) Felelős szerkesztő: Somló Bódog. Januári füzetének tartalma ez: A demokraczia jövője *Jászi* Oszkártól. — Általános választójog és külön választóterület *Rácz* Gyulától; erősen koalíció-ellenes, haladó-párti értekezés. — A történelem tanítás kérdéséhez *Wolfner* Páltól. — A szerző a történelem tanítás ellen megindult áramlattal, főként pedig *Pikler* Gyulával vitázik s felfogása abban foglalható röviden össze, hogy a történelmi fejlődés tanítására szükség van és lesz. — A kert városok *Wildner* Ödöntől. Az erről szóló irodalmat ha tanulmányoznák, igen okos és hasznos dolgot cselekednének a debreczeni városatyák. A Szemlék cz. ravatban: A politikai helyzet. — Forel a nemi kérdésről. — A téli tárlat. — „A sivatagban“. — Mezőgazdasági munkabéreink. Beküldött könyvek jegyzéke.

Irodalomtörténeti Közlemények. Mult esztendei utolsó (4-dik) füzete most is gazdag és élénk tartalmával tűnik ki. — Szász Károly necrológja után dr. *Horváth* Cyrill befejezi a Batthiány-codexről szóló értekezését; ugy *Hegedüs* István a Mátyás király felett tartott raguzai emlékbeszédet. — Az adattár anyagából csak azokat említjük fel, amelyek Debreczennel is vonatkozásban vannak. Ezek: Csokonai collegiumi pöre *Csűrös* Ferencztől. — Domokos Márton (debreczeni főbíró) bucsuztatója *Benkő* Imrétől és Kolozsvári István levele Apaffihoz nyomdai dolgokról. (1684. jul. 25.)

Közgazdasági Szemle. Januári számának első értekezését *Földes* Béla írta „Az elitélhetőség mathematikai és statisztikai alapjáról“, az igazságos ítéletek valószínűségének megállapítását kutatván. — *Hantos* Elemér „Hitelszervezetünk fejlődésé-

nek újabb irányai“-t mutatja be, amelyek a most lefolyt két esztendőben vetődtek felszínre és hódítottak rohamosan tért. Végül az ország minden részében elszigetelten működő hitelintézetek tömörülését és törvényhozásilag való ellenőrzését sürgeti. — *Havas Miksa* a jelzálogos kölcsönök stornóját veszi védelmébe. — *Beck Dénes* a pénz megdrágulásának okát fürkészve, azt abban a technikai természetű momentumban találja fel, hogy úgy a Német-birodalmi Bank, mint az Osztrák-Magyar Bank kevés forgalmi eszközzel rendelkezik. — *Ferenczi Imre* folytatja a magyar ipari munkásság szakszervezeti mozgalmának és sztrájkjainak ismertetését. — *Kovács Gábor (debreczeni jogtanár)* Balás Károly: „A népesedés“ című tanulmányát bírálja; ezen kívül még néhány szakkönyv ismertetését találjuk e füzetben.

Magyar nyelv. A magyar nyelvtudományi társaság eme folyóiratának idei első füzete is számos érdekes közleményt tartalmaz. A füzet élén Szily Kálmán szerkesztő örömmel hirdeli, hogy a társaság tagjainak és a folyóirat előfizetőinek száma oly annyira felszaporodott két év alatt, hogy most már a maga lábán is megállhat és minden külső támogatás nélkül is megélhet. — *Dr. Rethi Prikel Marián* „A magyar táncznyelv“-ről beszélget. — *Lehr Albert* a „révén“ szó tultengő használata ellen mond el sok megszívlelni valót. — *Dr. Takács Sándor* a „sztronga“ magyarosan „esztrenga“ szó régi jelentését fejtegeti. E szó alatt a havasi pásztornép hajdan pásztoradót, báránytizedet értett. — *Herman Otto* írásban és képben 26-féle magyar bajuszt mutat be. — Ismét *Lehr Albert* folytatja Arany János nyelvének magyarázását. — *Iványi Béla* XVI. századbéli magyarnyelvű oklevelekből böngészett össze egy bokor régi magyar szót. — A szómagyarázatok rovatában *Lehr Albert* a *vak bor*-ról szólván egy *debreczeni* éltes uri nőre hivatkozik, aki gyermekkorában gyakran hallott efféle kifejezéseket: „*vak bor* mérésük van“ — alattomban, suttomban, tilalom ellen mérik a bort. De újabb időben nem emlékszik, hogy hallott volna „*vak bort*“ mondani. Ugy van; ez a kifejezés, mióta a polgári bormérés jussa megszűnt, csaknem teljesen kiment a nyelvhasználatból. XVIII. századbéli, sőt későbbi tanácsi jegyzőkönyveinkben is igen sűrűn találjuk a *vak bor* elnevezést. — Tájszók gyűjteménye. — Társaságiügyek. — Levél-szekrényünk című rovatok vannak legvégül.

Protestans Szemle. Idei első füzetében a szerkesztő *Szőcs Farkas Kidd Benjamin*: *Social evolution* című nagyszabású munkájának jelentőségét méltatja. E munkát a M. T. Akadémia megbízásából most ültette át magyar nyelvre *Geöcze Sarolta*. Szőcs is úgy mutatja be azt, mint a vallás, a keresztyénség és a protestantizmus erőteljes társadalmi apologiáját. — *Seprődi János* az énekeskönyv megújítása feltételeiről fejt ki eszméit. — *Pruzsinszky Pál* az 1730. évi miniszterialis konferenciát ismerteti,

amely a Carolina Rosolutio kibocsátását megelőzte. — *Lenz* Géza befejezi az ausztriai protestantizmusról írott értekezését. — Egyházi és irodalmi Szemle egészíti ki a füzet tartalmát.

Századok. (Szerkesztő: Nagy Gyula.) A negyvenedik évfolyam 1. füzeté a következő tartalommal jelent meg: *R. Kiss* István II. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelemmé választását kezdi ismertetni s egyuttal Erdély kuruczkori történetének legsűrűbben emlegetett vezérszereplőjének Pekry Lőrincznek jellemével s Rákóczival az erdélyi fejedelemségre vonatkozó terveivel foglalkozik szélesen és mélyen. — *Aldásy* Antal az 1705. évi nagyon mozgalmas és zajos budai polgármesterválasztást írja le. — *Kállay* Ubultól IV. (Kun) László korára nézve tett kutatásainak első közleményét kapjuk, amelyben több fontos esemény pontos, vagy legalább is megközelítő idejét állapítja meg. A történeti irodalom rovatában *Márki* Sándor „Teleki Mihály levelezése”-nek most megjelent első kötetét (Szerkeszti Gergely Sámuel, kiadja a Magyar történelmi társulat), — *Váczy* János Vadnay Károly „Irodalmi emlékeit”, — V. J. Huttkay Lipót: „Mikes Kelemen törökországi levelei”-t, — *Bártfai* Szabó László: „A nagybányai ev. ref. főiskola történeté”-t (Irta Thurzó Ferencz), — *Révész* Kálmán, Balogh Ferencznek „A Magyarországi protestans egyházak története” című tankönyvét bírálják. — *Kropf* Lajos Párisban megjelent s magyar történelmi tárgyú két francia munkát ismertet. — Ernyey József *Sasinek* Fr. V. tót történetíró újabb munkáinak recensióját adja. Az öreg *Sasinek* is ama tót historikusok közül való, akik ránk bizonyítják (?) hogy a magyar honfoglaló ősök tulajdonképen tótok valának, vagyis szláv-fajú turk-kozárok (kabarak) és turk-bolgárok, mohamedán vallású népek, akik a mai *Bihar* területén *agoreni*, *saraceni*, *ismaelitae* nevezések alatt éltek tovább. *Sasinek* azt is bebizonyíthatónak hirdeti, hogy Árpád turk-bolgárai nem a vereczkei szoros felől, hanem dél felől nyomultak be Magyarország területére, amelyen már jóval Árpád előtt ismeretes volt a *hungarus* név; így nevezi pl. bölcs Leó a szláv gepidákat. A mai magyar nyelv *Sasinek* szerint a besenyőké, kiktől a székelyek származnak; még inkább pedig az 1061-től fogva 1241-ig hat ízben bevándorolt palóczok és kunok nyelve. Emezek először 1086-ban kezdtek letelepülni *Szabolcsban*. A kunok nyelve mint külön idioma megmaradt Zsigmond koráig, azontul pedig a *kalvinismus* védelme alatt fejlett és erősödött s a kun-ságot lassankint a magyarsággal kezdték azonosítani. — A tárczában *Dudás* Gyula Petur bán — Getrud királyné gyilkosa — Pétervárad nevű birtokával foglalkozik.

Történelmi Tár. (Szerkeszti dr. Komáromy András.) Mult esztendei utolsó (4.) füzeté a következő hét nagyobb közleményt tartalmazza: Adatok Kemény János életéhez 1634—1660. Közli: dr. *Magyari* Károly. — Lónyai Zsigmond levelei Eszterházy

Miklós nádorhoz. Közli: dr. *Merényi* Lajos. — Frangepán Ferencz levelei Nádasdy Tamáshoz. Közli: *Maróthi* Rezső. — Adatok Berényi György erdélyországi követjárása történetéhez. Közli: *Komáromy* András. E levelek, melyeket, egyetlenegy kivételével, I. Leopold irt követéhez, báró Berényi Györgyhöz, belevágnak *Debreczen* és a *hajduság* történetébe is; amennyiben Leopold azzal bizta volt meg, 1659 vége felé Berényit, hogy Rákóczi Györgytől Szathmár és Szaboles vármegyéket, Kálló és Szathmár várost visszaalkudja. De Berényi küldetése sikertelen maradt. — Két német alchymista Selmeczbányán. Befejező közlemény *Richter* Edétől. — ~~Az~~ Óvárhoz tartozó városok és falvakban levő bírák és községek rendtartása 1635-ből. Közli: *Thury* Etele. — Az 1599. évi barsvármegyei tatárjárás. Közli: *Matunák* Mihály.

Urania. (Népszerű tudományos folyóirat.) VII. évfolyamának 1. száma eme tartalommal jelent meg: Lenárd Fülöp (a Nobel-díj magyar származású nyertese). — Macchiavelli kisebb politikai iratai. — Melegföldövi mivelt növények. — Lucza-nap. — Süveg-golyók. — Arany verse, az ó toronyról. — Széchenyi a pálinkáról. — Dsin-dsicsu (japán testnevelési rendszer). — A kísérleti pszichológiáról. — Az ó-japán bányászat és kohászat. — Új radioactiv anyag: a radiothorium. — Fából készített alkohol. — A heliol folyósításának kérdése. — A nagyhatalmak hadihajói. — Krónika. — Hasznos tudnivalók. — Könyvszemle. *Z—i.*

VEGYESEK.

Garay János — Bajzához. „Szivesen tisztelt Tekintetes Ur! Körülményeim s hosszas betegeskedésem azon kellemetlen állapotba helyeznek, hogy a Tekintetes Urnak egy kéréssel alkalmatlankodjam; de a Tettes Ur loyaltása s irántami jó hajlandósága igen sokban enyhíti aggodalmamat, hogy alkalmatlankodásom nehezére leszen. Bizodalmas kérésem az, hogy ha a „Köri Könyv“ számára elfogadott két költeményemért járó tisztelt díj felvehető, legyen oly szives nekem azt kieszközleni s szivesen elküldeni. Igen nagyon lefog kötelezni a Tekintetes Ur, ha kérésemet teljesíti, mit nemcsak irántami jó hajlandóságának, de most valódi jótéteményül tekintendek. E sorokat átadó cseléd, ha csak két sornyi tudósításban is meghozhatná szives válaszát, lehet-e és mikor és mennyiről szóló nyugtatványomat elküldeni. Ki egyébiránt maradtam A Tekintetes Urnak Pest, október 15. 1847. igaz tisztelője Garay János“. E levél eredetijét a magyar nemzeti muzeum kéziratára őrzi. Onnan másolta le folyóiratunk számára *dr. Bányai Elemér*.

A város levéltáraiból. Három kisebb rendű okiratot hozunk nyilvánosságra ezuttal Debreczen város közlevéltárából. Az elsőben I. *Rákóczi* György egy hónappal halála előtt Székelyhid várából keményen megparancsolja Tiszteletes *Kerekes* Mihály Uram akkori főbiráknak (aki polgári foglalkozására nézve asztalos mester volt¹), hogy a fejedelmi konyha-kocsi mellől megszökött kocsist kerestesse fel és kötözve kísértesse hozzá. A másodikban XVII. századbeli egyik legérdemesebb előljárónk *Dobozi* István bizonyosság levelet állít ki *Hadházi*, másként *Villás* Mihály ügyvéd részére, aki a szabad hajduvárosokban s egyéb körülfekvő falvakban kínálkozott ügyes-bajos emberek póreinek vitelére. A harmadik egy zálogbavetett bogláros ezüst pártá öv átvételéről adott nyugtató irás, nemes *Thuri Borbély* András Uramtól, aki később, még a kurucz világban sokáig senatorságot viselt nálunk. Bihar vármegyében is birtokos, vagyonos polgár volt. Egyik szereplő személye *Jókai* „Eget vívó asszony szív“ ezimű regényének. Ime a három okirat:

I. Georgius Rákóczy Dei gratia Princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Pru-

¹ Debreczeni asztalos ezéh jegyzőkönyve a városi muzeumban.

dens ac Circumspecte fidelis, nobis dilecte. Salutem et gratiam Nostram. Az mely Posta lovakot konyha kocsink eleiben adatott volt hűséggel, azokkal az mely kocsis volt, ez étzaka elszökeött, ide hagyván konyha kocsinkat: hadgyuk azért, seött poroncsollyukis hűséghegednek, ighen serio mindnyárást azt az embert ke-restesse fel s keötözve küldgye utánunk. Nec secus facturus. Datum in Arce mea Szekehlid, die 3. 7-bris Anno 1648. (A fejedelem saját kezével:) G. Rakocj Mpr. Magatokat meg büntetlek a latorságért, ha meg nem akartok busulni.

Kivül: Prudenti ac Circumspecto Michaeli Kerekes, Judici primario Oppidi nostri Debreczen. Fideli nobis dilecto.

Iv nagyságn; a Rákóczi czimer víznyomatával. Viaszba nyomott fejedelmi pecséttel s a pecsétet borító papírlapon a debreczeni notarius által megjegyezve: „Redditae die 4 7-bris hora 3 pomeridiana“.

(Városi levéltárban. Vegyes tartalmu iratok csomója 38. sz. a.)

II. My *Dobozi* István Debreczen városának fő Birája, böcsülletes Eskütt Társaimmal együtt köszönetünk és szolgálatunk ajánlása után jelentjük, hogy in Anno praesenti 1669 die 18 Marty jöve mi előnkben *Hatházi* alias *Villas* Mihály atyánkfia, adván értésünkre, hogy itt az szabad *hajdu Városokban* és körül itt az Vidikben, helyekben (és)¹ Falukban sok emberséges peres Embereknek szolgálni és (pro)curálni akarván, Prókátori Tisztirül és maga viselésirül Testimonialis Levelünket neki ki adnánk: mi azért illendőnek itilvén kívánságát, maga jól viselésérül jó Com-mendatiot teszünk, és az hol valamely Forumon agalni akar, szabadosson kk. elő bocsássa és Prókátori Tisztiben ne impediallya. Kirül ki adtunk ez testimonialis Levelünket. Praesentibus perfectis exhibenti restitutus. Datum in Civitate Debreczen Anno et Die ut supra notatis. Idem, qui supra. Per me Stephanum *Fenyés* Jur. Notar. mpr.

Féliv nagyságu. Fényes István notarius kezeirása.

(Városi levéltárban. Ugyanazon csomagban 49. sz. a.)

III. Anno Domini 1673. die 1. Aug. Én Debreczenben lakó *Thury* Borbély András ezen czédulámban quietalom, Colosvárat lakó *Thury* Gombkötő István oecsém Uramat, mivel hagyott nálam egy kilencz bogláros ezüst Párta övet zálogban, ugy mint No. 12. Tallerokban, idest Tizenkét Fejedelem és Császár Tal-lérokban. Hatalmas tolvaj és tüztül Isten oltalmazhat, kirül nem (fe)lelhetek. Idem qui supra.

Kivül: más irással: A. 1677. die 28 Aug. Ex productis par conceditur.

Nyolezadrétalaku. Gyűrűpecséttel.

(Városi levéltárban, U. a. csomagban 53. sz. a.)

(Közli: Z. L.)

¹ A zárjelbe levő szók az eredetiben, annak elnyűtsége miatt ol-vashatatlanok.

Alapított 1875. Több éremmel kitüntetve.

Cs. és kir udvari

Butorgyáram

elismert elsőrendű készítményeit a legolcsóbb árak mellett ajánlom a nagyérdemű vevőközönségnek. Költségvetéssel és mintákkal kívánatra díjmentesen szolgálok.

Schwartz Vilmos

Debreczen, Piacz-u. 71. szám.

Máyer Jenő

csemege és fűszerkereskedő
Debreczen, a Városházzal szemben.

Ajánlja 1880. évi termésű érmelléki
bakar borát $\frac{7}{10}$ üvegekben. Kiváló
minőségű kávéit kor. 2.40—4.80
kilónként. — Szállítás vidékre öt
kilós postacsomagokban. ❀❀❀

BILKEI DEZSŐ ■ ■ ■ ■

ÉS

RADOVÁNOVICS JÁNOS

magyar történelmi képkiadó vállalata Debreczen.
Teleki-utca 94. és 98.

A magyar kultúrát emelni, hazafias célokat szolgálni minden magyarnak kötelessége. Mi is elengedhetetlen feladatunkká tettük és tesszük mindig, ahol erre alkalmunk nyílik és sikerült is, saját kiadásunkban remek kivitelben e felsorolt képeket forgalomba hozni: II. RAKÓCZI FERENCZ szabadságharcza 1703–1711. A MAGYAR SZABADSÁGHARCZ apoteozisa 1848–49. A magyar szent korona elrablása a visegrádi várból 1440. ZRINYI ILONA (hőstette) Munkács várának védelmében 1688. BOCSKAY ISTVÁN szabadságharcza 1606. Ezen öt képnek teljes nagysága 94/78 cm., 4 czolos arany barock, vagy aranyzöld szecsesziós rámban 24 K. II. RAKÓCZI FERENCZ diadala, teljes nagyság 96/78, 4 czolos arany barock, vagy zöld szecsesziós rámban 24 korona. II. RAKÓCZI FERENCZ zászlóbontása. 1703. év tavaszán Beregszász város piacterén, 4 czolos arany barock, vagy aranyzöld szecsesziós rámban 20 korona.

KOSSUTH LAJOS, melyet 3 nappal halála előtt készítettek, 4 czolos arany barock rámban teljes nagyság 88/68, gyönyörű kivitelben 30 korona.

Fenti árakban felsorolt képek kívánatra az alatt jelzett keretekben is szállíthatók. Fekete barock arannyal. Barna arannyal. Zöld szecsesziós (c) arannyal. Aczél imitáció. Majolika. E két utolsó keretben képenként 5 K drágább. Az árak csomagolással és szállítással együtt értendők.

Hogy mindenki beszerezhesse e hazafias képeket, ugyanabban az árban képenként havi 3 korona részletfizetéssel is megkaphatják. Kérjük Magyarország minden lakóját, hogy szerezze meg ezen alkotásnak képeit, hogy díszíthesse vele lakóházát.

Hazafias tisztelettel

BILKEI DEZSŐ és RADOVÁNOVICS JÁNOS

magyar történelmi képkiadó vállalat.

Ezüst kályhák!!

A MAGYAR IPAR DIADALA!

Egy hosszú esztendő viszontagságain keresztül futotta meg erős támadásoknak kitett körútját a magyar ipar egyik igen kitűnő találmánya a

BRAUN N. A.-féle szabadalmazott és törv. védett

Kályha ezüstoffény. ❀❀

E valóságos tűzpróba után, mint egy hős hadvezér diadalmasan került ki az ostromló silány konkurrenzia támadásai alól, büszkén hirdetve, hogy nemcsak hazánkban, de a külföld előtt is kivívta az igazi elismerést s a magyar iparnak hírnevet és dicsőséget szerzett.

A **BRAUN N. A.-féle KÁLYHA EZÜSTFÉNY** a következő kitűnő tulajdonságokkal bír: a komor fekete kályhákat a szoba díszére bárátságos szép ezüst színűvé változtatja át, mely színe azonban tartós marad, nem ég le, nem füstöl s szagot nem terjeszt, tehát megkímél a sok fárasztó vasporozástól, kefélestől, ami igen sok piszokkal, porozással szokott járni. E szép tulajdonságai daczára aránylag olcsó is, mert egy rendes nagyságú kályhára 1 doboz, melynek ára 80 fillér, teljesen elegendő. Használható még: öntött konyhák, platok, füstcsövek, cserépkályha ajtók, üstházak stb. befestésére

Szigoruan
ügyeljünk ám
a védjegyre.

Mert csak
akkor valódi,
ha minden
dobozon ez
látható.

HASZNÁLATI UTASÍTÁS.

A kályha festés előtt egy kissé felmelegítendő (nyáron nem kell), hogy a száradás gyorsabb legyen, festés előtt azonban a régi fekete rétegtől ledörzsölendő: a vapor meleg vízzel, a lakk vagy tisztító paszta spiritussal vagy lúggal. Festés alatt minden megmártásnál az ecsettel felkeverendő. Új kályha két festést igényel.

Használati utasítás minden dobozon található.

HAJDUVÁRMEGYE és DEBRECZEN területére egyedüli főelárusító

Pásztor Gyula és Tsa

VASÁRÚHÁZA DEBRECZENBEN, CSAPÓ-UTCZA (Bankház).

Telefon és interurban 271. szám.

A szerkesztő postája.

Dr. Bányai Elemér, Budapest. Garay János „Mátyás temploma“ című balladájára vonatkozó szíves közléseért fogadja hálás köszönetem.

Darnay Kálmán muzeum-tulajdonos Sümegen. A török nyelvű, de magyar vonatkozású okiratokat kérem az én felelősségemre dr. Kunos Ignác barátomnak a m. keleti Kereskedelmi Akadémia igazgatójának (Lipót-körut 13.) sürgősen beküldeni. Kunos dr. ígérését birom arra nézve, hogy azokat folyóiratom számára lefordítja. Sárossy Gyula levele nagy sajnálatomra akkor érkezett Debreczenbe, amikor az utolsó iv is már sajtó alá került. De a következő füzetben jönni fog.

Endrődy Sándor, Budapest. Nagy Bercsényi Miklósnak 1708 márczius 22-ről kelt diplomájával igazán nagyon megörvendeztetettél; clichéjét megrendeltem és a jövő számban közölni fogom. A Respublika 1849 június 28-iki számát, melyben Petőfinék „Jött a halál“ című költeménye először jelent meg, elküldöttem kívánságod szerint czimedre.

Dr. Kacziány Géza, Budapest. „A magyar vértanuk könyve“ című munkáját megkaptam; de mert azzal kissé bővebben kívánok foglalkozni, kénytelen voltam a nagyon becses munka ismertetését a jövő számra halasztani.

Dr. Kovács Loránt, Edelény Az iratok egyrészét már fel is használtam. Türr generális arcképe után pompás clichét csináltattam; az eredeti képet köszönettel küldöm vissza.

Lessih Andor, Miskolcz. A Perényi Zsigmond által 1849 május 6-ról kiállított okiratot lefényképeztettem; ugy ezt, mint a Batthyányi Kázmér által 1849 május 28-ról kibocsájtott nyílt rendeletet köszönettel küldöm vissza.

Lévay József, Miskolcz. A fénykép után készült cliché kitünően sikerült. A képet visszaküldöm; a Tompa levelét, melyet nyomban közreadtam, köszönöm.

Dr. Magashazy Béla, Miskolcz Készséggel igazitom helyre, hogy Miksa királynak 1568-ból kelt és dr. Mihály János által magyarra fordított, folyóiratom januári számában közölt adománylevelének eredetije nem az én gyűjteményemben, hanem Borsod megye levéltárában őriztetetik. A tévedés úgy keletkezett, hogy a revíziót miután akkor épen Miskolczon voltam — nem nézhettem át személyesen, Zoltait pedig elfelejtettem erre a körülményre figyelmeztetni.

Ifj. dr. Toldy László, Budapest. Én az ígért tiszteletpéldányt utnak indítottam. Viszont kérem, hogy Kossuth Lajos történelmi becsű, francia nyelvű levelét a magyar fordítással együtt márczius elejéig beküldeni kegyeskedjék.

Dr. gróf Wass György, Deés. Tessék nyugodtan lenni. De ebben a hónapban épen irodalmi kutatások végett Miskolczot, Pozsonyt, Pannónhalmát és Sümegot kellett megjárnom és így az utolsó válaszással még nem készülhettem el „Ami késik — még nem mulik.“

